

Lagrådsremiss

Förstärkt rättssäkerhet och effektivitet i förundersökningsförfarandet

Regeringen överlämnar denna remiss till Lagrådet.

Stockholm den 5 november 2015

Morgan Johansson

Susanne Södersten
(Justitiedepartementet)

Lagrådsremissens huvudsakliga innehåll

I lagrådsremissen lämnar regeringen förslag som syftar till att öka rättssäkerheten i förundersökningar. Samtidigt bedöms förslagen kunna bidra till att de brottsbekämpande myndigheterna kan bedriva en mer effektiv och ändamålsenlig utredningsverksamhet.

Regeringen föreslår bland annat

- att det ska bli tydligare att kravet på objektivitet gäller såväl före som under förundersökningen samt efter att åtal har väckts,
- att det ska bli möjligt att tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning, till exempel en mobiltelefon, från en person som ska förhöras om det kan antas att utredningen annars försvåras,
- att det ska framgå av lag att den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas får tas med till den plats där åtgärden ska verkställas, och
- att beslag av föremål som kan ha betydelse som bevisning som huvudregel ska bestå till dess att domen får laga kraft även om domen är frikännande.

Förslagen föreslås träda i kraft den 1 juli 2016.

Innehållsförteckning

1	Beslut	4
2	Lagtext	5
2.1	Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	5
2.2	Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare	10
2.3	Förslag till lag om ändring i lagen (1980:424) om åtgärder mot förorening från fartyg	12
2.4	Förslag till lag om ändring i lagen (1982:395) om Kustbevakningens medverkan vid polisiär övervakning	14
2.5	Förslag till lag om ändring i lagen (2000:1225) om straff för smuggling	16
2.6	Förslag till lag om ändring i lagen (2008:322) om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott	19
2.7	Förslag till lag om ändring i yrkestrafiklagen (2012:210)	21
2.8	Förslag till lag om ändring i taxitrafiklagen (2012:211)	22
3	Ärendet och dess beredning	23
4	Objektivitetsprincipen	24
4.1	Inledning	24
4.2	Lagregleringen av objektivitetsprincipen	24
4.2.1	Objektivitetsprincipen före förundersökningen	24
4.2.2	Objektivitetsprincipen under förundersökningen	26
4.2.3	Objektivitetsprincipen efter åtal	30
5	Förstärkt åklagarfunktion	32
5.1	Allmänt om förundersökningsledarens ansvar och befogenheter	32
5.2	Förfarandet när flera åklagare arbetar i samma förundersökning	33
6	Vissa frågor om gripande	36
6.1	Allmänt om häktning, anhållande och gripande	36
6.2	Underrättelse till åklagaren om gripande och polismans gripande i brådskande fall	38
7	Beslag	41
7.1	Allmänt om beslag	41
7.2	Dokumentation av beslag	42
7.3	Rättens prövning av beslag i samband med dom	44
7.4	Formlöst omhändertagande av bevismaterial	46
7.5	Kopiering av beslag	48
7.6	Beslagsförbudets tillämpning i it-miljö	50

8	Tvångsåtgärder i samband med kroppsvisitation och kroppsbesiktning	54
8.1	Allmänt om kroppsvisitation och kroppsbesiktning	54
8.2	Begränsningar av rörelsefriheten vid kroppsvisitation och kroppsbesiktning	55
8.2.1	Behovet av reglering i rättegångsbalken.....	55
8.2.2	Behovet av reglering i andra författningar.....	62
9	Tillfälligt omhändertagande av elektronisk kommunikationsutrustning	68
9.1	Behovet av reglering i rättegångsbalken.....	68
9.2	Behovet av reglering i andra författningar.....	75
10	Genomförande och konsekvenser	79
10.1	Ikraftträdande m.m.	79
10.2	Förslagets konsekvenser	79
11	Författningskommentar	80
11.1	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken.....	80
11.2	Förslaget till lag om ändring i lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare	86
11.3	Förslaget till lag om ändring i lagen om åtgärder mot förorening från fartyg	87
11.4	Förslaget till lag om ändring i lagen om Kustbevakningens medverkan vid polisjär övervakning	88
11.5	Förslaget till lag om ändring i lagen om straff för smuggling	89
11.6	Förslaget till lag om ändring i lagen om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott	91
11.7	Förslaget till lag om ändring i yrkestrafiklagen.....	92
11.8	Förslaget till lag om ändring i taxitrafiklagen	92
Bilaga 1	Sammanfattning av betänkandet En ny uppgifts- och ansvarsfördelning mellan polis och åklagare (SOU 2005:84).....	93
Bilaga 2	Lagförslag i betänkandet En ny uppgifts- och ansvarsfördelning mellan polis och åklagare (SOU 2005:84).....	95
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanser SOU 2005:84.....	97
Bilaga 4	Sammanfattning av betänkandet Förundersökning – objektivitet, beslag, dokumentation m.m. (SOU 2011:45).....	98
Bilaga 5	Lagförslag i betänkandet Förundersökning – objektivitet, beslag, dokumentation m.m. (SOU 2011:45).....	105
Bilaga 6	Förteckning över remissinstanser SOU 2011:45.....	115
Bilaga 7	Promemorians lagförslag	116
Bilaga 8	Förteckning över remissinstanserna (promemorian).....	128

1 Beslut

Regeringen har beslutat att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare,
3. lag om ändring i lagen (1980:424) om åtgärder mot förorening från fartyg,
4. lag om ändring i lagen (1982:395) om Kustbevakningens medverkan vid polisiär övervakning,
5. lag om ändring i lagen (2000:1225) om straff för smuggling,
6. lag om ändring i lagen (2008:322) om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott,
7. lag om ändring i yrkestrafiklagen (2012:210),
8. lag om ändring i taxitrafiklagen (2012:211).

2 Lagtext

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken
dels att 23 kap. 4 §, 27 kap. 8 och 13 §§ och 28 kap. 12 § ska ha följande lydelse,

dels att det i balken ska införas fyra nya paragrafer, 23 kap. 9 a och 9 b §§, 28 kap. 13 a § och 45 kap. 3 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

23 kap.

4 §

Vid förundersökningen skola ej blott de omständigheter, som tala emot den misstänkte, utan även de som äro gynnsamma för honom beaktas och bevis, som är till hans förmån, tillvaratagas. Undersökningen bör så bedrivas, att ej någon onödigt utsättes för misstanke eller får vidkännas kostnad eller olägenhet.

Förundersökningen skall bedrivas så skyndsamt omständigheterna medgiva. Finnes ej längre anledning till dess fullföljande, skall den nedläggas.

En förundersökning ska bedrivas objektivt. Vid förundersökningen ska undersökningsledaren och den som biträder honom eller henne söka efter, ta till vara och beakta omständigheter och bevis som talar såväl till den misstänktes fördel som till hans eller hennes nackdel.

Förundersökningen ska bedrivas så att inte någon onödigt utsätts för misstanke eller orsakas kostnad eller olägenhet. Förundersökningen ska också bedrivas så skyndsamt som omständigheterna medger. Om det inte längre finns anledning att fullfölja förundersökningen, ska den läggas ned.

Även brottsbekämpande verksamhet före en förundersökning ska bedrivas objektivt.

9 a §

Om det kan antas att utredningen annars försvåras, är den som ska förhöras skyldig att på tillsägelse tillfälligt lämna ifrån sig elektronisk kommunikationsutrustning som han eller hon bär med sig eller har

på sig. Om han eller hon vägrar, får en polisman tillfälligt omhänderta utrustningen.

Om det är nödvändigt för att söka efter egendom som anges i första stycket och det är föreskrivet fängelse för brottet, får en polisman kroppsvisitera den som ska höras. Någon annan än den som skäligen kan misstänkas för brottet får dock kroppsvisiteras endast om det finns synnerlig anledning att anta att utredningen annars kommer att försvåras.

Bestämmelserna i första och andra styckena gäller även innan en förundersökning har hunnit inledas.

9 b §

Egendom som tas om hand enligt 9 a § ska lämnas tillbaka så snart det inte längre finns skäl för åtgärden och senast vid den tidpunkt då den som ska höras inte längre är skyldig att stanna kvar för förhör enligt 9 §.

Det ska föras protokoll över åtgärder enligt 9 a §.

27 kap.

8 §¹

Om det inte inom den tid som avses i 7 § har väckts åtal eller kommit in någon begäran till rätten om förlängning av tiden eller om det annars inte längre finns skäl för beslag, *skall* beslaget omedelbart hävas.

Har beslut fattats enligt 4 a § om att ett beslagtaget föremål *skall* lämnas ut, får beslaget hävas först tre veckor efter det att en underrättelse om beslutet enligt 4 a § andra stycket har sänts till den *hos vilken* beslaget har gjorts. Om denne medger det, får dock beslaget hävas omedelbart.

Om det inte inom den tid som avses i 7 § har väckts åtal eller kommit in någon begäran till rätten om förlängning av tiden eller om det annars inte längre finns skäl för beslag, *ska* beslaget omedelbart hävas.

Har beslut fattats enligt 4 a § om att ett beslagtaget föremål *ska* lämnas ut, får beslaget hävas först tre veckor efter det att en underrättelse om beslutet enligt 4 a § andra stycket har sänts till den *som* beslaget har gjorts *hos*. Om denne medger det får dock beslaget hävas omedelbart.

¹ Senaste lydelse 2005:282.

Detsamma gäller, om rätten fastställer ett beslut enligt 4 a § om att föremålet *skall* lämnas ut.

Om någon har framställt ett anspråk på ett beslagtaget föremål eller yrkat att en viss åtgärd *skall* vidtas med detta föremål, utan att det har fattats beslut enligt 4 a § om att föremålet *skall* lämnas ut, får beslaget hävas först tre veckor efter det att en underrättelse om att beslaget kan komma att hävas har sänts till den som framställt anspråket. Om denne medger det, *skall* dock beslaget hävas omedelbart. Av underrättelsen *skall* det framgå hos vem beslaget har gjorts. Den som beslaget har gjorts hos behöver inte underrättas i detta fall.

Ett beslag hävs av rätten eller, om beslaget inte har meddelats eller fastställts av rätten, av undersökningsledaren eller åklagaren. *Har* den som drabbats av beslaget begärt rättens prövning av ett beslut enligt 4 a § om att ett beslagtaget föremål *skall* lämnas ut, hävs beslaget av rätten.

När målet avgörs, *skall* rätten pröva om ett beslag fortfarande *skall* bestå. Om målet avgörs genom dom, *skall* tredje stycket inte tillämpas. Rätten får i samband med dom besluta om beslag.

Detsamma gäller om rätten fastställer ett beslut enligt 4 a § om att föremålet *ska* lämnas ut.

Om någon har framställt ett anspråk på ett beslagtaget föremål eller yrkat att en viss åtgärd *ska* vidtas med detta föremål, utan att det har fattats beslut enligt 4 a § om att föremålet *ska* lämnas ut, får beslaget hävas först tre veckor efter det att en underrättelse om att beslaget kan komma att hävas har sänts till den som *har* framställt anspråket. Om denne medger det *ska* dock beslaget hävas omedelbart. Av underrättelsen *ska* det framgå hos vem beslaget har gjorts. Den som beslaget har gjorts hos behöver inte underrättas i detta fall.

Ett beslag hävs av rätten eller, om beslaget inte har meddelats eller fastställts av rätten, av undersökningsledaren eller åklagaren. *Om* den som *har* drabbats av beslaget *har* begärt rättens prövning av ett beslut enligt 4 a § om att ett beslagtaget föremål *ska* lämnas ut, hävs beslaget av rätten.

När målet avgörs *ska* rätten pröva om ett beslag fortfarande *ska* bestå. Om målet avgörs genom dom *ska* tredje stycket inte tillämpas. *Om det inte finns särskilda skäl mot det, ska rätten besluta att beslag som har gjorts för att ett föremål skäligen kan antas ha betydelse för utredning om brott ska bestå till dess att domen fått laga kraft.* Rätten får i samband med dom besluta om beslag.

13 §

Över beslag skall föras protokoll, vari ändamålet med beslaget och vad därvid förekommit angives samt beslagtaget föremål noga beskrives.

När ett föremål tas i beslag ska detta protokollföras. I protokollet ska ändamålet med beslaget och vad som förekommit vid beslaget anges. Det beslagtagna föremålet ska beskrivas noga. Vid

omfattande beslag får de beslagtagna föremålen beskrivas genom samlande beteckningar om det är lämpligt.

Den som drabbats av beslag äge på begäran *erhålla* bevis om beslaget, *innehållande* även uppgift å det brott misstanken avser.

Den som *har* drabbats av ett beslag *har rätt att* på begäran *få* ett bevis om beslaget. *Beviset ska* även *innehålla* uppgift om det brott *som* misstanken avser.

28 kap.

12 §¹

Den som skäligen kan misstänkas för ett brott på vilket fängelse kan följa, får kroppsbesiktigas för ändamål som anges i 11 § eller enligt bestämmelserna i 12 a §. I den omfattning och för det ändamål som anges i 12 b § får också en annan person kroppsbesiktigas.

Med kroppsbesiktning avses undersökning av människokroppens yttre och inre samt tagande av prov från människokroppen och undersökning av sådana prov. En kroppsbesiktning får inte utföras så att den undersökte riskerar framtida ohälsa eller skada.

Den som skall kroppsbesiktigas får hållas kvar för ändamålet upp till sex timmar eller, om det finns synnerliga skäl, ytterligare sex timmar.

13 a §

Den som ska kroppsvisiteras får hållas kvar för ändamålet upp till tre timmar eller, om det finns synnerliga skäl, ytterligare tre timmar.

Den som ska kroppsbesiktigas får hållas kvar för ändamålet upp till sex timmar eller, om det finns synnerliga skäl, ytterligare sex timmar.

En polisman får ta med den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas till den plats där åtgärden ska genomföras.

45 kap.

3 a §

Åklagaren och den som biträder honom eller henne ska bedriva sitt arbete objektivt även efter det att åtal har väckts.

¹ Senaste lydelse 2005:878.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2016.

2.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Häri genom föreskrivs att 36, 36 e och 36 f §§ lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

36 §¹

Är någon misstänkt för att före femton års ålder ha begått ett brott får, om det finns särskilda skäl,

1. beslag, husrannsakan och kroppsvisitation företas mot den unge, samt

2. fotografi och fingeravtryck tas av den unge

enligt bestämmelserna i 27 och 28 kap. rättegångsbalken.

Det som i 27 kap. 7 och 8 §§ rättegångsbalken sägs om åtal och om verkan av att åtal inte väcks ska i stället avse bevistalan och talan om förverkande samt verkan av att sådan talan inte väcks.

Om någon är misstänkt för att före femton års ålder ha begått ett brott får, om det finns särskilda skäl, beslag, husrannsakan och kroppsvisitation företas mot den unge, samt fotografi och fingeravtryck tas av honom eller henne enligt bestämmelserna i 23 kap. 9 a §, 27 och 28 kap. rättegångsbalken.

Vid kroppsvisitation som görs enligt 28 kap. rättegångsbalken ska 28 kap. 13 a § rättegångsbalken gälla med den skillnaden att den unge får hållas kvar för ändamålet i högst tre timmar.

36 e §²

Vid kroppsbesiktning enligt 36 a § ska 28 kap. 12 § andra stycket och 13 § första och andra styckena rättegångsbalken gälla.

Vid kroppsbesiktning enligt 36 b § ska 28 kap. 3 a och 9 §§, 12 § andra stycket andra meningen och 13 § andra stycket rättegångsbalken gälla i tillämpliga delar.

Vid kroppsbesiktning enligt 36 a § ska 28 kap. 12 § andra stycket, 13 § första och andra styckena och 13 a § tredje stycket rättegångsbalken gälla.

Vid kroppsbesiktning enligt 36 b § ska 28 kap. 3 a och 9 §§, 12 § andra stycket andra meningen, 13 § andra stycket och 13 a § tredje stycket rättegångsbalken gälla i tillämpliga delar.

¹ Senaste lydelse 2010:478.

² Senaste lydelse 2010:478.

36 f §³

Mot den som är under femton år får endast de tvångsmedel användas som är angivna i

1. denna lag,
2. 23 kap. 7–9 §§
rättegångsbalken, eller

3. en annan författning där det uttryckligen föreskrivs att tvångsmedlet får användas mot den som är under femton år.

Mot den som är under femton år får endast de tvångsmedel användas som är angivna i

1. denna lag,
2. 23 kap. 7–9 a §§
rättegångsbalken, eller

3. en annan författning där det uttryckligen föreskrivs att tvångsmedlet får användas mot den som är under femton år.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2016.

³ Senaste lydelse 2010:478.

2.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1980:424) om åtgärder mot förorening från fartyg

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1980:424) om åtgärder mot förorening från fartyg¹

dels att 11 kap. 2 § ska ha följande lydelse,

dels att det i lagen ska införas en ny paragraf, 11 kap. 2 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 kap.

2 §²

En tjänsteman vid Kustbevakningen har samma befogenhet som en polisman har enligt 23 kap. 3 § *tredje* stycket rättegångsbalken att hålla förhör och vidta andra utredningsåtgärder med anledning av brott som avses i 1 § innan förundersökningen har hunnit inledas.

Vad som föreskrivs i 23 kap. 8 § rättegångsbalken om befogenhet för en polisman att ta med någon till förhör gäller även för en tjänsteman vid Kustbevakningen med anledning av brott som avses i 1 §.

Åtgärder som avses i första och andra stycket *skall* skyndsamt anmälas till den som har rätt att leda förundersökningen.

En tjänsteman vid Kustbevakningen har samma befogenhet som en polisman har enligt 23 kap. 3 § *fjärde* stycket rättegångsbalken att hålla förhör och vidta andra utredningsåtgärder med anledning av brott som avses i 1 § innan förundersökningen har hunnit inledas.

Det som föreskrivs i 23 kap. 8 § rättegångsbalken om befogenhet för en polisman att ta med någon till förhör gäller även för en tjänsteman vid Kustbevakningen med anledning av brott som avses i 1 §.

Åtgärder som avses i första och andra stycket *ska* skyndsamt anmälas till den som har rätt att leda förundersökningen.

2 a §

En tjänsteman vid Kustbevakningen har samma befogenhet som en polisman har enligt 23 kap. 9 a § rättegångsbalken att efter tillsägelse tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning från den som ska höras och besluta om kroppsvisitation med anledning av brott som avses i 1 §.

I fråga om upphörande av

¹ Lagen omtryckt 1983:463.

² Senaste lydelse 2001:1294.

*omhändertagandet och
protokollföring ska 23 kap. 9 b §
rättegångsbalken gälla.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2016.

2.4 Förslag till lag om ändring i lagen (1982:395) om Kustbevakningens medverkan vid polisiär övervakning

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (1982:395) om Kustbevakningens medverkan vid polisiär övervakning ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §¹

Om anledning förekommer att brott har förövats mot någon av de föreskrifter som avses i 1 §, har tjänsteman vid Kustbevakningen (kustbevakningstjänsteman) samma befogenhet som tillkommer polisman att

1. hålla förhör och vidta *annan* åtgärd med stöd av 23 kap. 3 § tredje stycket rättegångsbalken,

2. ta med någon till förhör med stöd av 23 kap. 8 § rättegångsbalken,

3. gripa någon med stöd av 24 kap. 7 § första stycket rättegångsbalken,

4. *företa* husrannsakan med stöd av 28 kap. 5 § rättegångsbalken, om åtgärden har till syfte att *eftersöka* den som ska gripas eller att verkställa beslag.

Om misstanken gäller brott som avses i 20 kap. 4 eller 5 § sjölagen (1994:1009), har en kustbevakningstjänsteman dessutom samma befogenhet som en polisman har

1. enligt 27 kap. 4 § rättegångsbalken att ta egendom i beslag,

2. enligt 28 kap. 5 § rättegångsbalken att göra husrannsakan i annat syfte än det som anges i första stycket 4, *och*

3. enligt 28 kap. 13 § rättegångsbalken att besluta om kroppsvisitation och kroppsbesiktning.

Om det finns anledning att anta att ett brott som avses i 1 § har begåtts, har en tjänsteman vid Kustbevakningen (kustbevakningstjänsteman) samma befogenhet som en polisman har att

1. hålla förhör och vidta *andra* åtgärder med stöd av 23 kap. 3 § *fjärde* stycket rättegångsbalken,

3. *efter tillsägelse tillfälligt omhändertar elektronisk kommunikationsutrustning från den som ska höras och besluta om kroppsvisitation med stöd av 23 kap. 9 a § rättegångsbalken,*

4. gripa någon med stöd av 24 kap. 7 § första stycket rättegångsbalken, *och*

5. *göra* husrannsakan med stöd av 28 kap. 5 § rättegångsbalken, om åtgärden har till syfte att *söka efter* den som ska gripas eller att verkställa beslag.

¹ Senaste lydelse 2008:325.

4. enligt 28 kap. 13 a §
rättegångsbalken att

a) hålla kvar den som ska
kroppsvisiteras eller
kroppsbesiktigas, och

b) ta med den som ska
kroppsvisiteras eller
kroppsbesiktigas till den plats där
åtgärden ska genomföras.

Beslagtagen egendom ska förvaras av Kustbevakningen, om inte åklagaren bestämmer något annat.

*I fråga om upphörande av ett
omhändertagande och
protokollföring av de åtgärder
som anges i första stycket 3 ska
23 kap. 9 b § rättegångsbalken
gälla.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2016.

2.5 Förslag till lag om ändring i lagen (2000:1225) om straff för smuggling

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (2000:1225) om straff för smuggling

dels att 20 och 27 §§ ska ha följande lydelse,

dels att det i lagen ska införas en ny paragraf, 20 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Innan förundersökning har hunnit inledas, får en tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen i enlighet med vad som föreskrivs i 23 kap. 3 § *tredje* stycket rättegångsbalken hålla förhör och vidta andra utredningsåtgärder som är av betydelse för utredningen av brott enligt denna lag eller andra brott som avses i 1 § andra stycket. Vidtagna åtgärder *skall* så snart som möjligt anmälas för den som har rätt att leda förundersökning *rörande* brottet.

Vad som föreskrivs i 23 kap. 8 § rättegångsbalken om befogenhet för polisman att *ålägga* någon att följa med till förhör och att ta med någon till förhör gäller även för tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen vid utredning av brott enligt denna lag eller andra brott som avses i 1 § andra stycket.

Föreslagen lydelse

20 §

Innan förundersökning har hunnit inledas, får en tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen i enlighet med vad som föreskrivs i 23 kap. 3 § *fjärde* stycket rättegångsbalken hålla förhör och vidta andra utredningsåtgärder som är av betydelse för utredningen av brott enligt denna lag eller andra brott som avses i 1 § andra stycket. Vidtagna åtgärder *ska* så snart som möjligt anmälas för den som har rätt att leda förundersökning *om* brottet.

Det som föreskrivs i 23 kap. 8 § rättegångsbalken om befogenhet för *en* polisman att *uppmåna* någon att följa med till förhör och att ta med någon till förhör gäller även för *en* tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen vid utredning av brott enligt denna lag eller andra brott som avses i 1 § andra stycket.

20 a §

En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen har i fråga om brott enligt denna lag eller andra brott som avses i 1 § andra stycket samma befogenhet som en polisman har enligt 23 kap. 9 a § rättegångsbalken att efter tillsägelse tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning från den som ska höras och besluta om

kroppsvisitation.

I fråga om upphörande av omhändertagandet och protokollföring ska 23 kap. 9 b § rättegångsbalken gälla.

27 §

En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen har i fråga om brott enligt denna lag eller andra brott som avses i 1 § andra stycket samma befogenhet som en polisman att enligt 28 kap. 13 § rättegångsbalken besluta om kroppsvisitation och kroppsbesiktning utan förordnande enligt 28 kap. 4 och 13 §§ rättegångsbalken.

En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen har i fråga om brott enligt denna lag eller andra brott som avses i 1 § andra stycket samma befogenhet som en polisman att

1. enligt 28 kap. 13 § rättegångsbalken besluta om kroppsvisitation och kroppsbesiktning utan förordnande enligt 28 kap. 4 och 13 §§ rättegångsbalken, och

2. enligt 28 kap. 13 a § rättegångsbalken

a) hålla kvar den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas, och

b) ta med den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas till den plats där åtgärden ska genomföras.

Om det finns anledning att anta att en person, som i omedelbart samband med inresa till eller utresa från landet uppehåller sig i trakterna invid Sveriges landgräns eller kuster eller i närheten av eller inom en flygplats eller något annat område som har direkt förbindelse med utlandet, har med sig egendom som kan tas i beslag på grund av brott enligt denna lag eller sådana brott mot narkotikastrafflagen (1968:64) som avses i 12 § tredje stycket, får kroppsvisitation, ytlig kroppsbesiktning eller urinprovstagning utföras på honom eller henne. På den som är under femton år får ytlig kroppsbesiktning utföras endast om det finns särskilda skäl. Ingen får hållas kvar för urinprovstagning. Åtgärder enligt detta stycke får beslutas av en tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen. En sådan tjänsteman får besluta om åtgärden utan förordnande enligt 28 kap. 4 och 13 §§ rättegångsbalken.

En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen som *med stöd av denna lag ingriper mot någon* får i anslutning till ingripandet i den utsträckning som är nödvändig av säkerhetsskäl

En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen som *ingriper mot någon med stöd av denna lag* får i anslutning till ingripandet i den utsträckning som är nödvändig av säkerhetsskäl

1. ta hand om vapen eller andra farliga föremål medan ingripandet pågår, och

2. kroppsvisitera personen för att sådana föremål *skall* kunna tas om hand.

farliga föremål medan ingripandet

2. kroppsvisitera personen för att sådana föremål *ska* kunna tas om hand.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2016.

2.6 Förslag till lag om ändring i lagen (2008:322) om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (2008:322) om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott

dels att 4 och 8 §§ ska ha följande lydelse,

dels att det i lagen ska införas en ny paragraf, 4 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Innan en förundersökning har hunnit inledas, har en tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen samma befogenhet som en polisman har enligt 23 kap. 3 § *tredje* stycket rättegångsbalken att hålla förhör och vidta andra utredningsåtgärder som är av betydelse för utredningen av brott som avses i 1 §. Vidtagna åtgärder ska så snart som möjligt anmälas till den som har rätt att leda förundersökning om brottet.

Det som föreskrivs i 23 kap. 8 § rättegångsbalken om befogenhet för en polisman att uppmana någon att följa med till förhör och ta med någon till förhör gäller även för en tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen vid utredning av brott som avses i 1 §.

Föreslagen lydelse

4 §

Innan en förundersökning har hunnit inledas, har en tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen samma befogenhet som en polisman har enligt 23 kap. 3 § *fyjärde* stycket rättegångsbalken att hålla förhör och vidta andra utredningsåtgärder som är av betydelse för utredningen av brott som avses i 1 §. Vidtagna åtgärder ska så snart som möjligt anmälas till den som har rätt att leda förundersökning om brottet.

4 a §

En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen har samma befogenhet som en polisman har enligt 23 kap. 9 a § rättegångsbalken att efter tillsägelse tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning från den som ska höras och besluta om kroppsvisitation med anledning av brott som avses i 1 §.

I fråga om upphörande av omhändertagandet och protokollföring ska 23 kap. 9 b § rättegångsbalken gälla.

8 §

En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen har samma befogenhet som en polisman har enligt 28 kap. 13 § rättegångsbalken att besluta om kroppsvisitation och kroppsbesiktning *med anledning av brott som avses i 1 §.*

En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen har *med anledning av brott som avses i 1 §* samma befogenhet som en polisman har

1. enligt 28 kap. 13 § rättegångsbalken att besluta om kroppsvisitation och kroppsbesiktning, och

2. enligt 28 kap. 13 a § rättegångsbalken att

a) hålla kvar den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas, och

b) ta med den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas till den plats där åtgärden ska genomföras.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2016.

2.7 Förslag till lag om ändring i yrkestrafiklagen (2012:210)

Härigenom föreskrivs att 5 kap. 6 § yrkestrafiklagen (2012:210) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.

6 §¹

Vid förundersökning som gäller brott enligt 1 § får åklagare begära hjälp av Tullverket och ge en tulltjänsteman i uppdrag att genomföra en viss åtgärd under förundersökningen, om det är lämpligt med hänsyn till omständigheterna. Polismyndigheten har motsvarande rätt då den leder förundersökningen.

Om det finns anledning att anta att brott enligt första stycket har förövats, har en tulltjänsteman samma befogenhet som en polisman att hålla förhör och vidta andra åtgärder enligt 23 kap. 3 § *tredje* stycket rättegångsbalken.

Om det finns anledning att anta att brott enligt första stycket har förövats, har en tulltjänsteman samma befogenhet som en polisman att hålla förhör och vidta andra åtgärder enligt 23 kap. 3 § *fjärde* stycket rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2016.

¹ Senaste lydelse 2014:748.

2.8 Förslag till lag om ändring i taxitrafiklagen (2012:211)

Härigenom föreskrivs att 5 kap. 9 § taxitrafiklagen (2012:211) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.

9 §¹

Vid förundersökning som gäller brott enligt 1 § får åklagare begära hjälp av Tullverket och ge en tulltjänsteman i uppdrag att genomföra en viss åtgärd under förundersökningen, om det är lämpligt med hänsyn till omständigheterna. Polismyndigheten har motsvarande rätt då den leder förundersökningen.

Om det finns anledning att anta att brott enligt första stycket har förövats, har en tulltjänsteman samma befogenhet som en polisman att hålla förhör och vidta andra åtgärder enligt 23 kap. 3 § tredje stycket rättegångsbalken.

Om det finns anledning att anta att brott enligt första stycket har förövats, har en tulltjänsteman samma befogenhet som en polisman att hålla förhör och vidta andra åtgärder enligt 23 kap. 3 § fjärde stycket rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2016.

¹ Senaste lydelse 2014:749.

3 Ärendet och dess beredning

Regeringen gav i december 2000 en beredning i uppgift att verka för rättsväsendets utveckling (dir. 2000:90). Genom tilläggsdirektiv i november 2003 (dir. 2003:145) fick beredningen i uppdrag att bland annat göra en översyn av uppgifts- och ansvarsfördelningen mellan polis och åklagare. Beredningen, som antog namnet Beredningen för rättsväsendets utveckling (BRU), överlämnade i oktober 2005 delbetänkandet En ny uppgifts- och ansvarsfördelning mellan polis och åklagare (SOU 2005:84). I betänkandet behandlas bland annat frågor om en polismans möjlighet att gripa en misstänkt samt underrättelse till åklagare om gripande. En sammanfattning av betänkandet och beredningens lagförslag i dessa delar finns i *bilagorna 1* och *2*.

Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. En sammanställning av remissvaren finns tillgänglig i Justitiedepartementet (Ju2005/8928/Å).

I maj 2009 beslutade regeringen att ge en särskild utredare i uppdrag att utreda hur förundersökningarnas kvalitet bäst kan säkerställas samt överväga hur förfarandet i samband med ansökan om resning i brottmål bör vara utformat (dir. 2009:35). Utredningen, som tog namnet Förundersökningsutredningen (Ju 2009:07), överlämnade i januari 2010 delbetänkandet Resningsförfarandet i brottmål – återupptagande av förundersökning och rätt till biträde (SOU 2009:98). Betänkandet har behandlats i prop. 2011/12:156 med samma titel som betänkandet. I maj 2011 överlämnade utredningen slutbetänkandet Förundersökning – objektivitet, beslag, dokumentation m.m. (SOU 2011:45). I betänkandet behandlas bland annat frågor om objektivitet, förundersökningsledning, beslag, omhändertagande av egendom för att en brottsutredning inte ska försvåras samt begränsning av rörelsefriheten vid kroppsvisitation och kroppsbesiktning. En sammanfattning av betänkandet och utredningens lagförslag i dessa delar finns i *bilagorna 4* och *5*.

Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 6*. En sammanställning av remissvaren finns tillgänglig i Justitiedepartementet (Ju2011/4074/Å).

Inom Justitiedepartementet har det därefter utarbetats en kompletterande promemoria som behandlar frågor om beslagsförbudets tillämpning i it-miljö, tvångsåtgärder i samband med kroppsvisitation och kroppsbesiktning samt tillfälligt omhändertagande av elektronisk kommunikationsutrustning. Promemorian har remissbehandlats. Promemorians lagförslag finns i *bilaga 7*. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 8*. En sammanställning av remissyttrandena finns tillgänglig i Justitiedepartementet (Ju2011/4074/Å).

I denna lagrådsremiss behandlar regeringen de delar av Förundersökningsutredningens betänkande som nämnts ovan. Vidare behandlas de ovan nämnda delarna i BRU:s betänkande och förslagen i promemorian.

4 Objektivitetsprincipen

4.1 Inledning

I 1 kap. 9 § regeringsformen föreskrivs att domstolar, förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör offentliga förvaltningsuppgifter ska iakttä saklighet och opartiskhet i sin verksamhet. Bestämmelsen ger uttryck för objektivitetsprincipen.

Kravet på saklighet innebär att myndigheter i sin verksamhet inte får låta sig vägledas av andra intressen än dem de är satta att tillgodose. De får inte heller grunda sina avgöranden på andra omständigheter än sådana som enligt gällande författningar får beaktas vid prövningen av ett ärende. Kravet på opartiskhet betyder att det allmänna företrädare ska vara objektiva i sin tjänsteutövning och förhålla sig så att deras opartiskhet inte med fog kan ifrågasättas (Strömberg m.fl., Allmän förvaltningsrätt, 26 uppl., s. 71, 2007/08:KU6 s. 14).

Vid sidan om det grundlagsstadgade kravet på objektivitet finns även åtskilliga bestämmelser i vanlig lag som på olika sätt kan anses ge uttryck för objektivitetsprincipen. Regler om jäv kan exempelvis anses vara ett direkt utflöde av kravet på objektivitet. Objektivitetsprincipen genomsyrar också på flera sätt det krav på en rättvis rättegång som kommer till uttryck i artikel 6 i Europakonventionen.

För de brottsbekämpande myndigheternas verksamhet finns objektivitetsprincipen preciserad i 23 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken. Där anges att vid förundersökning om brott ska inte bara omständigheter som talar mot den misstänkte utan även sådant som är gynnsamt för honom eller henne beaktas, liksom att bevis som är till förmån för den misstänkte ska tas till vara. Principen syftar ytterst till att säkerställa att ingen oskyldig person döms för brott. Den utgör således en hörnpelare i det regelsystem som är ägnat att tillgodose rättssäkerheten i straffrättskipningen.

Någon motsvarande precisering av objektivitetsprincipen finns inte för den verksamhet som äger rum före en förundersökning och efter åtals väckande. Med hänsyn till objektivitetsprincipens centrala funktion för den enskildes rättssäkerhet finns det anledning att ta ställning till om principens tillämpning i dessa skeden av de brottsbekämpande myndigheternas verksamhet bör lagregleras särskilt. Det finns också anledning att se över om regleringen i 23 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken på ett tillräckligt ändamålsenligt sätt uttrycker det krav på objektivitet som gäller under förundersökningen.

4.2 Lagregleringen av objektivitetsprincipen

4.2.1 Objektivitetsprincipen före förundersökningen

<p>Regeringens förslag: Det ska i rättegångsbalken regleras att även brottsbekämpande verksamhet före en förundersökning ska bedrivas objektivt.</p>

Förundersökningsutredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: En klar majoritet av remissinstanserna, däribland *Svea hovrätt, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Malmö tingsrätt, Justitiekanslern, Domstolsverket, Åklagarmyndigheten, Rikspolisstyrelsen* och *Tullverket*, tillstyrker eller lämnar utredningens förslag utan invändningar. *Riksdagens ombudsmän (JO)* vidgår att objektivitetsprincipen gäller i skedet före en förundersökning men ifrågasätter, mot bakgrund av bestämmelsen i 1 kap. 9 § regleringsformen, behovet av att den regleras ytterligare.

Skälen för regeringens förslag

Allmänt om objektivitetsprincipens innebörd i skedet före förundersökningen

Som framgår av det föregående finns det för den brottsbekämpande verksamhet som bedrivs före en förundersökning ingen liknande precisering av objektivitetsprincipen som den i 23 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken. Att objektivitetsprincipen trots det anses tillämplig i detta skede av brottsbekämpningen har framförts i såväl doktrin som i myndighetsuttalanden (JO:s ämbetsberättelse år 1975, bil. 6, s. 37, Fitger, Rättegångsbalken, del 2, s. 23:7 och 23:21, se även JO 2009-10-27, dnr 2839-2008 s. 3). Utredningen och samtliga remissinstanser delar den bedömningen.

Att objektivitet rent generellt ska iakttas i den brottsbekämpande verksamhet som bedrivs före en förundersökning följer av 1 kap. 9 § regleringsformen. Det grundläggande synsättet bakom objektivitetsprincipens tillämpning i straffrättskipningen är att allmänintresset – som företräds av polis, åklagare och andra brottsbekämpande myndigheter – inte bara kräver att en brottsling ska fällas till ansvar utan också att inte någon oskyldig straffas. Med detta som utgångspunkt är tanken bakom kravet på objektivitet i skedet före en förundersökning att säkerställa att sådant som talar till förmån för en person som misstänks för brott inte ska gå förlorat. All verksamhet som de brottsbekämpande myndigheterna bedriver före en förundersökning måste därför genomföras på ett brett, allsidigt och förutsättningslöst sätt.

Verksamheten före en förundersökning skiljer sig markant från den som bedrivs under en förundersökning. I underrättelseverksamheten är arbetet i huvudsak inriktat på att avslöja om en viss, inte närmare specificerad, brottslighet har ägt rum, pågår eller kan antas komma att begås. I detta syfte samlar myndigheterna in, bearbetar och analyserar information som kan ha betydelse i ett framtida spanings- eller utredningsarbete. Till skillnad mot vad som gäller under en förundersökning finns det alltså ingen konkret uppgift om att ett bestämt brott har begåtts. Även den spaningsverksamhet polisen bedriver före en förundersökning kännetecknas av att det saknas en konkret brottsmisstanke; polisens arbete i detta skede går ut på att genom spaning skaffa fram underlag för en sådan misstanke. Under dessa skeden, liksom under övriga förstadier, vidtas det i princip inte några faktiska utredningsåtgärder. Till skillnad mot förundersökningsstadiet är verksamheten dessutom till största delen oreglerad.

Att det i skedet före en förundersökning finns färre omständigheter och rättsliga krav att förhålla sig objektiv till saknar emellertid betydelse för det objektivitetskrav som de brottsbekämpande myndigheterna har att iaktta. Således måste till exempel den registerhantering samt insamling, behandling och lagring av personuppgifter som sker på underrättelsestadiet utgå från ett objektivt förhållningssätt. Detsamma gäller i polisens spaningsarbete. Om det bedrivs spaning mot en person med anledning av ett tips om att han eller hon ägnar sig åt brottslig verksamhet ska inte bara omständigheter och bevis som bekräftar tipset tas till vara utan även sådant som talar mot det. Om verksamheten inte bedrivs objektivt kan polisen, förutom att redan från början få en missriktad utredning, riskera att man oåterkalleligt går miste om material som talar för personens oskuld.

Objektivitetsprincipen i skedet före förundersökningen bör lagregleras

Objektivitetsprincipen syftar ytterst till att säkerställa att en oskyldig person inte döms för brott. Detta medför att kravet på objektivitet gör sig gällande med särskild styrka i den verksamhet som tar sikte på att förebygga, utreda och lagföra brott. Man kan visserligen, som *JO* gör, ifrågasätta om det verkligen finns ett behov av en lagreglering av objektivitetsprincipens tillämpning i skedet före en förundersökning. Regeringen anser dock att det, mot bakgrund av principens centrala betydelse för den enskildes rättssäkerhet, är lämpligt att komplettera regleringen i 23 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken med en bestämmelse om vad som gäller beträffande objektivitet i skedet före en förundersökning. Det stora flertalet av remissinstanserna är också positiva till en sådan reglering. Av den nya bestämmelsen bör framgå att även brottsbekämpande verksamhet före en förundersökning ska bedrivas objektivt. För att få en sammanhållen och överskådlig reglering bör den nya bestämmelsen placeras i anslutning till den redan gällande bestämmelsen.

4.2.2 Objektivitetsprincipen under förundersökningen

Regeringens förslag: Den nuvarande bestämmelsen i rättegångsbalken om objektivitet under förundersökningen ska ändras så att det tydligare framgår att de brottsbekämpande myndigheterna även ska söka efter omständigheter och bevis som talar till den misstänktes fördel.

Förundersökningsutredningens bedömning skiljer sig från regeringens förslag i det att utredningen anser att bestämmelsen i 23 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken inte bör ändras i sak.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna, däribland *Riksdagens ombudsmän*, *Svea hovrätt*, *Hovrätten för Övre Norrland*, *Södertörns tingsrätt*, *Justitiekanslern*, *Åklagarmyndigheten* och *Juridiska fakulteten vid Uppsala universitet*, tillstyrker eller lämnar utredningens bedömning utan invändningar. *Domstolsverket* anser att den nuvarande bestämmelsen varken är tillräckligt lätt att tillämpa eller förstå och att den därför skulle vinna på att förtydligas och kompletteras. *Sveriges*

advokatsamfund ställer sig bakom utredningens bedömning men efterfrågar en mer heltäckande analys av objektivitetskravet med fokus framför allt på avvägningen mellan sekretessbestämmelserna och objektivitetsprincipen i fall där det inte föreligger kvalificerad partsinsyn enligt 10 kap. 3 § andra stycket offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) samt i fall där den misstänkte saknar partsinsyn enligt 23 kap. 18 § rättegångsbalken. *Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet* anför som allmänna synpunkter på betänkandet bland annat att större hänsyn borde ha tagits till Europakonventionen och Europadomstolens praxis och till den kritik Sverige ibland får när det gäller åklagarens dominerande roll och starka befogenheter under förundersökningen.

Skälen för regeringens förslag

Allmänt om objektivitetsprincipens innebörd under förundersökningen

Kravet på objektivitet under en förundersökning är som nämnts lagfäst i 23 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken. Med utgångspunkt i objektivitetsprincipens primära syfte – att tillförsäkra att ingen oskyldig döms för brott – är samhällets intresse i straffrättskipningen att brottsutredningar leder till sakligt korrekta resultat. I likhet med skedet före en förundersökning måste verksamheten under en förundersökning därför bedrivas på ett sådant sätt att den inte ger anledning att ifrågasätta de brottsbekämpande myndigheternas objektivitet.

Förutom det principiella stadgandet i 23 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken framgår objektivitetsprincipen även av andra bestämmelser i rättegångsbalken och i förundersökningskungörelsen (1947:948). Ett sådant exempel är förbudet att använda sig av otillbörliga förhörsmetoder (23 kap. 12 § rättegångsbalken). Ett annat är skyldigheten att dokumentera det som förekommer av betydelse i utredningen (23 kap. 21 § första stycket rättegångsbalken). I vad mån sådana bestämmelser är tillämpliga beror på i vilket skede av förundersökningen man befinner sig. Den väsentliga tidpunkten i detta avseende är när någon skäligen kan misstänkas för brottet; från den tidpunkten inträder nämligen en rad rättsverkningar för såväl den misstänkte som för de brottsbekämpande myndigheterna. För att tydliggöra detta, och även påvisa andra skillnader av relevans för objektivitetsprincipen, kommer redogörelsen nedan att utgå från en schematisk uppdelning av förundersökningen i vad som brukar benämnas spanings- respektive utredningsstadiet. I praktiken förekommer dock långt ifrån alltid någon bestämd gräns mellan dessa stadier.

Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet framför att det i betänkandet borde ha tagits större hänsyn till bland annat den kritik Sverige ibland får när det gäller åklagarens dominerande roll och starka befogenheter under förundersökningen. En utgångspunkt för regeringens överväganden såvitt gäller kravet på objektivitet före och under en förundersökning samt efter åtals väckande är dock att åklagarens grundläggande ställning och funktion ska vara oförändrade. Regeringen ser inte heller behov av att i detta sammanhang överväga förhållandet mellan objektivitetsprincipen och sekretessbestämmelserna på det sätt *Sveriges advokatsamfund* efterfrågar.

Särskilt om spaningsstadiet

I det inledande skedet av en förundersökning – spaningsstadiet – kretsar verksamheten kring att ta fram väsentliga fakta om händelsen, att klargöra om ett brott över huvud taget har begåtts och att försöka ringa in eventuella förövare. På detta stadium kan flera personer var för sig misstänkas för ett brott som antas ha begåtts av en ensam gärningsman. För att man ska kunna bilda sig en uppfattning om hur brottet har gått till sätts olika tänkbara hypoteser om händelseförloppet upp.

Även om det vid spaning under en förundersökning, till skillnad mot den spaning som sker före en förundersökning, finns en konkret brottsmisstanke att förhålla sig till är kraven som ställs på det rättsliga förfarandet fortfarande färre jämfört med i det efterföljande utredningsstadiet. Den misstänkte saknar partsställning och de tvångsmedel som kan tillgripas är begränsade. Som nämnts i föregående avsnitt (4.2.1) är de brottsbekämpande myndigheternas skyldighet att iaktta objektivitet emellertid inte avhängigt omfattningen av de rättsliga krav som finns att förhålla sig till. Att objektivitetsprincipen iakttas i spaningsskedet är således av stor betydelse för möjligheten att bedriva även den fortsatta utredningen på ett objektivt sätt. Det är därför väsentligt att förundersökningsledaren och utredningspersonalen till exempel inte binder sig vid en viss uppfattning om vad som har hänt eller vem som har varit inblandad; han eller hon ska i stället vara öppen för olika tänkbara hypoteser. Det är också viktigt att man till exempel vid bedömningen av vilka uppgifter som ska nedtecknas i förundersökningsprotokollet enligt 23 kap. 21 § första stycket rättegångsbalken iakttar strikt objektivitet och att förhör hålls i enlighet med bestämmelsen i 23 kap. 12 § rättegångsbalken.

Särskilt om utredningsstadiet

När förundersökningen har fortskridit så långt att misstankar kan riktas mot en viss identifierad person, det vill säga när någon skäligen kan misstänkas för brottet, tar utredningsstadiet vid. Bevisningens styrka i förhållande till den misstänkte kommer mer i förgrunden och tvångsmedel kan användas i större omfattning. Från att inledningsvis ha varit inkvisitorisk och saknat parter i egentlig mening, får förundersökningen från denna tidpunkt ackusatoriska drag genom att den misstänkte tillerkänns vissa partsrättigheter. Bland dessa kan nämnas att den misstänkte ska underrättas om misstanken (23 kap. 18 § första stycket rättegångsbalken) samt informeras om sin rätt att anlita biträde av försvarare (12 § förundersökningskungörelsen). Från tidpunkten för misstankedelgivning har den misstänkte och försvararen också rätt att dels fortlöpande, i den mån det kan ske utan men för utredningen, och senast i samband med slutdelgivning, ta del av vad som har förekommit vid förundersökningen, dels begära komplettering av utredningen (23 kap. 18 § första och andra stycket rättegångsbalken).

Att den misstänkte nu tillerkänns vissa rättigheter innebär i sin tur att fler krav ställs på de brottsbekämpande myndigheterna. Några av kraven kan i olika avseenden anses ge uttryck för objektivitetsprincipen. Ett sådant är förundersökningsledarens skyldighet att vidta utredningsåtgärder som begärs av den misstänkte och som kan antas vara

av betydelse för utredningen. Ett annat är skyldigheten att redovisa utredning som talar till den misstänktes förmån. För att uppfylla objektivitetskravet i sistnämnt avseende krävs (se JO 2007/08 s. 90 och JO 2013/14 s. 126) att redovisningsplikten även omfattar omständigheter som inte entydigt talar till den misstänktes förmån men som skulle kunna vara av betydelse för hans eller hennes försvar. Sådana omständigheter ska alltså tas till vara och redovisas för den misstänkte. Eftersom frånvaron av utredningsresultat kan tala mot att en misstänkt person är skyldig, gäller redovisningsskyldigheten i princip även utredningsåtgärder som inte har lett någon vart. Den misstänktes rätt till insyn bidrar till att säkerställa att objektivitetsprincipen iaktas i dessa avseenden.

Från att under spaningsstadiet ha arbetat med olika tänkbara hypoteser om hur brottet kan ha gått till formas under utredningsstadiet en hypotes som verkar mer trolig än andra. Även om ett händelseförlopp kommer i förgrunden måste förundersökningsledaren, för att uppfylla kravet på objektivitet, ändå överväga och undersöka förekomsten av andra förklaringar samt pröva dessa mot den befintliga bevisningen. Detta gäller inte minst eftersom den misstänkte själv inte är skyldig att vara aktiv till sitt försvar genom att ta fram motbevisning.

I likhet med utredningen anser regeringen att den lagreglerade skyldigheten att beakta omständigheter och ta till vara bevis som talar till den misstänktes förmån inte är inskränkt till material som brottsutredande personal händelsevis råkar på under utredningens gång. Förundersökningsledaren och annan brottsutredande personal ska tvärtom i rimlig utsträckning aktivt söka efter sådant material. Att dra någon allmängiltig gräns för hur långt skyldigheten att formulera alternativa förklaringar sträcker sig låter sig dock inte göras. Bedömningen måste i stället göras från fall till fall med beaktande av bland annat brottets art och svårhetsgrad. Verksamheten ska dock alltid bedrivas så att en materiellt korrekt utredning eftersträvas.

Kravet på att de brottsbekämpande myndigheterna iakttar objektivitet i sin verksamhet påverkas inte av det faktum att den misstänkte biträds av en försvarare. Skyldigheten att ta till vara och säkerställa även sådant som talar till förmån för den misstänkte kvarstår alltså oförändrad i dessa fall. En annan sak är att försvararen, genom att ta till vara den misstänktes intressen, i praktiken kan innebära en hjälp för myndigheten att uppfylla kravet på objektivitet.

Bör regleringen i 23 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken ändras?

Regleringen av objektivitetsprincipen i 23 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken har varken ändrats sakligt eller språkligt sedan balkens tillkomst. Att det sakliga innehållet inte har ändrats beror sannolikt på att bestämmelsen inte är detaljerad och att den därför har kunnat tillämpas även efter hand som den brottsbekämpande verksamheten har utvecklats. Frågan är om det nu finns anledning att förändra bestämmelsens utformning.

Utgångspunkten vid övervägande av hur bestämmelsen bör vara utformad bör vara objektivitetsprincipens karaktär av grundläggande princip som generellt ska genomsyra de brottsbekämpande

myndigheternas verksamhet. En annan utgångspunkt bör vara att bestämmelsen ska vara anpassad till det faktum att det för olika brottsutredningar gäller mycket skiftande förhållanden, förutsättningar och behov. Regleringen varken kan eller bör därför vara alltför detaljerad. Den bör således behålla sin nuvarande grundstruktur och utformning.

Domstolsverket anför att regleringen bör ge bättre vägledning om vad kravet på objektivitet egentligen innebär. Regeringen kan i viss utsträckning instämma i detta. Bestämmelsen ger varken i språkligt eller i sakligt avseende uttryck för kravet på att de brottsbekämpande myndigheterna ska *söka efter* omständigheter och bevis som talar till den misstänktes förmån. Bestämmelsen bör därför justeras i detta avseende så att det tydligt framgår att en sådan skyldighet finns.

4.2.3 Objektivitetsprincipen efter åtal

Regeringens förslag: Det ska i rättegångsbalken regleras att åklagaren och den som biträder honom eller henne ska bedriva sitt arbete objektivt även efter det att åtal har väckts.

Förundersökningsutredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: En klar majoritet av remissinstanserna, däribland *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Södertörns tingsrätt*, *Justitiekanslern*, *Åklagarmyndigheten*, *Rikspolisstyrelsen*, *Säkerhetspolisen* och *Sveriges advokatsamfund*, tillstyrker eller lämnar utredningens förslag utan invändningar. *Riksdagens ombudsmän (JO)* och *Ekobrottsmyndigheten* instämmer i att objektivitetsprincipen gäller sedan åtal har väckts men ifrågasätter, med hänsyn till regleringen i 1 kap. 9 § regeringsformen, behovet av att den regleras ytterligare. Även *Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet* är tveksam till behovet av en reglering av det skälet att det är ostridigt att objektivitetsprincipen gäller under rättegången. *Juridiska fakulteten vid Uppsala universitet* anser att man bör gå närmare in på vilken inverkan en aktivt agerande målsägande eller ett målsägandebiträde kan ha på åklagarens objektivitetsplikt.

Skälen för regeringens förslag

Allmänt om objektivitetsprincipens innebörd sedan åtal väckts

När åklagaren har väckt åtal blir förfarandet fullt ut akusatoriskt genom att åklagaren och den tilltalade får tydlig partsställning i målet. Trots att åklagaren och den tilltalade är motparter till varandra har det i såväl myndighetsuttalanden som doktrin framförts att objektivitetsprincipen är tillämplig även i detta skede av straffrättskipningen (Ekelöf m.fl., *Rättegång* 1, 8 uppl., s. 73 f. och *Rättegång* V, 8 uppl. s. 199 f, Bring m.fl., *Förundersökning*, 4 uppl., s. 74, Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel*, 3 uppl., s. 33, Heuman m.fl., *Brottets beivrande*, s. 126, JO 2007/08 s. 91). Utredningen och samtliga remissinstanser som uttalar sig i frågan delar den uppfattningen.

Som tidigare anförts har staten inte något legitimt straffanspråk gentemot annan än den som har begått brott. För att uppnå detta allmänintresse krävs att objektivitetsprincipen iakttas i samtliga delar av de brottsbekämpande myndigheternas verksamhet. Regeringen konstaterar att den rådande uppfattningen sedan lång tid är att objektivitetsprincipen är tillämplig även i skedet efter åtals väckande. Detta följer också av det grundlagsstadgade kravet på objektivitet i 1 kap. 9 § regeringsformen.

Liksom åklagaren står även målsäganden i motsatsförhållande till den tilltalade, och får under vissa förutsättningar dessutom ställning som part. Enligt *Juridiska fakulteten vid Uppsala universitet* borde utredningen ha gått närmare in på vilken inverkan en aktivt agerande målsägande eller ett målsägandebiträde kan ha på åklagarens objektivitetsplikt. Att målsäganden är aktiv i brottmålsprocessen saknar emellertid betydelse för åklagarens skyldighet att vara objektiv i förhållande till den tilltalade.

Kravet på att objektivitet iakttas efter åtals väckande omfattar såväl åklagare som andra befattningshavare vid brottsbekämpande myndigheter som ska utföra uppgifter inom ramen för det straffprocessuella förfarandet i detta skede, till exempel brottsutredare som biträder åklagaren under huvudförhandlingen. Efter det att åtal har väckts och förundersökningen är avslutad riktar sig kravet dock i första hand till åklagaren. När åtal är väckt och åklagaren har tagit ställning till skuldfrågan ligger det i sakens natur att han eller hon under huvudförhandlingen främst argumenterar för åtalet och åberopar bevisning som styrker detta (jfr JO 2007/08 s. 91). Att det av den anledningen kan vara svårare att agera objektivt påverkar dock inte åklagarens grundläggande uppgift att verka för en materiellt riktig dom. Som statens företrädare har åklagaren således en allmän skyldighet att se till att saken blir belyst på ett riktigt och adekvat sätt. I det här stadiet innebär objektivitetskravet att åklagaren och annan brottsutredande personal ska vara vaksam på om det kommer fram något nytt som kan tala till förmån, eller till nackdel, för den tilltalade. För att förhindra att en person felaktigt döms för ett brott eller döms till ett för hårt straff har åklagaren därför att vid behov gripa in och vidta relevanta åtgärder. Av objektivitetsprincipen följer också att åklagaren alltjämt är skyldig att redovisa omständigheter som kan tala till den tilltalades förmån. Sammanfattningsvis är åklagarens primära uppgift under brottmålsrättegången inte att få till stånd en fällande dom, utan att medverka till en objektivt riktig dom.

Efter åtals väckande, och framför allt under huvudförhandlingen, blir vid sidan om objektivitetsprincipen en rad andra processrättsliga principer tillämpliga. Förutom den akusatoriska principen – att ena parten har anklagande ställning – gäller till exempel förhandlingsprincipen och den kontradiktoriska principen. Enligt förhandlingsprincipen svarar parterna för aktiviteten i processen och därmed för utredningen. Den kontradiktoriska principen innebär att man har rätt att bemöta allt som motparten anför och att saken får sin belysning genom att parterna argumenterar mot varandra. Sistnämnda princip syftar till att garantera att parterna får kännedom om allt material i processen, får tillfälle att bemöta allt som motparten har anfört samt har lika goda möjligheter att åberopa bevisning och föra talan i processen

(Bring m.fl., s. 74 f. och 113). Om den tilltalade har försvarare är det alltså i första hand dennes uppgift att tillgodose den tilltalades behov av utredning och bevisning samt att belysa de förhållanden som talar till den tilltalades förmån. Att den tilltalade har försvarare saknar emellertid betydelse för det objektivitetskrav som vilar på åklagaren. Även om fokus under huvudförhandlingen ligger på andra processprinciper än objektivitetsprincipen minskar alltså inte åklagarens skyldighet att vara objektiv. Att försvararen ser till den tilltalades intressen kan i praktiken dock innebära en hjälp för åklagaren att uppfylla kravet på objektivitet så att han eller hon kan koncentrera sig på att styrka åtalet. Även domstolens skyldighet att vid behov hjälpa den tilltalade att få en fullgod utredning underlättar för åklagaren i detta avseende, även om det grundläggande ansvaret för att objektivitetsprincipen iakttas hela tiden ligger kvar på åklagaren.

Objektivitetsprincipen efter åtals väckande bör lagregleras

Eftersom regleringen i 1 kap. 9 § regeringsformen omfattar skedet efter det att åtal väckts har regeringen förståelse för de synpunkter *JO*, *Ekobrottsmyndigheten* och *Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet* framför om att det kan ifrågasättas om det finns behov av ytterligare lagreglering av objektivitetsprincipen. Objektivitetsprincipen är emellertid en hörnpelare i det regelsystem som är ägnat att tillgodose den enskildes rättssäkerhet i straffrättskipningen. Enligt regeringen bör den därför, vid sidan om det grundlagsstadgade kravet, vara särskilt reglerad för samtliga skeden av de brottsbekämpande myndigheternas verksamhet. Flertalet remissinstanser är också positiva till en sådan reglering. Av regleringen bör framgå att åklagaren och den som biträder honom eller henne ska bedriva sitt arbete objektivt även efter det att åtal har väckts. Bestämmelsen bör lämpligen placeras i 45 kap. rättegångsbalken.

5 Förstärkt åklagarfunktion

5.1 Allmänt om förundersökningsledarens ansvar och befogenheter

Som framgår av avsnitt 4 finns bestämmelser om förundersökning i 23 kap. rättegångsbalken och i förundersökningskungörelsen (1947:948).

Förundersökning ska enligt 23 kap. 1 § första stycket rättegångsbalken inledas så snart det på grund av angivelse eller annat skäl finns anledning att anta att ett brott, som hör under allmänt åtal, har begåtts. Förundersökningen har enligt 23 kap. 2 § rättegångsbalken huvudsakligen två syften. Det ena är att utreda vem som skäligen kan misstänkas för brottet och om det föreligger tillräckliga skäl för åtal mot honom eller henne. Det andra är att bereda målet så att bevisningen kan läggas fram i ett sammanhang vid en huvudförhandling i domstol. Utöver de i bestämmelsen angivna målsättningarna syftar förundersökningen

även till att utreda eventuella skadeståndsanspråk och att ge den misstänkte inblick i bevismaterialet så att han eller hon kan förbereda sitt försvar.

Beslut om att inleda en förundersökning fattas enligt 23 kap. 3 § första stycket rättegångsbalken av Polismyndigheten, Säkerhetspolisen eller åklagaren. Förundersökningen kan i fråga om vissa brott även ledas av Tullverket eller Kustbevakningen. När förundersökningen leds av Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, Tullverket eller Kustbevakningen är undersökningsledaren den särskilda befattningshavare som myndigheten har utsett till detta.

Om förundersökningen har inletts av Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, Tullverket eller Kustbevakningen och saken inte är av enkel beskaffenhet ska ledningen av förundersökningen övertas av åklagaren så snart någon skäligen kan misstänkas för brottet. Åklagaren ska också i annat fall ta över ledningen av förundersökningen när det är motiverat av särskilda skäl. Den närmare definitionen av vad som utgör brott av enkel beskaffenhet anges på myndighetsnivå genom Åklagarmyndighetens och Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om ledning av förundersökningen i brottmål (ÅFS 2005:9, senast ändrad genom ÅFS 2014:1, och RPSFS 2014:5) samt Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd om ledning av förundersökning i brottmål som även kan ledas av Tullverket (ÅFS 2013:3 senast ändrad genom ÅFS 2013:8).

Det ansvar och de uppgifter som ska utföras av en förundersökningsledare är inte närmare preciserade i rättegångsbalken. Förundersökningsledarens ansvar kommer däremot till uttryck i 1 a § andra stycket förundersökningskungörelsen. I bestämmelsen anges att undersökningsledaren har ansvar för förundersökningen i dess helhet och att han eller hon ska se till att utredningen bedrivs effektivt och på ett sätt som tillgodoser den enskildes rättssäkerhetsintressen. Förundersökningsledaren ska också ge dem som biträder honom eller henne behövliga direktiv för arbetet.

Förutom de uppgifter som framgår av 1 a § andra stycket förundersökningskungörelsen är undersökningsledarens främsta uppgifter att besluta om tvångsmedel, att avsluta utredningsarbetet så snart det finns anledning till det samt att utöva tillsyn och kontroll över utredningens bedrivande. Åklagaren har därutöver vissa befogenheter som Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, Tullverket och Kustbevakningen saknar. Dessa uppgifter är bland annat att hantera frågor som kräver domstolsmedverkan, att besluta om mer ingripande tvångsmedel och att besluta i åtalsfrågan.

5.2 Rättsförfarandet när flera åklagare arbetar i samma förundersökning

<p>Regeringens bedömning: Det bör inte införas en reglering om att två eller flera åklagare tillfälligt ska kunna dela på ledningen av en förundersökning.</p>

Förundersökningsutredningens förslag överensstämmer inte med regeringens bedömning. Enligt utredningen bör två eller flera åklagare tillfälligt kunna dela på ledningen av en förundersökning om det finns synnerliga skäl för det. Detta föreslås regleras i författning.

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna, däribland *Svea hovrätt*, *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Malmö tingsrätt*, *Justitiekanslern*, *Rikspolisstyrelsen* och *Sveriges advokatsamfund*, instämmer i utredningens förslag och bedömning eller lämnar dem utan invändningar. Även *Åklagarmyndigheten* delar utredningens förslag och bedömning men anser att det bör framgå av lagtexten att det alltid finns en åklagare som i första hand är utsedd att leda förundersökningen och som har det övergripande ansvaret. *Riksdagens ombudsmän (JO)* och *Ekobrottsmyndigheten* motsätter sig förslaget om delat förundersökningsledarskap och föreslår att förundersökningsledaren i stället ska kunna ta hjälp av biträdande åklagare.

Skälen för regeringens bedömning

Principen om det odelbara förundersökningsledarskapet

Bestämmelserna i rättegångsbalken och förundersökningskungörelsen innebär att en förundersökning är odelbar. Av detta följer att de brottsbekämpande myndigheterna varken får dela upp ledningen av en förundersökning på flera personer eller, inom en och samma förundersökning, tillämpa kollegialt beslutsfattande beträffande frågor som ligger på förundersökningsledaren att hantera. Principen om det odelbara förundersökningsledarskapet framgår dels av 23 kap. 3 § första stycket rättegångsbalken, dels av regleringen i 1 a § andra stycket förundersökningskungörelsen om att undersökningsledaren ansvarar för förundersökningen i dess helhet. Som framgått i det föregående anger den förstnämnda bestämmelsen förutsättningarna för när ledningen av en förundersökning ska överlämnas från Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen till åklagare. Att åklagare övertar förundersökningsledningen avseende brottet är ett uttryck för att åklagaren övertar ansvaret för hela förundersökningen och inte bara beträffande den misstänkte (prop. 1994/95:23 s. 80 f.)

När en förundersökning leds av en åklagare är det i praktiken inte ovanligt att två eller flera åklagare arbetar tillsammans inom ramen för en och samma förundersökning under ledning av en förundersökningsledare. Om de åklagare som assisterar undersökningsledaren inte utför uppgifter som ligger exklusivt på förundersökningsledaren att hantera hindrar principen om det odelbara förundersökningsledarskapet inte att flera åklagare arbetar samtidigt i en och samma förundersökning. Ledningen av och ansvaret för utredningen i dess helhet tillkommer fortfarande då endast förundersökningsledaren. Om däremot två eller flera åklagare samtidigt fattar beslut inom ramen för en förundersökning, till exempel om tvångsmedel, är åklagarna enligt utredningens bedömning var och en för sig att betrakta som förundersökningsledare. Ingen remissinstans invänder mot den bedömningen. Motsvarande ståndpunkt har framförts av JO som också menar att det inte är förenligt med det helhetsansvar som förundersökningsledaren har enligt 1 a § andra stycket

förundersökningskungörelsen att organisera arbetet på sådant sätt att en åklagare, sida vid sida med den åklagare som är förundersökningsledare, fattar beslut om exempelvis tvångsmedel (JO 2006/07 s. 58 f). Det finns däremot inget som hindrar att den assisterande åklagaren tillfälligt träder in i rollen som förundersökningsledare när den ursprungligt utsedde förundersökningsledaren har förhinder. Det finns inte heller något hinder mot att det under ledning av olika förundersökningsledare samtidigt bedrivs förundersökningar mot en viss person avseende skilda brott. Att förundersökningsledningen i ett sådant fall lämpligen bör samordnas för att lagföra brotten samtidigt är en annan sak (JO 1998/99 s. 84).

Bör ledningen av en förundersökning kunna delas mellan flera åklagare?

En situation när det kan vara aktuellt att arbeta flera åklagare inom ramen för en förundersökning är när det på förhand är känt att en särskild händelse kommer att äga rum som kan förväntas leda till omfattande tvångsmedelsanvändning under begränsad tid, till exempel planerade större tillslag. Enligt utredningen är det i en sådan situation ibland nästan omöjligt för en ensam åklagare att – med beaktande av kraven på skyndsam handläggning och noggrann dokumentation – handlägga i vart fall förundersökningens inledningsskede. Av rättssäkerhetsskäl bör det då vara möjligt att dela upp beslutsfattandet mellan två eller flera åklagare. Ett sådant arbetssätt utgör enligt utredningen ett avsteg från principen om det odelbara förundersökningsledarskapet och måste författningsregleras. Enligt förslaget ska andra åklagare, vid sidan av den ursprungligt utsedde undersökningsledaren, tilldelas rollen som förundersökningsledare med samtliga de befogenheter som en sådan funktion för med sig. Det övergripande ansvaret för förundersökningen ska enligt utredningen dock ligga kvar på den ursprungligt utsedde förundersökningsledaren. Övriga förundersökningsledare ska enligt utredningen således endast ansvara för sina egna beslut och åtgärder.

Enligt regeringen finns det vissa tveksamheter med förslaget. Som framgår av 1 a § andra stycket förundersökningskungörelsen ansvarar undersökningsledaren för förundersökningen i dess helhet. Att det till den rättsligt anvisade rollen som förundersökningsledare är kopplat ett rättsligt ansvar är en nödvändig förutsättning för att den roll- och ansvarsfördelning som straffrättskipningen bygger på ska kunna fungera. Det är därför inte lämpligt att en förundersökningsledare undantas helhetsansvaret för förundersökningen på det sätt utredningen föreslår. Utgångspunkten måste därför vara att var och en som tilldelas rollen som förundersökningsledare också fullt ut ikläder sig det ansvar som följer med uppgiften.

Förutom en sådan principiell invändning mot förslaget finns det även en inte obetydlig risk för att den enskildes rättssäkerhetsintressen inte tas till vara i nödvändig utsträckning om inte förundersökningsledaren i alla lägen är väl insatt i och har en fullständig överblick över brottsutredningen i dess helhet. Risken för ett sådant åsidosättande ökar om förundersökningsledarfunktionen delas mellan två eller flera personer. Att, som utredningen föreslår, begränsa det delade förundersökningsledarskapet till förundersökningens initiala skede minskar inte riskerna i någon större utsträckning. Till detta kommer

riskan för att ett arbetssätt där två eller flera förundersökningsledare parallellt och oberoende av varandra fattar beslut och ger generella direktiv rörande utredningen av samma brott leder till ett sämre utredningsresultat och att arbetet försvåras och fördröjs av att det kan råda skilda uppfattningar mellan förundersökningsledarna. Ett delat ansvar för förundersökningens bedrivande riskerar också att försvåra för den externa tillsyn och kontroll som till exempel Justitiekanslern och JO bedriver.

Vad utredningen anför om behovet av att två eller flera åklagare samtidigt ska kunna fatta beslut inom en och samma förundersökning utgör enligt regeringen således inte tillräckliga skäl för att på detta sätt frångå principen om det odelbara förundersökningsledarskapet. Utredningens förslag bör därför inte genomföras.

6 Vissa frågor om gripande

6.1 Allmänt om häktning, anhållande och gripande

I 24 kap. rättegångsbalken finns bestämmelser om häktning, anhållande och gripande. Bland de straffprocessuella tvångsmedlen utgör dessa former av frihetsberövanden de mest ingripande åtgärderna som kan vidtas mot enskilda.

En grundläggande förutsättning för att häktning ska kunna ske är att en person på sannolika skäl är misstänkt för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i ett år eller mer. Det krävs också att det med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller någon annan omständighet finns risk för att han eller hon avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff (flyktfara), genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning (kollusionsfara) eller fortsätter sin brottsliga verksamhet (recidivfara) (1 § första stycket). Om misstanken avser ett brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år är det en presumtion för att det finns flyktfara, kollusionsfara och recidivfara. Då gäller att om det inte är uppenbart att det inte finns någon sådan risk ska den misstänkte häktas (andra stycket). Häktning får endast ske om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse (tredje stycket). Kan det antas att den misstänkte endast kommer att dömas till böter får häktning inte ske (fjärde stycket).

Häktning får i vissa fall även ske oberoende av brottets beskaffenhet. Den som på sannolika skäl är misstänkt för ett brott får häktas om han eller hon är okänd och vägrar uppge namn och hemvist eller om uppgiften om detta kan antas vara osann. Detsamma gäller om den misstänkte saknar hemvist inom riket och det finns risk för att han eller hon genom att bege sig från riket undandrar sig lagföring eller straff (2 §). Under vissa förutsättningar får även den som endast är skäligen misstänkt för brott häktas. Förutom att förutsättningarna för häktning i övrigt ska vara uppfyllda krävs att det är av synnerlig vikt att den

misstänkte tas i förvar i avvaktan på ytterligare utredning om brottet (3 §). Beslut om häktning meddelas av rätten (5 §).

Om det finns skäl att häkta någon får han eller hon anhållas i avvaktan på rättens prövning av häktningsfrågan (6 § första stycket). Finns inte fulla skäl till häktning men är den misstänkte skäligen misstänkt för brottet får han eller hon anhållas om det är av synnerlig vikt att den misstänkte tas i förvar i avvaktan på ytterligare utredning (andra stycket). Beslut om anhållande meddelas av åklagaren (tredje stycket).

Om det finns skäl att anhålla någon – vilket i sin tur alltså förutsätter häktningsskäl – får en polisman i brådskande fall gripa den misstänkte även utan anhållningsbeslut (7 § första stycket). Ett sådant gripande är en provisorisk åtgärd i förhållande till anhållande och häktning och får tillgripas endast om ett anhållningsbeslut inte kan avvaktas. Om åklagarens beslut i anhållningsfrågan däremot utan fara kan avvaktas får ett gripande inte ske. Syftet med åtgärden är att säkerställa att en misstänkt person inte hinner avlägsna sig innan åklagaren har hunnit ta ställning till anhållningsfrågan.

Gripande används också för att verkställa beslut om att häkta eller anhålla någon i dennes frånvaro. Till skillnad mot gripande som sker utan föregående anhållningsbeslut kräver ett sådant gripande inte att polismannen självständigt tar ställning till behovet av att använda tvångsmedlet. Det finns ingen bestämmelse som uttryckligen tar sikte på hur ett sådant anhållnings- eller häktningsbeslut ska verkställas. Befogenheten att gripa den misstänkte anses dock framgå av bestämmelsen om gripande i 7 § första stycket (prop. 1983/84:111 s. 158 f.).

Bestämmelser om det så kallade anhållningsförhøret finns i 8 §. Om anhållningsbeslutet har meddelats i den misstänktes frånvaro ska han eller hon förhöras så snart beslutet har verkställts. Förhøret ska hållas av en åklagare eller av en polisman eller annan anställd vid Polismyndigheten eller Ekobrottsmyndigheten som myndigheten har utsett. Detsamma gäller för Säkerhetspolisen då den leder förundersökning eller biträder åklagare i en förundersökning (23 kap. 3 § tredje stycket rättegångsbalken). Åklagaren ska också skyndsamt underrättas om frihetsberövandet om så inte redan skett. Efter förhøret ska åklagaren omedelbart besluta om den misstänkte ska förbli anhållen (första stycket). Även den som har gripits utan föregående anhållningsbeslut ska så snart som möjligt förhöras av någon av de nys nämnda. Om det inte redan skett ska åklagaren skyndsamt underrättas om gripandet. Åklagaren ska omedelbart efter förhøret besluta om den misstänkte ska anhållas eller friges (andra stycket).

För att inte förlänga uppenbart ogrundade frihetsberövanden får i vissa fall även Polismyndigheten – eller Säkerhetspolisen då den leder förundersökning eller biträder åklagare i en förundersökning – häva ett beslut om gripande (tredje stycket). Det förutsätter som nämnts dock att det är uppenbart att det inte finns skäl för fortsatt frihetsberövande. Så kan vara fallet till exempel om det står klart att det har gjorts ett identifieringsmisstag eller om den gripne inte är straffmyndig. Sådana omständigheter som att den gripne har erkänt, att husrannsakan har hunnit genomföras eller att bevisningen har säkrats genom förhör med målsäganden och vittnen får däremot, trots att skälen för

frihetsberövande därigenom kan ha upphört, inte läggas till grund för beslut av Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen att häva beslutet. Tveksamma situationer och bedömningar av bevisläget ankommer det således på åklagaren att ta ställning till (Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel, 3 uppl., s. 226).

En annan förutsättning för att Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen ska kunna häva ett gripande är att åklagaren inte har underrättats om frihetsberövandet. När frihetsberövandet väl har anmälts till åklagaren och åklagaren därmed har tagit över ansvaret har Polismyndigheten och Säkerhetspolisen alltså inte längre befogenhet att besluta om frigivning. Att polisen redan har hållit anhållningsförhör saknar emellertid betydelse för rätten att häva beslutet.

I omedelbar anslutning till gripandet får beslutet under samma förutsättningar också hävas av den polisman som har fattat beslutet.

Trots att åklagaren skyndsamt ska underrättas om ett gripande kan i de flesta fall när polisen håller anhållningsförhöret anmälan anstå till efter förhöret. Är saken tveksam eller svår kan det dock vara nödvändigt att göra en sådan anmälan redan före förhöret för att åklagaren antingen själv ska kunna höra den misstänkte eller lämna instruktioner om vad han eller hon ska höras om. Om förhöret inte kan genomföras omedelbart, till exempel på grund av att en tolk måste engageras, får anmälan inte skjutas upp (prop. 1986/87:112 s. 74). Detsamma gäller om förhöret inte kan hållas genast för att den gripne vårdas på sjukhus eller är så påverkad av alkohol eller annat berusningsmedel att han eller hon inte lämpligen kan höras. Anmälan ska i dessa fall alltså göras snarast möjligt efter gripandet. I de allra flesta fall har dock ett förhör hållits med den misstänkte innan åklagaren kontaktas (Lindberg, s. 255). Åklagaren får härigenom ett bättre underlag för sin bedömning om fortsatt frihetsberövande eller frigivning.

6.2 Underrättelse till åklagaren om gripande och polisman's gripande i brådskande fall

Regeringens bedömning: Polismyndigheten bör även i fortsättningen vara skyldig att med skyndsamhet anmäla sådana gripanden till åklagare som sker utan föregående anhållningsbeslut. Detsamma gäller för Säkerhetspolisen då den leder förundersökning eller biträder åklagare i en förundersökning.

En polisman ska även fortsättningsvis endast i brådskande fall ha rätt att gripa någon utan föregående anhållningsbeslut.

Beredningen för rättsväsendets utveckling förslag överensstämmer inte med regeringens bedömning. Utredningen föreslår att Polismyndigheten inte ska vara skyldig att med skyndsamhet anmäla sådana gripanden som sker utan föregående anhållningsbeslut till åklagare. Det föreslås också att det inte ska krävas att det är fråga om ett brådskande fall för att en polisman ska ha rätt att gripa någon utan föregående anhållningsbeslut.

Remissinstanserna: Flera remissinstanser, däribland *Svea hovrätt*, *Stockholms tingsrätt*, *Domstolsverket*, *Rikspolisstyrelsen*, *Kustbevakningen* och *Tullverket*, tillstyrker eller har inte något att invända mot förslagen. *Riksdagens ombudsmän* tillstyrker förslaget såvitt gäller avskaffande av kravet på brådskande fall för att en polisman ska få gripa någon utan föregående anhållningsbeslut, men avstyrker att Polismyndigheten inte ska vara skyldig att med skyndsamhet anmäla sådana gripanden till åklagare. *Justitiekanslern* anser att en positiv effekt av förslagen är att tiden för frihetsberövande kan komma att reduceras. Samtidigt ifrågasätts om inte en senarelagd skyldighet att anmäla gripanden till åklagare kan medföra att polisen i större utsträckning än i dag kan komma att misstänkas för att gripa personer utan tillräcklig rättslig grund. *Åklagarmyndigheten* och *Ekobrottsmyndigheten* tillstyrker förslagen men framhåller vikten av att Polismyndigheten i mer komplicerade ärenden och ärenden där häktningsskäl kan förväntas finnas kvar efter de inledande utredningsåtgärderna anmäler gripandet och underrättar åklagaren redan innan förhöret. *Sveriges advokatsamfund* avstyrker förslagen med hänvisning till rättssäkerhetsskäl. *Amnesty International* påpekar att det är av största vikt att frihetsberövanden sker under så kort tid som möjligt under den initiala tiden innan en närmare rättslig bedömning kan göras, och att det finns godtagbara kontrollfunktioner som kan se till att inga godtyckliga, om än korta, frihetsberövanden sker.

Skälen för regeringens bedömning

Underrättelse till åklagaren om gripande

Enligt 24 kap. 8 § rättegångsbalken ska ett gripande skyndsamt anmälas till åklagaren. Utredningen har föreslagit att kravet på skyndsamhet tas bort i det fall gripandet sker utan föregående anhållningsbeslut. Skälet är att häktningsgrunderna enligt utredningen många gånger bortfaller efter förhöret och att Polismyndigheten i sådana fall bör kunna besluta om att gripandet ska hävas utan att åklagare kopplas in i ett tidigt skede för att ta över förundersökningsledarskapet. Härigenom undviks den effektivitetsförlust som uppkommer genom att åklagaren tar över ansvaret och häktningsgrunderna kort därefter faller bort. Enligt utredningen bortfaller nämligen då också ofta anledningen för åklagaren att vara förundersökningsledare. Anmälan till åklagaren bör enligt utredningen därför i stället ske senast efter förhöret, såvida inte beslutet har hävts av Polismyndigheten eller polismannen. Polismyndigheten bör dock alltså vara skyldig att skyndsamt anmäla gripanden om ärendet bedöms vara sådant att häktningsskäl kan förväntas finnas kvar efter de inledande utredningsåtgärderna. Likaså ska ansvaret överlämnas till åklagare så snart det råder tveksamhet om det finns skäl för fortsatt frihetsberövande. Förslaget har fått ett blandat mottagande hos remissinstanserna.

Gripande tillhör de mest ingripande åtgärder samhället kan vidta mot enskilda. Utgångspunkten är därför att en sådan frihetsinskränkning inte ska pågå längre än vad som är nödvändigt. Som utredningen påtalar är det således angeläget att ett frisläppande inte försenas av till exempel onödiga administrativa åtgärder.

Enligt regeringens uppfattning finns det emellertid vissa tveksamheter med utredningens förslag. Till exempel kan behovet av en lagändring till stor del ifrågasättas. Bestämmelsen i 24 kap. 8 § rättegångsbalken anses som nämnts redan i dag innebära att i de fall polisen håller anhållningsförhör omedelbart, anmälan till åklagaren om gripandet normalt kan vänta tills förhöret är klart. När åklagaren kontaktas har det i praktiken alltså i de allra flesta fall hållits ett förhör med den misstänkte. Utredningens förslag skulle inte innebära någon skillnad i dessa fall.

Utredningens förslag innebär att skyldigheten att anmäla ett gripande med skyndsamhet även fortsättningsvis skulle gälla svårbedömda eller tveksamma fall. Rättssäkerhetsskäl talar för att detsamma även bör gälla i situationer när det uppstått problem med att genomföra förhöret omedelbart, till exempel för att den misstänkte behöver tolk eller är berusad. Av rättsäkerhetsskäl skulle regleringen således behöva förses med vissa undantag. Till detta kommer att förslaget inte innehåller någon utvidgad möjlighet för Polismyndigheten att häva ett beslut om gripande. Rätten att häva ett sådant frihetsberövande skulle alltså även fortsättningsvis endast gälla vid uppenbart oriktiga beslut. Det är därför tveksamt om förslaget verkligen skulle medföra de effektivitetsvinster utredningen eftersträvar.

Mot bakgrund av vad som nu anförts anser regeringen att förslaget inte bör genomföras.

Polismans gripande i brådskande fall

Utredningen har även föreslagit att kravet på att det ska vara fråga om brådskande fall för att en polisman ska ha rätt att gripa någon utan föregående anhållningsbeslut slopas. Förslaget ska ses mot bakgrund av tidigare gjorda lagändringar som bland annat lett till att polisen fått en generell befogenhet att hålla anhållningsförhör samt getts möjlighet att häva uppenbart oriktiga gripanden (prop. 1986/87:112 s. 45 f. och 1996/97:175 s. 54 f.). Enligt utredningen har detta lett till att gripandet alltmer kommit att framstå som ett självständigt institut där vissa utredningsåtgärder vidtas i avvaktan på åklagarens prövning oavsett om det föreligger brådskande fall eller inte. Förslaget om att slopa kravet på att det ska vara ett brådskande fall för att gripande ska få ske ligger i linje med detta. Majoriteten av remissinstanser har tillstyrkt förslaget eller lämnat det utan invändningar.

Rättegångsbalkens systematik utgår från att enskilda polismän normalt inte har befogenhet att fatta beslut om mer ingripande tvångsmedel annat än vid fara i dröjsmål. Kravet på att det ska vara fråga om brådskande fall när beslut ska fattas av en polisman gäller till exempel förvar, beslag, husrannsakan, kroppsvisitation och kroppsbesiktning. Generellt sett är ett frihetsberövande att anse som mer ingripande än dessa tvångsmedel. Ur ett systematiskt perspektiv framstår det som inkonsekvent om enskilda polismän skulle ha befogenhet att besluta om gripande utan att det är fråga om ett brådskande fall samtidigt som sådana krav gäller för flera andra tvångsmedel. Utredningen berör inte denna fråga i betänkandet. Förslaget har inte heller belysts ur ett rättssäkerhetsperspektiv. Sammantaget saknas det därför förutsättningar att genomföra förslaget.

7 Beslag

7.1 Allmänt om beslag

Beslag är ett straffprocessuellt tvångsmedel som innebär att en brottsbekämpande myndighet tillfälligt tar hand om annans egendom. Bestämmelser om beslag finns i 27 kap. rättegångsbalken.

Beslag får enligt 27 kap. 1 § första stycket rättegångsbalken göras för fyra olika ändamål. För det första får föremål som skäligen kan antas ha betydelse för utredning om brott tas i beslag (bevisbeslag). Beslaget avser föremål som kan ha bevisvärde antingen för den fortsatta utredningen eller för det slutliga avgörandet av målet. Syftet med beslaget kan till exempel vara att avgöra om en gärning är brottslig eller att försöka knyta en gärningsman till brottet. Beslaget kan också syfta till att belysa gärningsmannens uppsåt eller brottets svårhet. En annan typ av beslag avser föremål som skäligen kan antas vara någon avhänt genom brott (återställandebeslag). Syftet med ett sådant beslag är att återställa det beslagtagna föremålet till den rättmätige ägaren. Ett tredje ändamål med beslag är att säkerställa ett framtida förverkande av föremål på grund av brott (förverkandebeslag). Sådana beslag tar endast sikte på sakförverkande och får användas för att till exempel säkra förverkande av sådant som har varit föremål för brott eller som använts som hjälpmedel vid brott. Slutligen får beslag göras i syfte att utreda frågan om förverkande av utbyte av brottslig verksamhet enligt 36 kap. 1 b § brottsbalken. Eftersom beslaget avser att säkra föremål och handlingar som behövs för att utreda en sådan förverkandefråga är detta en form av bevisbeslag. I praxis är det inte ovanligt att det finns flera grunder för ett beslag.

Endast lösa föremål och skriftliga handlingar får tas i beslag. Beslag får i allmänhet ske oberoende av brottets beskaffenhet. Beslag av försändelser hos ett post- eller telebefordringsföretag eller beslag för utredning om förverkande av utbyte av brottslig verksamhet förutsätter dock att brottet är av viss svårhetsgrad. Att föremål ägs av någon annan än den som har föremålet i sin besittning hindrar inte att det tas i beslag. Beslag förutsätter inte heller att det finns någon som kan misstänkas för det brott som har föranlett beslaget. Beslag kan därför riktas mot såväl misstänkta som andra. Beslag får dock endast beslutas om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse. Eftersom beslagsbeslutet ska kunna verkställas omedelbart förutsätter ett beslag också att godset är fysiskt tillgängligt.

Regler om beslutshörighet finns i 27 kap. 4 och 5 §§ rättegångsbalken. Den som med laga rätt griper eller anhåller en misstänkt eller verkställer häktning, husrannsakan, kroppsvisitation eller kroppsbesiktning får ta sådana föremål i beslag som påträffas vid åtgärden. Beslag får alltså även göras i samband med så kallade envarsgripanden. I andra fall får föremål inte tas i beslag utan föregående beslut av förundersökningsledaren eller åklagaren. Vid fara i dröjsmål har polisman samma behörighet, om det inte är fråga om vissa försändelser. Om någon annan än förundersökningsledaren eller

åklagaren har verkställt ett beslag utan föregående beslut av förundersökningsledaren eller åklagaren, ska detta skyndsamt anmälas till den som leder förundersökningen, som omedelbart ska pröva om beslaget ska bestå (27 kap. 4 § tredje stycket rättegångsbalken). Enligt 27 kap. 5 § första stycket rättegångsbalken får även rätten förordna om beslag om föremålet företes vid rätten eller annars är tillgängligt för beslag.

Regleringen i 27 kap. rättegångsbalken innehåller också bestämmelser om bland annat rättens prövning av beslag, upphävande och återställande av beslag samt om förvaring, vård och undersökning av beslagtagna föremål (27 kap. 6, 8–8 b, 10 och 12 §§ rättegångsbalken). Om det i andra författningar finns avvikande bestämmelser om beslag gäller dessa (27 kap. 17 § rättegångsbalken).

7.2 Dokumentation av beslag

Regeringens förslag: Samlande beteckningar ska få användas i beslagsprotokoll vid omfattande beslag om det bedöms lämpligt.

Förundersökningsutredningens förslag överensstämmer i allt väsentligt med regeringens. Utredningens förslag avser dock endast omfattande beslag av skriftliga handlingar.

Remissinstanserna: De remissinstanser som har yttrat sig särskilt i denna del, *Åklagarmyndigheten*, *Ekobrottsmyndigheten*, *Rikspolisstyrelsen* och *Svenska Tidningsutgivareföreningen*, instämmer huvudsakligen i utredningens förslag. Åklagarmyndigheten och Rikspolisstyrelsen anser dock att möjligheten att använda samlande beteckningar också bör avse föremål. Enligt Ekobrottsmyndigheten bör samlande beteckningar kunna användas generellt om det är lämpligt. Svenska Tidningsutgivareföreningen betonar vikten av att samlande beteckningar inte försvårar insynen för allmänheten i materialet.

Skälen för regeringens förslag

Allmänt om beslagsprotokollet

Enligt 27 kap. 13 § första stycket rättegångsbalken ska protokoll föras över beslag. Av protokollet ska framgå dels ändamålet med beslaget, dels vad som förekom vid beslagsförrättningen, till exempel från vem föremålet har omhändertagits och vilka som var närvarande vid åtgärden. Ändamålet med beslaget anges normalt genom en hänvisning till grunden för åtgärden, till exempel bevisbeslag eller återställandebeslag. Enligt bestämmelsen ska det beslagtagna föremålet dessutom noga beskrivas.

De uppgifter som antecknas i beslagsprotokollet har betydelse i flera avseenden. En viktig funktion är att den drabbade ska kunna identifiera vad som har tagits i beslag och kunna begära rättens prövning av det enligt 27 kap. 6 § rättegångsbalken. Protokollet utgör också grunddokumentet för den vidare hanteringen av det beslagtagna godset. Det används för registrering av godset och för dokumentation av olika beslut som rör det beslagtagna. Särskilt när det blir fråga om att delvis

häva ett beslag måste förundersökningsledaren eller åklagaren, i förekommande fall även rätten, veta vad som avses i protokollet och vilka föremål eller handlingar som är att hänföra till en viss beslagspunkt. Vid successivt upphörande av beslaget är protokollet också till hjälp för den drabbade för att avgöra beträffande vilka föremål som beslaget har hävts och vad som har hänt med dessa. Dokumentationen är också till ledning för kontroll av att ett beslut om att det beslagtagna godset ska förverkas har verkställts.

Protokoll över beslag ska i princip upprättas omedelbart. Beträffande omfattande beslag godtas dock att en detaljerad förteckning över beslaget upprättas först sedan egendomen har förts till den verkställande myndighetens lokaler. Upprättas inte ett detaljerat protokoll omedelbart krävs att man på platsen för beslaget genom anteckningar dokumenterar vad för slags egendom man för med sig och vilket antal det rör sig om (JO 2004/05 s. 72).

Omfattande beslag bör kunna beskrivas med samlande beteckningar

Kravet på att det beslagtagna godset ska beskrivas noga innebär sällan några större bekymmer för den drabbade eller den verkställande myndigheten. Vid omfattande beslag av skriftliga handlingar eller vissa föremål, till exempel cd-skivor, kan det dock vara mycket resurskrävande att ange varje föremål eller enskild handling i beslagsprotokollet. Det är till exempel i utredningar om ekonomisk brottslighet inte ovanligt att tusentals handlingar tas i beslag. Om handlingarna dessutom är helt eller delvis osorterade eller utspridda kan det nästintill vara ogörligt att beskriva varje enskilt dokument. Att förundersökningen fördröjs till följd av omfattande protokollering kan vara till nackdel för såväl den drabbade som de brottsbekämpande myndigheterna och andra inblandade, till exempel målsäganden eller den misstänkte. Äger protokolleringen rum på platsen för beslaget ökar dessutom intrånget för den drabbade ju längre tid förretningen tar. Det finns mot den bakgrunden behov av att i vissa fall kunna beskriva omfattande beslag med samlande beteckningar.

Mot detta står de intressen som tillgodoses genom kravet på noggrann beskrivning av det beslagtagna och som har redogjorts för i det föregående. Detta gäller i synnerhet den drabbades intresse av att med protokollets hjälp kunna påkalla rättens prövning av beslaget. Vid en avvägning mellan dessa intressen måste utgångspunkten vara att den drabbades möjlighet att kunna identifiera vad som har tagits i beslag överväger. För att inte dokumentationen ska ta oskäliga resurser i anspråk eller fördröja utredningsarbetet på ett orimligt sätt bör det dock, om det bedöms lämpligt, vara möjligt att vid omfattande beslag använda samlande beteckningar i beslagsprotokollet. Även remissutfallet talar för att en sådan möjlighet införs. Som *Åklagarmyndigheten* och *Rikspolisstyrelsen* anför bör såväl skriftliga handlingar som föremål omfattas av möjligheten att använda samlande beteckningar. Det saknas däremot bärande skäl för att, som *Ekobrottsmyndigheten* föreslår, använda samlande beteckningar för annat än omfattande beslag. En bestämmelse med den angivna innebörden bör införas i 27 kap. 13 § rättegångsbalken.

Vad som krävs för att det ska anses lämpligt att använda samlande beteckningar är inte möjligt att ange generellt i författning. Bedömningen får i stället göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Utgångspunkten vid en sådan bedömning ska dock alltid vara att godset måste preciseras i sådan utsträckning att den drabbade kan ta till vara sina rättigheter. De närmare förutsättningarna för när det kan anses lämpligt att använda sig av samlande beteckningar får vid behov utvecklas på myndighetsnivå.

7.3 Rättens prövning av beslag i samband med dom

Regeringens förslag: Bevisbeslag ska – oavsett utgången i målet – som huvudregel bestå till dess att domen fått laga kraft.

Regeringens bedömning: Bevisbeslag bör inte kunna bestå efter att en dom fått laga kraft eller en förundersökning lagts ned.

Förundersökningsutredningens förslag och bedömning
överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans motsätter sig utredningens förslag och bedömning. *Ekobrottsmyndigheten* föreslår att en förundersökning avseende ett mycket grovt brott bör kunna förklaras vilande och att det inom den ramen bör vara möjligt att besluta om beslag.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Allmänt om upphävande av beslag

Bestämmelser om upphävande av beslag finns i 27 kap. 8 § rättegångsbalken.

Ett beslag ska hävas så snart det inte längre finns skäl för det. Förundersökningsledaren måste under förundersökningen därför fortlöpande pröva om beslaget ska bestå. Det är inte ovanligt att beslag hävs successivt under förundersökningens gång. Om förundersökningen läggs ned ska återstående beslag alltid upphävas. Detsamma gäller om åklagaren beslutar att inte väcka åtal eller om ett väckt åtal läggs ned.

Endast rätten har befogenhet att häva ett beslag om beslaget har meddelats eller fastställts av rätten. Detsamma gäller i de fall den som har drabbats av beslaget har begärt rättens prövning av ett beslut enligt 27 kap. 4 a § rättegångsbalken om att beslaget ska lämnas ut till annan än den hos vilken beslaget har gjorts. I andra fall är även åklagaren eller annan förundersökningsledare behörig att besluta om upphävande av beslag. Att åtal har väckts hindrar inte att åklagaren häver de beslag som ställts under rättens prövning genom åtalet. Det är endast om rätten har beslutat eller fastställt beslaget som åklagaren inte har denna möjlighet. En polisman har aldrig rätt att häva ett beslag.

När ett mål avgörs i domstol måste rätten pröva alla i målet bestående tvångsmedel. Oavsett om målet avgörs genom dom eller beslut har alltså rätten att ta slutlig ställning till om de beslag som finns ska bestå eller hävas. Denna skyldighet är inte begränsad till beslag som har fastställts

eller beslutats av rätten eller som framgår av åklagarens stämningsansökan. Rätten anses dock inte ha någon mer omfattande undersökningsplikt avseende beslag som inte åklagaren har redogjort för i målet. En sådan utredningsplikt gäller däremot beslag som omfattas av åklagarens framställning eller egendom som har förevisats domstolen, även om åklagaren inte har framställt något yrkande beträffande egendomen. Försummar rätten att uttala sig om beslag när målet avgörs upphör förordnandet om beslag automatiskt.

Fortsatt bevisbeslag i avvaktan på att domen får laga kraft

Om domstolen bifaller ett åtal finns det ofta skäl att låta beslag bestå till dess domen får laga kraft. Ogillas åtalet är den rådande rättsuppfattningen däremot att beslag, oavsett grund, alltid ska hävas. Frågan om beslag ska bestå eller hävas vid frikännande dom har diskuterats i flera sammanhang (se bland annat JO 1978/79 s. 29 f., JO 2001/02 s. 45 f., JO 2007/08 s. 66, SOU 1984:54 s. 244 f., SOU 1995:47 s. 436 f.). Det huvudsakliga argumentet för att beslag ska hävas i samband med ogillat åtal har genom åren varit att rätten, i konsekvens med utgången i målet, inte ska hålla skuld- eller förverkande frågan öppen genom att förordna om fortsatt beslag. Det har dock samtidigt ifrågasatts om det inte finns anledning att skilja på olika typer av beslag. I dessa sammanhang har särskilt uppmärksamats risken att rättegångens genomförande i högre instans försvåras om bevismedel inte länge finns i behåll efter att ett bevisbeslag har hävts, till exempel om beviset undanskaffas eller förstörs efter återlämnandet.

Utgångspunkten beträffande tvångsmedelsanvändning är att sådan användning ska upphöra om de förutsättningar som har legat till grund för tvångsmedelsanvändningen bortfaller. Det är mot den bakgrunden rimligt att ett beslag som har beslutats för att ett föremål skäligen kan antas vara avhänt någon genom brott (återställandebeslag) eller förverkat på grund av brott (förverkandebeslag) inte kan bestå på samma grund efter ett ogillat åtal. Detsamma gäller om rätten visserligen finner att brott har begåtts men ogillar yrkandet om förverkande eller återställande av det beslagtagna godset. Beträffande beslag av föremål som skäligen kan antas ha betydelse för utredning om brott (bevisbeslag) kan det, som framförts i den tidigare debatten, dock finnas anledning att nyansera den rådande ståndpunkten om beslag när åklagarens ansvarsyrkande ogillas. Den drabbade har oavsett grunden för beslaget givetvis intresse av att snabbt återfå sin egendom. Bevisbeslag kan därför generellt inte anses mindre ingripande för den drabbade jämfört med andra former av beslag. Till skillnad mot övriga beslagstyper gör emellertid det allmänna intresset av en effektiv rättegångsordning sig starkt gällande beträffande beslag som sker i bevisyfte. Enligt regeringens bedömning väger intresset av en effektiv process tyngre än den drabbades intresse av att omedelbart få tillbaka sin egendom. Föremål som skäligen kan antas ha betydelse för utredning om brott bör vid frikännande dom därför kunna bestå till dess domen fått laga kraft. Remissinstanserna är också positiva till en sådan ordning.

Såvitt gäller den lagtekniska lösningen anser regeringen, i likhet med utredningen, att hänsyn bör tas till den motsättning som kan ligga i att

samtidigt som åtalet ogillas värdera det beslagtagna föremålets betydelse som bevis för den eventuellt fortsatta processen. Även proportionalitetsprincipen kräver att föremålets betydelse för den fortsatta utredningen beaktas. För att inte hamna i konflikt med bedömningen i ansvarsfrågan anser regeringen, i likhet med utredningen och samtliga remissinstanser, att det bör finnas en presumtion för att föremålet skäligen kan antas ha sådan betydelse. Huvudregeln bör därför vara att bevisbeslag i samband med frikännande dom ska bestå till dess domen fått laga kraft. Om det finns särskilda skäl för det bör beslaget dock kunna hävas.

Utredningen föreslår, utan att beröra saken närmare, att presumtionen för fortsatt beslag även bör gälla vid fällande dom. Vid fällande dom finns inte den motsättning mellan bedömningen i ansvarsfrågan och bedömningen av beslagets fortsatta bestånd som finns vid frikännande dom. Att ett bevisbeslag hävs i samband med fällande dom torde vara mycket ovanligt. Remissinstanserna har inte några invändningar mot förslagets utformning i denna del. Regeringen instämmer i att presumtionen för fortsatt bevisbeslag bör gälla oavsett utgången i målet. En bestämmelse med den innebörden bör införas i rättegångsbalken.

I likhet med utredningen finner regeringen däremot att det saknas skäl att låta bevisbeslag bestå efter att domen fått laga kraft eller en förundersökning lagts ned. Huvudregeln är liksom tidigare således att straffprocessuella tvångsmedel endast får förekomma inom ramen för en förundersökning eller en rättegång som inte har avslutats genom ett avgörande som fått laga kraft.

Ekobrottsmyndigheten föreslår att en förundersökning i vissa fall bör kunna vilandeförklaras och att det inom den ramen bör vara möjligt att besluta om beslag. Enligt regeringen har det inte framkommit tillräckliga skäl för att införa en sådan möjlighet. Det bör därför inte införas några sådana regler.

7.4 Formlöst omhändertagande av bevismaterial

Regeringens bedömning: Det bör inte införas en reglering om att bevisföremål som saknar eller endast har ringa värde och som ingen kan antas göra anspråk på ska omhändertas som spår i stället för att tas i beslag.

Förundersökningsutredningens förslag överensstämmer inte med regeringens bedömning. Utredningen föreslår att bevisföremål normalt ska omhändertas i stället för att tas i beslag om föremålet saknar eller har endast ringa värde och ingen kan antas göra anspråk på det. Reglerna om beslag ska då inte tillämpas.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans motsätter sig utredningens förslag. *Åklagarmyndigheten* anser att den drabbades önskan att få tillbaka det formlöst omhändertagna föremålet bör tillmätas betydelse men att det inte bör vara avgörande för frågan om föremålet ska hanteras som beslag eller inte. *Ekobrottsmyndigheten* anser att ett omhändertaget

föremål bör tas i beslag om någon skulle göra anspråk på det men anser att förfarandet bör regleras närmre.

Skälen för regeringens bedömning

Spår

Att brottsbekämpande myndigheter tar föremål som skäligen kan antas ha betydelse för utredning om brott i beslag är vanligt förekommande. I praktiken förekommer också att vissa bevisföremål tas om hand formlöst i stället för att tas i beslag. Ett informellt omhändertagande avser typiskt sett kvarlämnade eller bortkastade föremål som påträffas på en brottsplats och som genom besudlingar av olika slag kan förväntas ge ledtrådar om gärningsmannen. Exempel på sådant spårmaterial är cigarettfimpar, patronhylsor och tomflaskor. Även besudlingarna som sådana, till exempel blod, saliv och fingeravtryck, brukar behandlas som spår. Brandrester eller mark- och vattenprover som tas om hand för analys beträffande en misstänkt mordbrand eller ett miljöbrott är andra exempel. Gemensamt är att spåren varken har något ekonomiskt eller annat värde och att ingen kan förväntas göra anspråk på materialet. Följaktligen tas endast föremål som inte är i någons besittning om hand som spår.

Bör formlöst omhändertagande av bevismaterial regleras?

Förfarandet att informellt omhänderta bevismaterial är oreglerat. Utredningen föreslår bland annat mot den bakgrunden att det ska införas en reglering som uttryckligen undantar denna typ av föremål från beslagsbestämmelserna. Förutsatt att föremålet saknar eller endast har ringa värde och ingen kan förväntas göra anspråk på det anser utredningen att även föremål som är i någons besittning bör kunna omhändertas som spår. Förslaget syftar till att fler föremål än för närvarande ska kunna omhändertas formlöst i stället för att tas i beslag.

Beslagshandlingen i ärenden med omfattande beslag är ofta resurskrävande för de brottsbekämpande myndigheterna. Exempel på tidskrävande moment är beslagsdokumentationen och den löpande prövningen av beslagets fortsatta bestånd. Att utreda och fastställa till vem ett betydelselöst föremål ska hävas kan också vara resurskrävande. Genom att använda ett förenklat förfarande för vissa föremål kan flera av de tidsödande moment som gäller för beslag undvikas. En utökad spårhantering kan på goda grunder därför antas bidra till ökad effektivitet i den brottsutredande verksamheten. En lagfäst skiljelinje mellan beslag och spår kan även förväntas öka enhetligheten vid myndigheternas hantering av bevismaterial. En ytterligare fördel med utredningens förslag är att ett formlöst omhändertagande, till skillnad mot beslag, kan bestå även efter att en förundersökning lagts ned eller en dom fått laga kraft vilket kan ha betydelse för framtida utredningar. Remissutfallet är positivt.

Med utgångspunkt i de rättssäkerhetsgarantier beslagsbestämmelserna innehåller finns det dock vissa svårigheter med förslaget. Bestämmelser som avser att värna den enskildes rättssäkerhet är till exempel skyldigheten att utan dröjsmål underrätta den från vilken beslaget sker

om denne inte är närvarande vid förrättningen samt möjligheten att begära rättens prövning av beslaget (27 kap. 6 och 11 §§ rättegångsbalken). Att den drabbade underrättas om beslaget är ofta en förutsättning för att han eller hon ska kunna påkalla sådan domstolsprövning eller i övrigt ta till vara sin rätt avseende beslaget.

När det gäller ekonomiskt värdelösa saker som inte finns i någons besittning finns det i regel inte något rättssäkerhetsintresse som motiverar att beslagsbestämmelserna tillämpas. Det är ur rättssäkerhetssynpunkt däremot tveksamt om brottsbekämpande myndigheter förmlöst ska kunna omhänderta föremål i någons besittning, till exempel vid en husrannsakan i någons bostad. Utan underrättelse om att ett omhändertagande har skett berövas den drabbade i många fall helt möjligheten att göra anspråk på föremålet av det skälet att han eller hon inte inser att det har tagits om hand. Vidare kan bedömningen av om ett föremål som finns i någons besittning ska tas i beslag eller hanteras som spår vara långt ifrån självklar, även om föremålet enligt utredningen i tveksamma fall bör tas i beslag.

En annan tveksamhet med förslaget är vad som bör hända om någon gör anspråk på ett föremål som har omhändertagits som spår. Detta kan förväntas ske främst beträffande föremål som har funnits i någons besittning. Utgångspunkten bör, som utredningen anför, vara att spåret av rättsäkerhetsskäl då i stället tas i beslag. Ett sådant förfarande skulle, som *Ekobrottsmyndigheten* påtalar, sannolikt dock behöva regleras i författning. Det kan ifrågasättas om det är lämpligt att bedömningen av om ett sådant föremål ska tas i beslag eller inte återigen ska ligga hos de brottsbekämpande myndigheterna. Till skillnad mot vad *Åklagarmyndigheten* anser skulle en sådan reglering sannolikt därför behöva ha en obligatorisk utformning. I annat fall uppstår nämligen också frågan vad som händer om bedömningen mynnar ut i att föremålet inte bör tas i beslag. Att reglera spårhanteringen ytterligare genom att vid sidan om en fakultativ bestämmelse införa ett slags särskilt förfarande för prövning av en sådan fråga kan inte anses önskvärt.

Även om syftet med spårhanteringen är att undvika den formalia och de tidskrävande moment som gäller för beslag är det, som framgår i det föregående, inte möjligt att införa den av utredningen föreslagna regleringen utan att införa vissa rättssäkerhetsgarantier för den enskilde. Fördelarna med ett informellt omhändertagande går då till stor del förlorade. Regeringen gör sammantaget därför bedömningen att förslaget inte bör genomföras.

7.5 Kopiering av beslag

Regeringens bedömning: Det bör inte införas en reglering om att föremål som har tagits i beslag får kopieras.

Förundersökningsutredningens förslag överensstämmer inte med regeringens bedömning. Utredningen föreslår att det ska framgå av lag att kopiering av beslagtagen egendom får ske.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans motsätter sig eller har några synpunkter på utredningens förslag. En klar majoritet av remissinstanserna, däribland *Svea hovrätt, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Hovrätten för Övre Norrland, Malmö tingsrätt, Justitiekanslern, Domstolsverket, Tullverket, Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet* och *Sveriges advokatsamfund*, anser dock, till skillnad mot utredningen, att det bör införas särskilda bestämmelser om gallring av kopior.

Skälen för regeringens bedömning: Det är mycket vanligt att brottsbekämpande myndigheter kopierar föremål som har tagits i beslag. En vanlig metod för att säkra information i elektronisk form är så kallad spegelkopiering. Metoden innebär att en identisk, icke ändringsbar, kopia av allt innehåll i en hårddisk skapas och förs över på ett annat lagringsmedium. En annan teknik för att tillgodogöra sig elektronisk information är att genom selektiv kopiering framställa kopior av vissa specifika dokument eller filer och sedan föra över dessa till en cd-skiva, ett USB-minne eller ett annat lagringsmedium. Att fotokopiera skriftliga handlingar och att göra flera utskrift av elektroniska dokument är andra varianter på kopiering.

Kopiering av beslagtagna föremål kan ha olika syften. Ett vanligt syfte är att begränsa olägenheterna för den som har drabbats av beslaget. Metoden med kopiering innebär i dessa fall att beslaget kan hävas tidigare än vad som annars hade varit möjligt. Ett annat syfte kan vara att framställa arbetsexemplar av originalhandlingen för att skydda denna mot nedsmutsning och förslitning. Kopiering används också för att kunna framställa fullständiga förundersökningsprotokoll (Ds 2005:6 s. 306).

Det saknas särskilda bestämmelser som tar sikte på kopiering av beslagtagna föremål. Utredningen föreslår bland annat mot den bakgrunden att förfarandet med kopiering ska lagregleras. Ingen remissinstans invänder mot förslaget. Majoriteten av remissinstanserna motsätter däremot sig utredningens bedömning att det inte bör införas några särskilda bestämmelser om gallring av kopior. Enligt remissinstanserna skulle en reglering av förfarandet att kopiera beslagtagna föremål behöva kompletteras med en skyldighet att gallra kopiorna senast när den utredning som beslaget har gjorts i har lagts ned eller avslutats genom ett avgörande som fått laga kraft. Som utredningen konstaterar, och många remissinstanser instämmer i, skulle en sådan gallringsbestämmelse med hänsyn till bland annat intresset av en effektiv brottsutredning dock behöva förenas med en rad undantag. Även andra hänsyn, som till exempel intresset av ett nationellt referensbibliotek över barnpornografi, skulle behöva beaktas. Något förslag på en sådan bestämmelse lämnas inte. Utredningen berör inte heller närmare behovet av en gallringsbestämmelse mot bakgrund av regleringen i bland annat polisdatalagen (2010:361) om behandlingen av personuppgifter i polisens verksamhet. Det saknas därmed förutsättningar att gå vidare med frågan att lagreglera förfarandet med kopiering av beslagtagna föremål.

7.6 Beslagsförbudets tillämpning i it-miljö

Regeringens bedömning: Det bör inte införas särskilda regler för genomsökning och hantering av digitala informationsbärare som tas i beslag.

Förundersökningsutredningens förslag överensstämmer inte med regeringens. Utredningen föreslår att om en digital informationsbärare tas i beslag och den kan antas innehålla skyddade uppgifter av visst slag ska vissa personer ges tillfälle att närvara vid genomsökningen. Möjligheten att närvara ska erbjudas den hos vilken beslaget gjorts och den befattningshavare eller annan som inte får höras som vittne om ett visst förhållande. Om det vid genomsökningen visar sig att informationsbäraren innehåller skyddade uppgifter av visst slag ska det enligt utredningen inte vara tillåtet att ta ytterligare del av det innehållet. Detsamma ska gälla i vissa fall när en informationsbärare som innehåller meddelanden mellan vissa närstående tas i beslag.

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna, däribland *Riksdagens ombudsmän (JO)*, *Svea hovrätt*, *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Södertörns tingsrätt*, *Justitiekanslern*, *Åklagarmyndigheten*, *Ekobrottsmyndigheten*, *Rikspolisstyrelsen*, *Säkerhetspolisen*, *Juridiska fakulteten vid Uppsala universitet* och *Svenska Journalistförbundet*, tillstyrker i huvudsak utredningens förslag. Flera av remissinstanserna har emellertid synpunkter på bestämmelsens närmare utformning och innehåll. JO anser att man bör överväga om inte en invändning från den enskilde om att informationsbäraren innehåller skyddad information bör föranleda att frågan om beslagets tillåtlighet prövas av domstol. Vidare bör det enligt JO regleras att ett juridiskt biträde har rätt att närvara vid genomsökningen. Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten och Rikspolisstyrelsen anser att närvarorätten för de personer som omnäms i 36 kap. 5 § rättegångsbalken inte bör vara obligatorisk eftersom de annars kan få information om uppgifter som kan omfattas av förundersökningssekretess. Med tanke på att en genomgång av exempelvis en speglad hårddisk kan ta åtskilliga dagar i anspråk är det enligt Ekobrottsmyndigheten och Säkerhetspolisen inte heller praktiskt möjligt att ha den som berörs av beslaget närvarande hela tiden; bestämmelsen bör därför förses med undantag. Ett annat skäl för att bestämmelsen bör förses med undantag är enligt Rikspolisstyrelsen och Säkerhetspolisen att det kan innebära men för utredningen om personen till exempel får insikt om utredningen och bevisläget. Vidare bör det enligt Åklagarmyndigheten uppmärksammas vad det innebär om den till vars förmån tystnadsplikten gäller lämnar sitt samtycke till att informationen får återopas som bevisning. Svenska Journalistförbundet föreslår att genomgången av materialet görs av en av parterna utsedd oberoende person som till förundersökningsledaren endast överlämnar för utredningen relevant material. Enligt förbundet löser man då bland annat frågan om det verkligen är möjligt för en utredare att ”glömma” information som han eller hon egentligen inte skulle fått ta del av. *Svenska Tidningsutgivareföreningen* anser att förslaget i realiteten innebär en utvidgning av möjligheterna att ta material i beslag samt att

frågan om beslag av digitala informationsbärare som kan antas innehålla skyddat material bör utredas vidare. *Riksarkivet* menar att det är lämpligare att reglera ett tydligt förbud mot åtkomsten och användningen av uppgifter än att ange att dokument ska släckas ned eller tas bort. Vidare bör även analoga informationsbärare omfattas av bestämmelsen. *Sveriges advokatsamfund* motsätter sig utredningens förslag och bedömning. Enligt advokatsamfundet är beslagsförbudet tillämpligt på elektroniskt lagrad information och elektroniska handlingar. Utredningens förslag för att skydda advokatsekretessen är inte tillräckligt och riskerar att dels urholka sekretessen, dels leda till rättsosäkerhet för klienter misstänkta för brott.

Promemorians förslag överensstämmer inte med regeringens. I promemorian föreslås att om en digital eller analog informationsbärare tas i beslag hos en befattningshavare eller någon annan som inte får höras som vittne om ett visst förhållande eller hos den som tystnadsplikten gäller till förmån för och den kan antas innehålla skyddade uppgifter av visst slag ska vissa personer ges tillfälle att närvara vid genomsökningen. Möjligheten att närvara ska erbjudas den befattningshavare eller annan som inte får höras som vittne om ett visst förhållande, den hos vilken beslaget gjorts och ett juridiskt biträde till en sådan person. Om det finns hinder mot det eller det är olämpligt behöver en sådan möjlighet inte ges. Vidare föreslås att om en digital eller analog informationsbärare tas i beslag hos någon av dem som nämnts och det vid genomsökningen visar sig att den innehåller skyddade uppgifter av visst slag ska det inte vara tillåtet att ta ytterligare del av innehållet i den delen. Detsamma föreslås gälla i vissa fall när en informationsbärare som innehåller meddelanden mellan vissa närstående tas i beslag hos den misstänkte eller en närstående till honom eller henne. Det föreslås också att förundersökningsledaren ska få besluta om yppandeförbud beträffande det som har förekommit vid en genomsökning.

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna, däribland, *JO*, *Justitiekanslern*, *Domstolsverket*, *Åklagarmyndigheten*, *Säkerhetspolisen*, *Kustbevakningen* och *Tullverket*, tillstyrker eller lämnar promemorians förslag och bedömning utan invändningar. Även *Svenska Journalistförbundet* tillstyrker i huvudsak förslaget och bedömningen men motsätter sig att regleringen förses med undantag. Förbundet instämmer i den remissynpunkt *JO* tidigare har framfört om domstolsprövning av beslaget. Ett alternativ till en sådan prövning kan vara att slopa beviskravet ”kan antas” såvitt gäller personkretsen i 36 kap. 5 § rättegångsbalken. Svenska Journalistförbundet föreslår också att om databäraren uppenbart innehåller redaktionellt material och innehavaren inte själv kan närvara vid genomsökningen ska redaktionen där personen är verksam gå igenom databäraren innan den överlämnas till myndigheterna. Enligt *Svenska Tidningsutgivareföreningen* vore det bästa om bestämmelsen om beslagsförbud uttryckligen gjordes direkt tillämplig på elektroniskt lagrad information. Svenska Tidningsutgivareföreningen tillstyrker dock i huvudsak förslaget och bedömningen i promemorian men motsätter sig att regleringen förses med undantag. Föreningen framför liknande synpunkter som Svenska Journalistförbundet såvitt gäller beviskravet ”kan antas”. *Sveriges advokatsamfund* avstyrker förslaget och bedömningen i promemorian av

samma skäl som angetts tidigare. Enligt advokatsamfundet riskerar förslaget om yppandeförbud att försämra skyddet för den information som omfattas av advokatens lagstadgade tystnadsplikt då detta är sådant som advokaten och klienten själva måste råda över.

Skälen för regeringens bedömning

Allmänt om beslagsförbudet

I 27 kap. 2 § rättegångsbalken finns regler om förbud mot beslag av skriftliga handlingar i vissa fall. Beslagsförbudet omfattar förutom skriftliga meddelanden även andra handlingar, till exempel läkarjournaler. En handling får inte tas i beslag om den kan antas innehålla uppgifter som en befattningshavare eller någon annan som avses i 36 kap. 5 § rättegångsbalken inte får höras som vittne om (frågeförbudet). Exempelvis får den som är bunden av tystnadsplikt i fråga om uppgifter till skydd för rikets säkerhet inte höras som vittne om dessa uppgifter såvida inte den myndighet i vars verksamhet uppgifterna inhämtats ger tillstånd till att uppgiften röjs. Bestämmelsen ger också skydd åt skriftliga handlingar vars innehåll omfattas av anonymitetsskyddet för källor enligt tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen. Vittnesplikten är även begränsad för vissa befattningshavare som har en särskilt förtroendefull ställning, såsom advokater och olika yrkeskategorier inom sjukvården och deras biträden. Dessa får höras som vittne om sådant som har anförtrotts dem i yrkesutövningen eller vad de i samband därmed har erfarit endast om det är särskilt medgivet i lag eller om den till vars förmån sekretessen gäller samtycker till det. Det finns således inget hinder mot beslag om den till vars förmån sekretessen gäller löser personen från tystnadsplikten. Vidare skyddar beslagsförbudet endast handlingar som innehas av den som inte får höras som vittne eller den till vars förmån tystnadsplikten gäller. Påträffas handlingen hos tredje man gäller inte beslagsförbudet.

27 kap. 2 § rättegångsbalken innehåller också förbud mot beslag av skriftliga meddelanden mellan den misstänkte och en närstående till honom eller henne. Förbudet omfattar även meddelanden mellan närstående inbördes. Vilka som räknas som närstående framgår av 36 kap. 3 § rättegångsbalken. Förbudet mot att ta meddelanden i beslag är även tillämpligt i de fall den eller de närstående själva är misstänkta för brottet. För att bestämmelsen ska vara tillämplig är det inte nödvändigt att meddelandet finns kvar hos avsändaren eller mottagaren av meddelandet. Meddelanden får endast tas i beslag om minimistraffet för brottet är fängelse i två år eller mer, eller förundersökningen avser vissa särskilt angivna samhällsfarliga brott. Exempel på sådana samhällsfarliga brott är sabotage, mordbrand, allmänfarlig ödeläggelse, kapning, flygplatssabotage, uppror, högförräderi, spioneri och terroristbrott. Beslagsförbudet är inte tillämpligt om meddelandet har kommit i besittning hos någon utanför närståendekretsen.

Förutom beslagsförbudsreglerna kan proportionalitetsprincipen hindra beslag i vissa fall.

Bör det införas särskilda regler för genomsökning och hantering av digitala informationsbärare som tas i beslag?

När en dator eller annat lagringsmedium tas i beslag blir all elektroniskt lagrad information tillgänglig för de brottsbekämpande myndigheterna. Det finns då risk för att information som skulle ha träffats av beslagsförbudet om informationen framgått av en skriftlig handling också omfattas av beslaget. Exempel på sådan information är en advokats klientkontakter som lagrats elektroniskt och läkarjournaler i elektronisk form. E-postkorrespondens mellan en misstänkt och dennes anhöriga är ett annat exempel, liksom uppgifter som påträffas i en journalists dator och som omfattas av yttrandefrihetsgrundlagarnas bestämmelser om källskydd. Ändamålet med bestämmelserna om beslagsförbud är att skydda förtroligheten mellan bland annat dessa personkategorier. Beslagsförbudet gäller enligt sin ordalydelse dock endast skriftliga handlingar och meddelanden.

Det har genom åren framförts olika uppfattningar i fråga om beslagsförbudets räckvidd vad gäller elektroniska handlingar och uppgifter (se bland annat SOU 1995:47 s. 186, SOU 1996:40 s. 290, Ds 2005:6 s. 283 f. och 303 f., JK 2007-12-19, dnr 6372-07-31 och 6373-07-31 s. 8 f., JO 2009/10 s. 80). Vissa har hävdats att beslagsförbudet kan tillämpas analogt på elektroniskt lagrad information medan andra har hävdats motsatsen. Det har också ifrågasatts om inte bestämmelserna uttryckligen borde omfatta även sådan information eftersom det i regel är informationen, och inte själva bäraren, som är intressant ur brottsutredningssynpunkt. Ovissheten om vad som gäller har varit otillfredsställande eftersom det har kunnat innebära att elektroniskt lagrad information givits ett sämre skydd än motsvarande skriftlig information även om innehållet är detsamma. En sådan skillnad är inte sakligt motiverad. Förklaringen har varit att beslagsreglerna inte är anpassade till den tekniska utveckling som har skett sedan bestämmelsens tillkomst. Intresset av att värna förtrolig information är givetvis lika starkt oavsett om ett dokument lagras elektroniskt eller som en pappersutskrift.

Utredningen övervägde mot den bakgrunden om skyddet för elektroniskt lagrad information borde stärkas genom att göra bestämmelserna om beslagsförbud direkt tillämpliga på sådan information. Enligt utredningen bör ett uttryckligt förbud mot beslag av vissa elektroniska handlingar och uppgifter dock inte införas. I stället borde det enligt utredningen införas särskilda regler om hur myndigheterna får genomsöka en beslagtagen informationsbärare och hur skyddad information som påträffas vid en genomsökning ska hanteras. Liknande förslag lämnas i den promemoria som har utarbetats inom Justitiedepartementet.

Högsta domstolen har i ett beslut den 18 augusti 2015 (Ö 3074-15) uttalat att beslagsförbudet i 27 kap. 2 § rättegångsbalken även omfattar annan information än skrift och andra bärare av information än papper. Enligt Högsta domstolen gäller enligt beslagsförbudet ett absolut hinder mot beslag om en eftersökt fil (eller annan eftersökt informationsenhet) på en elektronisk informationsbärare kan antas innehålla information som omfattas av frågeförbudet i 36 kap. 5 § rättegångsbalken (skyddad

information). Högsta domstolen har vidare uttalat att om annan information än den i en eftersökt fil (eller annan eftersökt informationsenhet) finns på en elektronisk informationsbärare (sidoinformation) och denna kan antas vara skyddad, så är det i sig inte något hinder mot beslag. Möjligheten av att sidoinformation som innehåller skyddade uppgifter röjs vid en genomsökning ska dock beaktas vid den proportionalitetsbedömning som ska föregå ett beslut om ett sådant tvångsmedel.

Såväl utredningens förslag som förslaget i promemorian har utgått från att bestämmelserna om beslagsförbud inte är analogiskt tillämpliga på elektroniskt lagrad information. Mot bakgrund av det beskrivna HD-beslutet saknas det förutsättningar att genomföra förslagen i promemorian.

8 Tvångsåtgärder i samband med kroppsvisitation och kroppsbesiktning

8.1 Allmänt om kroppsvisitation och kroppsbesiktning

Bestämmelser om kroppsvisitation och kroppsbesiktning i den brottsutredande verksamheten finns huvudsakligen i 28 kap. rättegångsbalken.

Med kroppsvisitation avses en undersökning av kläder och annat som någon bär på sig samt av väskor, paket och andra föremål som någon har med sig. Kroppsbesiktning är mer ingripande och avser undersökning av människokroppens yttre och inre samt tagande av prov från människokroppen och undersökning av sådana prov. Såväl kroppsvisitation som kroppsbesiktning får vidtas för att söka efter föremål som kan tas i beslag eller i förvar. Ett annat ändamål med åtgärderna är att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredningen om brott eller för förverkande av utbyte av brottslig verksamhet enligt 36 kap. 1 b § brottsbalken. Kroppsbesiktning genom att ta salivprov får också ske i syfte att göra en dna-analys av provet och registrera uppgifter om resultatet av analysen i vissa register. En förutsättning för att få vidta åtgärderna är att det är fråga om brott på vilket fängelse kan följa och att de riktas mot den som skäligen kan misstänkas för brottet (28 kap. 11–12 a §§ rättegångsbalken).

I vissa fall får kroppsvisitation och kroppsbesiktning även göras av annan än den skäligen misstänkte. Kroppsvisitation av en sådan person förutsätter, förutom att det är fråga om brott på vilket fängelse kan följa, att det finns synnerlig anledning att anta att det genom åtgärden kommer att anträffas föremål som kan tas i beslag eller i förvar eller att det annars är av betydelse för utredningen om brottet eller för förverkande av utbyte av brottslig verksamhet enligt 36 kap. 1 b § brottsbalken. Kroppsbesiktning av annan än den skäligen misstänkte får endast ske genom att ta salivprov. Syftet med provtagningen ska vara att genom en

dna-analys av provet underlätta identifiering vid utredning av ett brott på vilket fängelse kan följa. Vidare krävs att det finns synnerlig anledning att anta att provtagningen är av betydelse för utredningen av brottet (28 kap. 11 § andra stycket och 12 b § första stycket rättegångsbalken). Med begreppet ”synnerlig anledning” avses i dessa sammanhang att det finns faktiska omständigheter som påtagligt visar att man med fog kan förvänta sig att åtgärden kommer att leda till det avsedda resultatet (SOU 1995:47 s. 298).

Regler om verkställighet finns i bland annat 28 kap. 13 § andra och tredje styckena rättegångsbalken. Av paragrafen framgår att en kroppsvisitation eller kroppsbesiktning av mera väsentlig omfattning ska verkställas inomhus och i ett avskilt rum. Om undersökningen utförs av någon annan än en läkare ska om möjligt dessutom ett vittne närvara. Blodprov får inte tas av någon annan än en läkare eller legitimerad sjuksköterska. Annan mer ingående undersökning får utföras endast av läkare. Kroppsvisitation eller kroppsbesiktning av en kvinna får inte verkställas eller bevitnas av någon annan än en kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska. Kroppsvisitation som enbart innebär att föremål som en kvinna har med sig undersöks får dock verkställas och bevitnas av en man. Detsamma gäller kroppsbesiktning av en kvinna som bara innebär att blodprov, alkoholutandningsprov eller salivprov för dna-analys tas. Kroppsvisitation och kroppsbesiktning av män kan däremot utföras och bevitnas av såväl män som kvinnor.

Beslut om kroppsvisitation och kroppsbesiktning fattas av förundersökningsledaren, åklagaren eller rätten. Vid fara i dröjsmål får beslut även fattas av en polisman (28 kap. 4 § och 13 § första stycket rättegångsbalken).

Kroppsvisitation och kroppsbesiktning ska dokumenteras genom protokoll (28 kap. 9 § och 13 § första stycket rättegångsbalken).

Liksom vid övriga straffprocessuella tvångsmedel ska behovs-, ändamåls- och proportionalitetsprinciperna iakttas vid beslut om och verkställighet av kroppsvisitation och kroppsbesiktning.

8.2 Begränsningar av rörelsefriheten vid kroppsvisitation och kroppsbesiktning

8.2.1 Behovet av reglering i rättegångsbalken

Regeringens förslag: Det ska införas en bestämmelse i lag om att den som ska kroppsvisiteras kortvarigt får hållas kvar för att kroppsvisitationen ska kunna genomföras. Ett sådant kvarhållande får pågå upp till tre timmar eller, om det finns synnerliga skäl, ytterligare tre timmar.

Det ska i lag också anges att en polisman får ta med den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas till den plats där åtgärden ska genomföras.

Regeringens bedömning: Det bör inte införas en reglering om att en person får hållas kvar i avvaktan på att beslut om kroppsvisitation eller kroppsbesiktning inhämtas från behörig beslutsfattare.

Förundersökningsutredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen föreslår att en polisman ska ges en uttrycklig rätt att kortvarigt kvarhålla en person i avvaktan på att beslut om kroppsvisitation eller kroppsbesiktning inhämtas från behörig beslutsfattare. Motsvarande befogenhet ska gälla för tjänstemän vid Tullverket och Kustbevakningen. Utredningen föreslår också att den som ska kroppsvisiteras får hållas kvar för ändamålet upp till sex timmar. Utredningen föreslår såvitt gäller medtagande av den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas en annan lagteknisk utformning av bestämmelsen.

Remissinstanserna: Förslaget att en person får kvarhållas i syfte att genomföra en beslutad kroppsvisitation tillstyrks eller lämnas utan invändningar av nästan samtliga remissinstanser. Enligt *Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet* finns det dock risk för att möjligheten att kvarhålla någon i sex timmar leder till att personer frihetsberövas i större utsträckning än vad som gäller i dag. Ingen remissinstans invänder mot förslaget om kvarhållande i avvaktan på att beslut om kroppsvisitation eller kroppsbesiktning inhämtas från behörig beslutsfattare. Detsamma gäller förslaget om att kunna ta med personen till platsen för verkställighet. *Kustbevakningen* har i denna del dock vissa lagtekniska synpunkter.

Promemorians förslag och bedömning överensstämmer huvudsakligen med regeringens. I promemorian föreslås en annan lagteknisk lösning såvitt gäller möjligheten att kvarhålla den som ska kroppsvisiteras.

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna, däribland, *Riksdagens ombudsmän (JO)*, *Justitiekanslern*, *Domstolsverket*, *Åklagarmyndigheten*, *Kustbevakningen* och *Sveriges advokatsamfund* tillstyrker eller lämnar promemorians förslag och bedömning utan invändningar. Enligt Justitiekanslern bör det uttryckligen anges att den som kvarhålls för en kroppsvisitation eller kroppsbesiktning inte får tas i förvar under den tid han eller hon är skyldig att stanna kvar. Det bör även uttryckligen anges att den enskilde har rätt att avlägsna sig när åtgärden har genomförts eller den relevanta tidsfristen har löpt ut. *Kustbevakningen* efterlyser en närmare redovisning av rätten att använda våld mot en person som tvingas med till en kroppsvisitation eller kroppsbesiktning. *Sveriges advokatsamfund* understryker bland annat vikten av att ett kvarhållande blir så kort som möjligt. *Barnombudsmannen* avstyrker förslaget att den som ska kroppsvisiteras får hållas kvar men tillstyrker förslaget om medtagande till en annan plats.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Allmänt om tvångsåtgärder vid kroppsvisitation och kroppsbesiktning

För att en kroppsvisitation eller kroppsbesiktning ska kunna genomföras i enlighet med reglerna om verkställighet i 28 kap. 13 § andra och tredje styckena rättegångsbalken kan det ibland vara nödvändigt att inskränka en persons rörelsefrihet. Det kan till exempel handla om att transportera en person till en plats som är lämplig för att verkställa åtgärden på eller

att hålla kvar personen i avvaktan på att åtgärden kan utföras av läkare eller legitimerad sjuksköterska. Många gånger kan rörelsefriheten begränsas till följd av reglerna om anhållande och gripande. Behovet av att kunna begränsa någons rörelsefrihet i samband med kroppsvisitation eller kroppsbesiktning kan dock finnas även i andra fall. Det saknas emellertid i stor utsträckning bestämmelser som tar sikte på den typen av åtgärder. Sådana bestämmelser finns endast när det gäller genomförandet av en beslutad kroppsbesiktning. Den som ska genomgå en sådan undersökning får med tvång hållas kvar för ändamålet upp till sex timmar eller, om det finns synnerliga skäl, ytterligare sex timmar (28 kap. 12 § tredje stycket rättegångsbalken). Bestämmelsen motiverades med att det vid genomförandet av en kroppsbesiktning ibland krävs längre transporter eller tillgång till särskild läkare eller utrustning vilket gör att förfarandet drar ut på tiden. Även själva undersökningen kan ibland vara tidskrävande, varför det ansågs finnas behov av en uttrycklig reglering om att kunna kvarhålla den som ska undersökas (prop. 1993/94:24 s. 51). Någon motsvarande reglering ansågs däremot inte behövas i fråga om kroppsvisitation. Den avskildhet som krävs enligt 28 kap. 13 § andra och tredje styckena rättegångsbalken ansågs i dessa fall i stället kunna ordnas i omedelbar anslutning till platsen för ingripandet. Bedömningen delades av Polisrättsutredningen som också har övervägt frågan (SOU 1995:47 s. 344).

Det saknas således uttryckliga bestämmelser om rätt att kvarhålla någon för att kunna verkställa en kroppsvisitation. Det finns inte heller någon reglering om skyldigheten för den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas att följa med till den plats där åtgärden ska genomföras. Trots avsaknad av uttryckliga bestämmelser har det av reglerna om kroppsvisitation och kroppsbesiktning underförstått ansetts följa en rätt att också ta med den som ska underkastas en sådan åtgärd till platsen för verkställighet. Detsamma gäller rätten att inskränka någons rörelsefrihet i syfte att genomföra en beslutad kroppsvisitation. Att bestämmelserna om kroppsvisitation och kroppsbesiktning anses kunna ligga till grund för sådana befogenheter bottnar i uppfattningen att det med en lagstadgad rätt att använda tvångsmedel får anses följa en befogenhet att också vidta vissa ingrepp eller andra åtgärder – även om dessa utförs tvångsvis – som är nödvändiga för att rätten att bruka tvångsmedlet ska bli verkningfull (bet. 1983/84:JuU27 s. 40 f.). Åtgärderna anses då utgöra ett led i verkställigheten av ett beslut om kroppsvisitation eller kroppsbesiktning.

Detta synsätt har dock kritiserats. Såväl Polisrättsutredningen som Riksdagens ombudsmän (JO) har med hänsyn till bland annat legalitetsprincipen ifrågasatt om inte dessa åtgärder bör framgå av lag (SOU 1995:47 s. 340 f., JO 1999-10-13, dnr 4887-1997, s. 8, JO 2001-01-26, dnr 4769-1999, s. 6 f., JO 2001/02 s. 88). Frågan om det rättsliga stödet för att kvarhålla eller förflytta en person i dessa sammanhang har även uppmärksammas i doktrinen (Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel, 3 uppl., s. 657 och 672 f.).

Utredningen föreslår, i syfte att förtydliga rättsläget, att åtgärderna ska regleras uttryckligen i lag.

Utgångspunkter för regeringens bedömning

Att rättsläget inte kan anses helt klart beträffande möjligheten att vidta tvångsåtgärder mot enskilda är otillfredsställande. Att i samband med en kroppsvisitation eller kroppsbesiktning begränsa någons rörelsefrihet på sätt som nu redovisats innebär en begränsning av de grundlagsskyddade fri- och rättigheterna. Även Europakonventionen innehåller bestämmelser till skydd för den enskilde i dessa avseenden. Inskränkningar i sådana fri- och rättigheter får endast ske genom lag och för vissa ändamål.

I enlighet med vad som anförts ovan kan dock hävdas att åtgärderna – som nödvändiga led i verkställigheten – inryms i rätten att besluta om kroppsvisitation och kroppsbesiktning. För dessa tvångsmedel finns det redan lagstöd. Det kan med den utgångspunkten ifrågasättas om det är nödvändigt att reglera åtgärderna uttryckligen. Det torde i allmänhet också kunna finnas betänkligheter med att endast inom ett visst område reglera åtgärder som kan anses utgöra delmoment i ett tvångsmedel. Det finns en viss risk för att sådan reglering medför olyckliga motsatsslut på andra rättsområden. Att mer allmänt gå mot en sådan ordning kan varken anses lämpligt eller önskvärt.

I det aktuella fallet råder det dock viss osäkerhet om vilket stöd det finns för att vidta de ovan redovisade tvångsåtgärderna. Konstitutionella hänsyn får under sådana förhållanden anses tala särskilt starkt för att inskränkningarna i den enskildes rörelsefrihet inte endast bör följa tolkningsvis av bestämmelserna om kroppsvisitation och kroppsbesiktning. Att åtgärderna bör regleras i lag är en uppfattning som delas av nästan samtliga remissinstanser. Till detta kommer att det redan finns lagstöd för att kvarhålla den som ska kroppsbesiktigas. Regeringens samlade bedömning är därför att tvångsåtgärderna – givet att det finns ett godtagbart behov av dem – bör framgå uttryckligen av lag.

Kvarhållande i syfte att genomföra en beslutad kroppsvisitation

En kroppsvisitation innebär många gånger bara ett kortvarigt och ytligt genomsökande av kläder eller föremål, till exempel att polismannen känner utanpå en persons kläder. En sådan mindre ingripande åtgärd kan i regel genomföras direkt i anslutning till beslutet och på platsen för ingripandet. Som anförts i tidigare lagstiftningssammanhang kan behovet av att tvångsvis kunna kvarhålla någon som ska kroppsvisiteras i många fall därför anses mindre än vid kroppsbesiktning (prop. 1993/94:24 s. 53). Även en kroppsvisitation kan emellertid innehålla moment som gör att förfarandet drar ut på tiden. En kroppsvisitation som innefattar en noggrannare kontroll av kläder och annat som någon bär på sig bör till exempel normalt verkställas inomhus. Måste den visiterade ta av sig kläderna kan undersökningen dessutom behöva genomföras i ett avskilt utrymme. För att kunna verkställa ett beslut om kroppsvisitation måste den som ska visiteras i vissa fall alltså först föras till en plats som är lämplig för att verkställa åtgärden. Beroende på bland annat kroppsvisitationens omfattning och förhållandena på platsen kan det då dröja viss tid innan beslutet verkställs. I en sådan situation kan det, liksom vid kroppsbesiktning, ibland vara nödvändigt att med tvång hålla kvar personen i fråga. Behovet kan också vara påtagligt i de fall man till

exempel måste tillkalla och invänta kvinnlig personal. Detta kan särskilt vara fallet på orter där polisbemanningen inte är så stor.

Utredningen föreslår med anledning av det anförda att det ska införas en lagreglerad rätt att en kortare tid hålla kvar den som ska visiteras för att ett beslut om kroppsvisitation ska kunna genomföras. Enligt regeringen överväger intresset av att effektivt kunna utreda brott i detta fall den enskildes intresse av att fritt kunna röra sig.

Förutom *Barnombudsmannen* tillstyrker samtliga remissinstanser förslaget eller lämnar det utan invändningar. Barnombudsmannen tillstyrker däremot förslaget nedan om att ta med den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas till en plats som är lämplig för verkställighet. Enligt regeringen innebär ett tvångsvist medtagande av en person i praktiken att personen samtidigt hålls kvar. Tid för transport räknas till exempel in i den tid en person längst får kvarhållas. Det är alltså inte möjligt att skilja åtgärderna åt. Dessutom innebär den föreslagna regleringen ingen saklig förändring i förhållande till vad som gäller i dag. Regeringens samlade bedömning är därför att det bör införas en sådan reglering som utredningen föreslår.

Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet invänder att den tid om sex timmar som utredningen föreslår att en person ska kunna kvarhållas är alltför lång. Övriga remissinstanser lämnar förslaget utan invändningar. Som fakulteten påpekar behövs det i regel betydligt kortare tid av kvarhållande än sex timmar för att en kroppsvisitation ska kunna genomföras. Regeringen delar promemorians bedömning att tre timmar får anses vara en rimlig tid för att syftet med åtgärden ska uppnås. Som nämnts riskerar dock verkställighet som av integritetsskäl måste ske inomhus eller i ett avskilt rum att dra ut på tiden. Även själva visitationen kan ta viss tid, till exempel om personen tvingas ta av sig alla sina kläder och om flera väskor eller andra föremål måste undersökas. Även om en kroppsvisitation oftast är betydligt mindre ingripande än så är det väsentligt att regleringen är ändamålsenlig. Det bör därför vara möjligt att i vissa fall kunna kvarhålla personen i ytterligare tre timmar. I likhet med vad som gäller vid kvarhållande av den som ska kroppsbesiktigas bör det finnas synnerliga skäl för att en sådan förlängning av tiden ska komma i fråga.

Enligt *Justitiekanslern* bör det uttryckligen bland annat anges att den som kvarhålls för en kroppsvisitation eller kroppsbesiktning inte får tas i förvar. Som konstateras ovan innebär den föreslagna regleringen i detta avseende inte någon ändring i sak i förhållande till vad som redan gäller. Regleringen är alltså i denna del ett förtydligande av gällande rätt. Detsamma gäller beträffande *Kustbevakningens* påpekande om våldsanvändning för att genomföra en kroppsvisitation eller kroppsbesiktning.

Medtagande till kroppsvisitation eller kroppsbesiktning

Som framgått i det föregående är det ofta nödvändigt att ta med den som ska kroppsbesiktigas till en annan plats än den där det initiala ingripandet skett. Detsamma kan i undantagsfall gälla vid verkställighet av en kroppsvisitation. Ändamålsskäl talar starkt för att det bör vara möjligt att med tvång ta med personen till en sådan plats. Även i denna del väger

enligt regeringen behovet av en sådan befogenhet tyngre än den enskildes intresse av att kunna röra sig fritt. Frågan är dock hur ett medtagande förhåller sig till befogenheten att kvarhålla en person för att kunna verkställa beslut om dessa tvångsmedel.

Som nämnts saknas det bestämmelser som uttryckligen tar sikte på den typ av åtgärd det nu är frågan om. Förarbetena till 28 kap. 12 § tredje stycket rättegångsbalken ger dock visst stöd för att det i rätten att kvarhålla någon inryms en befogenhet att också ta med den som ska undersökas. Bestämmelsen syftar nämligen till att täcka den tidsåtgång som kan följa av till exempel just transporter. Bestämmelsens ordalydelse ger däremot inte stöd åt en sådan uppfattning. I linje med vad regeringen har konstaterat ovan talar vid en sådan osäkerhet konstitutionella skäl för en uttrycklig reglering. I likhet med utredningens förslag, som samtliga remissinstanser tillstyrker, bör därför även befogenheten att ta med den som ska kroppsbesiktigas eller kroppsvisiteras ges uttryckligt lagstöd.

Som föreslås i promemorian bör bestämmelsen utformas som en befogenhet för en polisman att ta med personen till den plats där åtgärden ska verkställas.

Kvarhållande i avvaktan på att beslut om kroppsvisitation eller kroppsbesiktning inhämtas från behörig beslutsfattare

Som nämnts i avsnitt 8.1 ska beslut om kroppsvisitation och kroppsbesiktning fattas av förundersökningsledaren, åklagaren eller rätten. Endast om det är fara i dröjsmål får en enskild polisman fatta sådana beslut. Om det finns utrymme för polismannen att låta förundersökningsledare eller åklagare ta ställning till frågan anses situationen inte vara så brådskande att polismannen är behörig att fatta beslutet. Detsamma gäller om åtgärden utan olägenhet kan skjutas upp.

För att kunna säkra föremål eller bevis förutsätts ofta att en kroppsvisitation eller en kroppsbesiktning genomförs omedelbart i anslutning till ett ingripande. Det är därför mycket ovanligt att rätten beslutar om sådana åtgärder. Beslut om kroppsbesiktning som inte brådskar fattas däremot ofta av åklagare. Brådskande fall av kroppsbesiktning är typiskt sett för handen när det krävs blodprov vid misstanke om ratt- eller sjöfylleri eftersom promillehalten alkohol i blodet fortlöpande förändras. Ett annat exempel är när det finns risk för att en person som misstänks för försäljning av narkotika sväljer narkotika. Vid kroppsvisitation är det normalt mer som regel än undantag fara i dröjsmål. Åtgärden aktualiseras i de flesta fall i mycket nära anslutning till att brottet upptäcks och för att den misstänkte inte ska hinna göra sig av med bevisningen eller godset är det ofta nödvändigt att genomföra åtgärden omgående. I de fall polismannen inte själv beslutar om kroppsvisitation, trots att saken är brådskande, brukar skälet vara att situationen är juridiskt svårbedömd (Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel, 3 uppl., s. 654 f. och 671 f.).

Om situationen inte brådskar ska polismannen alltså inhämta beslut om tvångsmedel från behörig beslutsfattare. För att ha en praktisk möjlighet att inhämta ett sådant beslut finns det enligt utredningen ibland behov av att tvångsvis hålla kvar personen under den tid det tar att inhämta

beslutet. Enligt utredningen saknas en sådan möjlighet enligt gällande rätt. Att det saknas uttrycklig reglering om ett sådant kvarhållande har även enligt Polisrättsutredningen ansetts innebära att det inte finns någon sådan befogenhet (SOU 1995:47 s. 175 f.). Uppfattningen har dock kritiserats av JO som, med hänsyn till det oklara rättsläget, förordat att det införs en uttrycklig reglering även i detta avseende (JO 1999-10-13, dnr 4887-1997, s. 8). Utredningen föreslår mot den bakgrunden att en sådan befogenhet ska lagfästas. Enligt utredningen bör befogenheten inte gälla längre tid än högst 10–15 minuter. Någon längsta gräns för ett sådant kvarhållande har dock inte angetts i den föreslagna bestämmelsen. Förslaget lämnas utan invändningar från remissinstanserna.

I den promemoria som har utarbetats inom Justitiedepartementet görs bedömningen att utredningens förslag inte bör genomföras. Ingen remissinstans invänder mot den bedömningen.

Som anförs i promemorian är utredningens förslag inte invändningsfritt. För det första kan det enligt regeringens uppfattning ifrågasättas om det verkligen finns ett behov av en sådan reglering. Att beslut om kroppsvisitation och kroppsbesiktning normalt ska fattas av förundersökningsledaren innebär att det måste finnas visst utrymme för polismannen att begränsa en persons rörelsefrihet under den tid det tar att per telefon föredra ärendet och få ett besked om tillstånd. Om personen i fråga under den tiden skulle försöka avlägsna sig borde det dessutom i många fall vara fara i dröjsmål, vilket innebär att polismannen enligt gällande rätt har rätt att själv fatta beslutet om kroppsbesiktning eller kroppsvisitation. Behovet av en lagreglerad rätt att hålla kvar personen i avvaktan på beslut får därmed bedömas vara begränsat.

En reglering av rätten att hålla kvar en person i avvaktan på ett beslut skulle också skilja sig från hur lagstiftningen i övrigt är uppbyggd och skulle därmed kunna skapa osäkerhet om vad en polisman får eller inte får göra i situationer som rör andra tvångsmedel. En reglering utan en uttrycklig tidsgräns skulle även kunna leda till att personer kvarhålls längre än de högst 15 minuter som förutsätts av utredningen. Sammantaget finner regeringen därför att utredningens förslag inte bör genomföras.

Rätten till ett effektivt rättsmedel

Regeringens lagförslag innebär inskränkningar i en enskilds rörelsefrihet. Inskränkningarna är tidsmässigt dock mycket kortvariga. Regeringen bedömer därför att de föreslagna åtgärderna inte står i konflikt med den rätt till frihet som var och en tillförsäkras enligt artikel 5 i Europakonventionen. Samma bedömning gjordes i samband med införandet av bestämmelsen i 28 kap. 12 § tredje stycket rättegångsbalken om rätt att kvarhålla den som ska kroppsbesiktigas (prop. 1993/94:24 s. 51 f.). Förslagen skulle däremot kunna anses innebära en kränkning av rätten till respekt för privatliv enligt artikel 8 i konventionen.

Var och en, vars i konventionen angivna fri- och rättigheter kränkts, ska ha tillgång till ett effektivt rättsmedel inför en nationell myndighet (artikel 13 i konventionen). Artikeln kräver inte ett rättsmedel inför domstol utan även administrativa rättsmedel kan vara tillräckliga för att

uppfylla konventionskraven. I många fall är möjligheten att föra skadeståndstalan tillräcklig för att motsvara kraven i artikeln (Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, 4 uppl., s. 506 och 514).

Med hänsyn till de föreslagna åtgärdernas tillfälliga natur skulle en domstolsprövning i praktiken inte kunna komma till stånd så länge åtgärderna består. Det är därför inte meningsfullt att införa en rätt till sådan prövning. En sådan möjlighet skulle inte heller stämma överens med den ordning som gäller för ett beslut om kroppsvisitation och kroppsbesiktning. Enligt regeringen är det i stället tillräckligt att den som har drabbats av de föreslagna åtgärderna kan begära skadestånd av staten. Detta är också den ordning som gäller för andra kortvariga tvångsmedel, till exempel beslut om hämtning till förhör.

8.2.2 Behovet av reglering i andra författningar

Regeringens förslag: Befogenheterna att hålla kvar en person i syfte att genomföra en kroppsvisitation och att ta med den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas till den plats där åtgärden ska genomföras ska gälla i förhållande till barn under 15 år som misstänks för brott. Ett kvarhållande i syfte att genomföra en beslutad kroppsvisitation får dock inte pågå längre än tre timmar.

Tjänstemän vid Tullverket och Kustbevakningen ska i vissa fall ges samma befogenheter som en polisman att dels hålla kvar en person i syfte att genomföra en kroppsvisitation eller kroppsbesiktning, dels ta med den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas till den plats där åtgärden ska genomföras.

Förundersökningsutredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen lämnar såvitt gäller tjänstemän vid Tullverket och Kustbevakningen inget förslag beträffande befogenheten att kvarhålla den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans invänder mot förslaget att befogenheterna att hålla kvar en person i syfte att genomföra en beslutad kroppsvisitation och att ta med den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas till den plats där åtgärden ska genomföras ska gälla även för barn under 15 år som misstänks för brott. Detsamma gäller förslaget att tjänstemän vid Tullverket och Kustbevakningen ska ges befogenhet att få ta med den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas till den plats där åtgärden ska verkställas. *Kustbevakningen* anser att det bör förtydligas att befogenheterna även gäller vid kroppsbesiktning enligt 3 § lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov. Det bör enligt *Kustbevakningen* i lagen även förtydligas att husrannsakan får användas för att komma åt en person som ska kroppsbesiktigas enligt den bestämmelsen. Enligt *Tullverket* bör den befogenhet som föreslås gälla för kroppsvisitation och kroppsbesiktning enligt 27 § första stycket lagen (2000:1225) om straff för smuggling även gälla för åtgärder som vidtas enligt andra stycket.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna, däribland, *Riksdagens ombudsmän*, *Justitiekanslern*, *Åklagarmyndigheten*,

Kustbevakningen, Tullverket och Sveriges advokatsamfund, tillstyrker eller lämnar promemorians förslag utan invändningar. *Barnombudsmannen* avstyrker förslaget att ett brottsmisstänkt barn under 15 år får hållas kvar i syfte att genomföra en beslutad kroppsvisitation men tillstyrker förslaget om medtagande till en annan plats.

Skälen för regeringens förslag

Kroppsvisitation och kroppsbesiktning i andra författningar

Regeringens förslag i avsnitt 8.2.1 aktualiserar frågan om ändringar även i annan lagstiftning som reglerar kroppsvisitation och kroppsbesiktning. Bestämmelser om kroppsvisitation och kroppsbesiktning finns nämligen i ett stort antal författningar. Som tidigare nämnts kan det generellt finnas betänkligheter med att endast inom ett visst rättsområde reglera den typ av åtgärder som nu är i fråga. Behovet av reglering även i andra författningar bör därför beröras översiktligt.

Förutom i 28 kap. rättegångsbalken finns bestämmelser om kroppsvisitation och kroppsbesiktning i den brottsutredande verksamheten i ett flertal andra lagar. Lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov och lagen (1999:216) om ögonundersökning vid misstanke om vissa brott i trafiken är exempel på lagar enligt vilka kroppsbesiktning får göras. Förutom alkoholutandningsprov respektive ögonundersökning regleras här möjligheten att ta blodprov trots att förutsättningarna i 28 kap. 12 § rättegångsbalken inte är uppfyllda. Bestämmelser om kroppsbesiktning finns även i bland annat lagen (1982:395) om Kustbevakningens medverkan vid polisjär övervakning, lagen (2000:1225) om straff för smuggling och lagen (2008:322) om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott. Dessa lagar innehåller även bestämmelser om kroppsvisitation i brottsutredande syfte.

Kroppsvisitation och kroppsbesiktning kan även komma i fråga för andra ändamål än brottsutredande. Åtgärderna kan syfta till att till exempel förhindra att narkotika, vapen eller andra farliga eller otillåtna föremål förs in på slutna institutioner eller i andra lokaler. Möjlighet att vidta sådana åtgärder finns enligt till exempel fängelselagen (2010:610) och häkteslagen (2010:611). Andra exempel är lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård och smittskyddslagen (2004:168). Säkerhetsskäl kan motivera att sådana åtgärder även vidtas enligt till exempel polislagen (1984:387) och lagen (2010:294) om säkerhetskontroll vid offentliga sammanträden i kommuner och landsting.

Som framgår av regeringens förslag i avsnitt 9 om möjligheten att införa eller vid ett förhör kroppsvisitera en förhörsperson för att tillfälligt omhänderta dennes mobiltelefon eller annan liknande utrustning, kan ett annat syfte vara att hindra försvårandet av en brottsutredning. Ytterligare ett ändamål kan vara att kontrollera en persons identitet. Sådan möjlighet finns enligt till exempel polislagen och utlänningslagen (2005:716).

Såväl syftet med åtgärderna som förutsättningarna för att vidta dessa varierar alltså i hög grad mellan olika bestämmelser om kroppsvisitation och kroppsbesiktning. Det finns inom ramen för detta lagstiftningsärende

varken behov av eller möjlighet att för varje enskild författning överväga behovet av motsvarande reglering som nu föreslås i rättegångsbalken. Det kan dock generellt konstateras att förhållandet i ett stort antal författningar är sådant att det saknas behov av att faktiskt kunna kvarhålla den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas och att ta med personen till en plats där åtgärden kan verkställas. Så är fallet till exempel när personen vistas i häkte, kriminalvårdsanstalt eller annan liknande förvaringslokal eller är föremål för sluten psykiatrisk tvångsvård. Även i många andra fall kan till exempel den avskildhet som kan krävas för verkställighet ordnas i omedelbar anslutning till platsen varför det saknas behov av att på motsvarande sätt kunna kvarhålla och ta med personen till en annan plats. Åtskilliga författningar reglerar dessutom endast kroppsvisitation varför det normalt inte heller behövs tillgång till sjukvårdspersonal eller särskild utrustning vilket annars kan motivera att personen förflyttas.

Särskilt om kroppsvisitation och kroppsbesiktning i brottsutredande syfte

När det gäller kroppsvisitation och kroppsbesiktning som sker i brottsutredande syfte förhåller det sig dock annorlunda. Förutom att syftet bakom åtgärderna är detsamma är i ett antal fall även förutsättningarna för att vidta dessa samma som i 28 kap. rättegångsbalken. Så är fallet i till exempel lagen om Kustbevakningens medverkan vid polisiär övervakning (2 § andra stycket 3 och 7 a § första stycket), lagen om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott (3 § första stycket och 8 §) och lagen om straff för smuggling (19 § första stycket och 27 § första stycket). Enligt dessa lagar har, i fråga om brott som till exempel ratt- och sjöfylleribrott, smugglingsbrott och tullbrott, Tullverket och Kustbevakningen befogenhet att i egenskap av förundersökningsledare besluta om kroppsvisitation och kroppsbesiktning. Dessutom har tjänstemän vid myndigheterna samma rätt som en polisman har enligt 28 kap. 13 § första stycket rättegångsbalken att besluta om sådana tvångsmedel. Även de övriga förutsättningar om kroppsvisitation och kroppsbesiktning som finns i 28 kap. rättegångsbalken, och som har redogjorts för i avsnitt 8.1, gäller när beslut om kroppsvisitation och kroppsbesiktning fattas enligt nu nämnda bestämmelser. Om det finns avvikande regler gäller emellertid dessa framför bestämmelserna i rättegångsbalken (28 kap. 15 § rättegångsbalken).

Enligt utredningen har tull- och kustbevakningstjänstemän, i den mån de har samma rätt som en polisman att besluta om och verkställa beslut om kroppsvisitation eller kroppsbesiktning, behov av motsvarande befogenheter som föreslås för en polisman. Utredningen föreslår därför att dessa tjänstemän ska ges samma befogenhet som en polisman att ta med den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas till den plats där åtgärden kan genomföras. Förslaget tillstyrks av remissinstanserna. Regeringen gör ingen annan bedömning. Befogenheten att besluta om att kvarhålla den som ska kroppsbesiktigas tillkommer redan i dag bland annat en polisman. Som framgår i avsnitt 8.2.1 föreslås en motsvarande bestämmelse beträffande kroppsvisitation. I den promemoria som har utarbetats i Justitiedepartementet föreslås att samtliga befogenheter ska

gälla för tjänstemän vid Tullverket och Kustbevakningen i de avseenden som nu behandlas. Ingen remissinstans invänder mot förslaget. Inte heller regeringen har någon annan uppfattning.

Eftersom befogenheten för en tull- eller kustbevakningstjänsteman att fatta beslut om kroppsvisitation och kroppsbesiktning är särskilt reglerad bör det, när det gäller medtagande till annan plats, göras en hänvisning i respektive lag till den nya bestämmelsen i rättegångsbalken. Av tydlighetsskäl bör det då även göras en hänvisning till befogenheten att hålla kvar någon, även om dessa bestämmelser i rättegångsbalken är generellt utformade. Hänvisningarna bör placeras i anslutning till den bestämmelse i respektive lag där dessa tjänstemäns befogenheter framgår.

Tullverket gör gällande att samma befogenheter som föreslås gälla för kroppsvisitation och kroppsbesiktning enligt 27 § första stycket lagen om straff för smuggling även bör gälla för åtgärder som vidtas enligt andra stycket i den bestämmelsen.

Enligt 27 § andra stycket lagen om straff för smuggling har en tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen rätt att besluta om kroppsvisitation, ytlig kroppsbesiktning eller urinprovstagning på en person som i omedelbart samband med inresa till eller utresa från landet uppehåller sig i gränsområde eller motsvarande. Med ytlig kroppsbesiktning förstås en yttre granskning av de synliga delarna av kroppen, till exempel att en tjänsteman iakttar en persons kropp för att se om denne har narkotika fasttejp på kroppen.

För att åtgärderna enligt andra stycket ska få vidtas krävs att det finns anledning att anta att personen har med sig egendom som kan tas i beslag på grund av brott enligt lagen eller sådana brott mot narkotikastrafflagen (1968:64) som avses i 12 § tredje stycket. Jämfört med 27 § första stycket skiljer sig bestämmelsen alltså när det gäller såväl brottets svårhetsgrad som vilken misstankegrad som krävs. Åtgärderna i andra stycket kan dessutom beslutas utan att det är fara i dröjsmål.

Utredningen gör inte några överväganden i denna del. Rent allmänt kan konstateras att den avskildhet som krävs för den typ av åtgärd som regleras i andra stycket i stor utsträckning torde kunna ordnas i omedelbar anslutning till platsen för ingripandet. Såvitt regeringen kan bedöma torde åtgärderna normalt inte heller kräva tillgång till läkare eller särskild sjukvårdsutrustning. Till detta kommer att urinprovstagning enligt andra stycket sker på frivillig basis och att personen uttryckligen därför inte får hållas kvar mot sin vilja för att lämna ett sådant prov. Med hänsyn till det anförda föreslår regeringen därför ingen ändring i 27 § andra stycket lagen om straff för smuggling.

Som nämnts inledningsvis får kroppsbesiktning i brottsutredande syfte även göras enligt lagen om alkoholutandningsprov. *Kustbevakningen* anser att det uttryckligen bör förtydligas att de föreslagna befogenheterna även gäller i samband med blodprovstagning enligt den lagen. Enligt myndigheten bör det dessutom tydliggöras att husrannsakan får användas för att komma åt en person på vilken ska tas sådant blodprov, till exempel om personen vägrar att medverka genom att låsa in sig i en bil eller en båt.

Enligt lagen om alkoholutandningsprov får blodprov tas även om det inte finns förutsättningar för det enligt 28 kap. 12 § rättegångsbalken, det

vill säga utan att det föreligger skäligen misstanke om brott på vilket fängelse kan följa (3 §). Lagen ställer alltså mindre stränga krav än reglerna om kroppsbesiktning i rättegångsbalken. De bestämmelser om kroppsbesiktning som i övrigt finns i 28 kap. rättegångsbalken gäller även vid blodprovstagning enligt lagen om alkoholutandningsprov, till exempel bestämmelserna om vem som får besluta om blodprovstagning samt att blodprov endast får tas av en läkare eller legitimerad sjuksköterska (prop. 2007/08:53 s. 48 och 91).

Bestämmelser om beslutsbehörigheten finns alltså i 28 kap. 13 § första stycket rättegångsbalken med däri gjorda hänvisningar. Som nämnts innehåller även lagen om Kustbevakningens medverkan vid polisiär övervakning och lagen om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott sådana bestämmelser. Det innebär att beslut om blodprovstagning utan brottsmisstanke kan fattas av bland annat Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, Tullverket, Kustbevakningen, åklagaren eller, om det är fara i dröjsmål, av en polisman eller en tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen. Beslutsbehörigheten enligt dessa lagar gäller alltså även utan att det finns någon uttrycklig hänvisning om det i lagen om alkoholutandningsprov. På motsvarande vis gäller även befogenheterna i den nya bestämmelsen i 28 kap. rättegångsbalken. Någon särskild hänvisning behövs alltså inte.

På liknande sätt förhåller det sig med blodprovstagning enligt lagen om ögonundersökning vid misstanke om vissa brott i trafiken. Även enligt denna lag får blodprov tas trots att förutsättningarna i 28 kap. 12 § rättegångsbalken inte är uppfyllda (5 §). I likhet med vad som gäller för lagen om alkoholutandningsprov tillämpas i övrigt de generella bestämmelserna om kroppsbesiktning i 28 kap. rättegångsbalken (prop. 2007/08:53 s. 48 och 98). Vem som får besluta om en sådan blodprovstagning framgår således av 28 kap. 13 § första stycket rättegångsbalken, men även av lagen om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott. Utan att det behöver anges särskilt gäller befogenheterna i den nya bestämmelsen i 28 kap. rättegångsbalken därmed även blodprovstagning som vidtas enligt lagen om ögonundersökning vid misstanke om vissa brott i trafiken.

Kustbevakningens förslag om att i lagen om alkoholutandningsprov införa en reglering om husrannsakan ligger utanför detta lagstiftningsärende och genomförs inte.

Särskilt om barn under 15 år som misstänks för brott

För barn under 15 år som misstänks för brott gäller delvis andra bestämmelser om kroppsvisitation och kroppsbesiktning än vad som föreskrivs i 28 kap. rättegångsbalken. Det saknas däremot särskilda bestämmelser beträffande misstänkta som är mellan 15 och 21 år. För dessa gäller därför samma regler som för personer över 21 år.

Bestämmelser om kroppsvisitation och kroppsbesiktning beträffande den som är misstänkt för att före 15 års ålder ha begått ett brott finns i 36–36 e §§ lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL). Den som är misstänkt för att före 15 års ålder ha begått ett brott får kroppsvisiteras endast om det finns särskilda skäl

(36 §). För att kroppsbesiktning ska få göras krävs att barnet är skäligen misstänkt för att före 15 års ålder ha begått ett brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse ett år eller ett straffbelagt försök, en straffbelagd förberedelse eller en straffbelagd stämpling till ett sådant brott (36 a §). Dessutom krävs att åtgärden är av synnerlig vikt för att klarlägga omständigheterna kring brottet. Kroppsbesiktning genom tagande av prov från kroppen och undersökning av sådana prov får också företas mot den som är skäligen misstänkt för att före 15 års ålder olovligen ha brukat narkotika, om det kan antas vara nödvändigt för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för den unge (36 b §).

Det finns även särskilda bestämmelser när det gäller vem som får verkställa eller bevitna kroppsbesiktningen av barnet. En sådan åtgärd får inte verkställas eller bevitnas av någon annan än en läkare, legitimerad sjuksköterska eller av en person som är av samma kön som den unge (36 d §). Kroppsbesiktning som enbart innebär att blodprov, alkoholutandningsprov eller salivprov för dna-analys tas på barnet får dock verkställas eller bevitnas av någon av motsatt kön.

Beslut om kroppsbesiktning enligt 36 a § och kroppsvisitation fattas av den som Polismyndigheten har utsett att leda utredningen om utredningen avser ett brott av enkel beskaffenhet. Övriga utredningar leds av åklagare som då även fattar beslut om tvångsmedel. Råder det fara i dröjsmål får en polisman också fatta ett sådant beslut. Eftersom det är fråga om utredning av särskilt allvarlig brottslighet är det normalt åklagare som beslutar om sådan kroppsbesiktning (prop. 2009/10:105 s. 51 f. och s. 73). Kroppsbesiktning i form av drogtest enligt 36 b § får endast beslutas av åklagare.

Den som ska kroppsbesiktigas enligt 36 a eller 36 b § får hållas kvar för ändamålet upp till tre timmar eller, om det finns synnerliga skäl, ytterligare tre timmar (36 c §). I likhet med vad som gäller för vuxna personer saknas dock uttryckligt lagstöd för andra rörelseinskränkningar i samband med kroppsvisitation eller kroppsbesiktning. Utredningen har bedömt att det för brottsmisstänkta barn finns motsvarande behov av kvarhållande i syfte att genomföra en beslutad kroppsvisitation som finns för vuxna. Detsamma gäller behovet av att kunna ta med den som ska kroppsbesiktigas eller kroppsvisiteras till en plats där åtgärden kan genomföras. Remissinstanserna har inte haft några synpunkter såvitt gäller förslaget om medtagande till annan plats. *Barnombudsmannen* motsätter sig däremot förslaget att kvarhålla den som ska kroppsvisiteras.

De skäl som angetts i avsnitt 8.2.1 till att befogenheterna bör lagfästas i rättegångsbalken gör enligt regeringen sig gällande även beträffande barn under 15 år som misstänks för brott. En person som tas med till en annan plats hålls i praktiken samtidigt kvar. Det är därför inte möjligt att skilja ett kvarhållande från ett medtagande. Regleringen innebär inte heller någon saklig förändring i förhållande till vad som gäller i dag. Det bör i fråga om brottsmisstänkta barn således införas liknande bestämmelser som föreslås i avsnitt 8.2.1. Den tid som ett brottsmisstänkt barn får kvarhållas för att en kroppsvisitation ska kunna genomföras bör dock begränsas till tre timmar.

Regleringen bör placeras i lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

9 Tillfälligt omhändertagande av elektronisk kommunikationsutrustning

9.1 Behovet av reglering i rättegångsbalken

Regeringens förslag: Om det kan antas att utredningen annars försvåras, ska den som ska förhöras vara skyldig att på tillsägelse tillfälligt lämna ifrån sig elektronisk kommunikationsutrustning som han eller hon bär med sig eller har på sig. Om han eller hon vägrar ska en polisman tillfälligt få omhändertaga utrustningen. För att söka efter sådan egendom ska en polisman under vissa förutsättningar få kroppsvisitera den som ska höras.

Omhändertagen egendom ska lämnas tillbaka så snart det inte längre finns skäl för åtgärden och senast vid den tidpunkt då den som ska höras inte längre är skyldig att stanna kvar för förhör enligt 23 kap. 9 § rättegångsbalken.

Protokoll ska föras över omhändertagandet och kroppsvisitationen.

De föreslagna befogenheterna ska även gälla innan en förundersökning har hunnit inledas.

Förundersökningsutredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Enligt utredningen ska en polisman tillfälligt få omhändertaga elektronisk kommunikationsutrustning från den som ska höras, om det kan antas att utredningen annars försvåras. Det föreslås inte att förhörspersonen ska vara skyldig att på tillsägelse lämna ifrån sig sådan utrustning. Såvitt gäller tidpunkten för återlämnande av omhändertagen egendom föreslår utredningen att egendom ska återlämnas så snart det inte längre finns skäl för åtgärden och senast inom tolv timmar.

Remissinstanserna: Förslaget att en polisman tillfälligt ska få omhändertaga elektronisk kommunikationsutrustning från en förhörsperson för att en brottsutredning inte ska försvåras tillstyrks eller lämnas utan invändningar av majoriteten av remissinstanser, däribland *Riksdagens ombudsmän (JO)*, *Svea hovrätt*, *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Malmö tingsrätt*, *Justitiekanslern*, *Rikspolisstyrelsen*, *Säkerhetspolisen*, *Juridiska fakulteten vid Uppsala universitet* och *Sveriges advokatsamfund*. Detsamma gäller förslaget att omhändertagen egendom ska återlämnas så snart det inte längre finns skäl för åtgärden och senast inom tolv timmar. Enligt *Kustbevakningen* bör även en vanlig bandspelare omfattas av regleringen. En utredning kan nämligen försvåras om ett inspelat förhör i efterhand spelas upp för andra tilltänkta förhörspersoner. *Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet* anser att man även bör reglera vad polisen har rätt att göra med den omhändertagna egendomen. *Ekobrottsmyndigheten* tillstyrker förslagen men anser att befogenheten att omhändertaga elektronisk kommunikationsutrustning under vissa förutsättningar bör tillkomma *förhørsledare* vid myndigheten, inte bara polismän. Även *Åklagarmyndigheten* tillstyrker förslagen men föreslår att det införs bestämmelser om vad som bör ske om egendomen inte hämtas när

omhändertagandet upphör. Ingen remissinstans invänder mot utredningens förslag om kroppsvisitation. Detsamma gäller förslaget att befogenheterna även ska gälla innan en förundersökning har inletts samt att åtgärderna ska protokolleras. Några remissinstanser framför lagtekniska synpunkter på utredningens förslag.

Promemorians förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. I likhet med utredningens förslag föreslås i promemorian att en polisman tillfälligt ska få omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning från den som ska höras, om det kan antas att utredningen annars försvåras. Det föreslås inte att förhörspersonen ska vara skyldig att på tillsägelse lämna ifrån sig sådan utrustning.

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna, däribland, *Riksdagens ombudsmän, Justitiekanslern, Domstolsverket, Barnombudsmannen, Tullverket* och *Sveriges advokatsamfund*, tillstyrker eller lämnar promemorians förslag i huvudsak utan invändningar. Barnombudsmannen och Sveriges advokatsamfund betonar att ett omhändertagande inte innefattar någon rätt att undersöka eller vidta andra åtgärder med egendomen. *Åklagarmyndigheten* tillstyrker förslagen men anser att det bör övervägas i vilken utsträckning civilanställda utredare vid Polismyndigheten bör ges samma befogenheter som en polisman. Enligt *Kustbevakningen* kan även andra personer som närvarar vid ett förhör, till exempel en vårdnadshavare eller en försvarare, spela in eller vidareända ett förhör på ett sätt som skadar utredningen. Det bör därför övervägas om inte regleringen även bör omfatta andra personer än förhörs personer.

Skälen för regeringens förslag

Elektronisk kommunikationsutrustning bör kunna tas om hand för att en brottsutredning inte ska försvåras

I 23 kap. rättegångsbalken finns bestämmelser om förhör. Under en förundersökning får förhör hållas med var och en som antas kunna lämna upplysning av betydelse för utredningen. Om förhör med anledning av ett brott behöver hållas omgående och detta inte kan ske på brottsplatsen är det möjligt att under vissa förutsättningar ta med förhörspersonen till förhöret. Följer personen efter tillsägelse av en polisman inte med frivilligt kan han eller hon tas med tvångsvis (23 kap. 8 § rättegångsbalken). Förhör hålls i stor utsträckning också efter kallelse. Om den som kallas till förhör utan giltig orsak inte hörsammar kallelsen får han eller hon under vissa förutsättningar hämtas till förhöret. I vissa fall kan hämtning även komma i fråga utan föregående kallelse (23 kap. 6–7 §§ rättegångsbalken).

Hämtning utan föregående kallelse aktualiseras bland annat när det skäligen kan befaras att förhörspersonen, med anledning av kallelsen, skulle försvåra utredningen (kollusionsfara). Kollusionsfaran kan till exempel ligga i att personen varnar en misstänkt, förhindrar ett vittne från att medverka i utredningen eller på annat sätt undanröjer bevisning. Om personen som ska hämtas har en mobiltelefon undanröjs inte alltid kollusionsfaran genom att hämtningsbeslutet verkställs. Brottsutredningen kan försvåras genom att förhörspersonen, antingen öppet eller i smyg, till exempel skickar sms-meddelande till någon annan

inblandad eller ringer upp denne och utan att avsluta sändningen låter mobiltelefonen ligga kvar i fickan så att den andre kan höra vad som sägs vid förhöret. En sådan situation kan även uppkomma när förhörspersonen inställer sig frivilligt efter kallelse, även om risken för kollusionsfara då generellt sett får anses som mindre. Enligt gällande rätt saknas befogenhet att i en sådan situation frånta förhörspersonen mobiltelefonen för att hindra att brottsutredningen försvåras. JO har påtalat att det finns skäl att överväga om lagstiftningen bör ändras så att polisen, för att kunna genomföra vissa åtgärder inom ramen för en brottsutredning, ges möjlighet att under vissa förutsättningar tillfälligt omhänderta egendom (JO 2005/06 s. 89). Utredningen föreslår mot den bakgrunden att det ska ges rättsligt stöd åt en polisman att kunna vidta en sådan åtgärd. I princip samtliga remissinstanser delar den uppfattningen.

Behovet av att i samband med förhörsituationer tillfälligt kunna omhänderta en mobiltelefon för att undanröja kollusionsfara är redan i dag påtagligt. Man kan på goda grunder anta att behovet av sådana åtgärder kommer att öka med anledning av den snabba tekniska utvecklingen och den allt rikligare förekomsten av mobiltelefoner och annan egendom som kan användas för kommunikation med andra. Ett omhändertagande innebär dock en tillfällig inskränkning i den enskildes möjlighet att förfoga över sin egendom (artikel 1 i första tilläggsprotokollet till Europakonventionen). Som framgår i det följande kommer åtgärden dock att vara mycket kortvarig och innefattar, som några remissinstanser påpekar, ingen rätt att undersöka eller vidta andra åtgärder med egendomen. Det är således inte fråga om en särskilt ingripande åtgärd från det allmännas sida samtidigt som den effektivt undanröjer kollusionsfaran. Ingreppet i den enskildes rätt till egendom får därför anses vara proportionerligt. Regeringen delar således utredningens bedömning att en polisman i lag bör ges befogenhet att i samband med en förhörssituation tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning för att en brottsutredning inte ska försvåras. Det saknas däremot tydligt behov av att, på sätt *Kustbevakningen* föreslår, låta befogenheten omfatta även annan elektronisk utrustning än sådan som kan användas för kommunikation, till exempel en bandspelare.

Sedan utredningens förslag lämnades har det i ökad omfattning blivit möjligt att i brottsutredningsverksamheten använda personal som inte är polismän (prop. 2013/14:232 och prop. 2014/15:94). Bland annat har civilanställd personal inom Polismyndigheten och Ekobrottsmyndigheten getts möjlighet att hålla fler förhör. Det är givetvis angeläget att även sådana förhör kan genomföras utan risk för kollusion. I linje med vad *Ekobrottsmyndigheten* och *Åklagarmyndigheten* påpekar bör det alltså även i dessa fall finnas effektiva möjligheter att undanröja kollusionsfara. Det bör därför införas en möjlighet för även annan än polisman – normalt den som leder förhöret – att uppmana förhörspersonen att lämna ifrån sig sin mobiltelefon eller annan liknande egendom. Bestämmelsen bör därför utformas som en skyldighet för den som ska förhöras att lämna ifrån sig egendomen om han eller hon blir tillsagd att göra det. Det bör anges att om förhörspersonen motsätter sig detta får egendomen omhändertas av en polisman.

För att uppnå syftet med bestämmelsen – att undanröja kollusionsfara i samband med en förhörssituation – bör kraven som ställs på kollusion vara relativt låga. Bestämmelsen bör därför vara tillämplig redan om det *kan antas* att utredningen kommer att försvåras.

Som nämnts i avsnitt 8.2.1 ska var och en, vars i Europakonventionen angivna fri- och rättigheter kränkts, ha tillgång till ett effektivt rättsmedel inför en nationell myndighet (artikel 13 i konventionen). Ett tillfälligt omhändertagande av elektronisk kommunikationsutrustning är en sådan inskränkning av den enskildes rätt till egendom att åtgärden i princip därför bör kunna bli föremål för domstolsprövning. Som nämnts kommer ett omhändertagande dock att bestå under mycket kort tid, högst i några timmar. En domstol skulle i regel inte hinna ta upp frågan till prövning innan omhändertagandet upphört. En möjlighet att överklaga beslutet skulle därför sakna praktisk betydelse. Det får mot den bakgrunden anses tillräckligt att den som har drabbats av ett sådant beslut kan begära skadestånd av staten.

Vem bör omfattas av regleringen?

En central fråga i den nu föreslagna regleringen är mot vilka personer en sådan åtgärd ska kunna vidtas.

Under en förundersökning får förhör hållas med var och en som antas kunna lämna upplysningar av betydelse för utredningen. En misstänkt kan många gånger ha intresse av att hindra utredningen genom att tala sig samman med andra inblandade innan han eller hon hörs. Även vittnen och målsägande kan dock av olika skäl, till exempel för att de har en nära relation till den misstänkte eller står i ett beroendeförhållande till denne, ha anledning att försöka försvåra utredningen genom att inför ett förhör ta olämpliga kontakter. I det initiala skedet av en utredning är det ofta oklart vem eller vilka som är att anse som misstänkt, målsägande eller vittne. Den föreslagna bestämmelsen bör därför omfatta alla förhörspersoner.

Som utredningen anför kan det förekomma situationer där även andra än förhörspersoner kan tänkas försvåra utredningen i samband med en förhörssituation. Om det till exempel vid en husrannsakan hos en misstänkt, i syfte att hämta honom eller henne till förhör, endast påträffas en närstående finns det risk att han eller hon kontaktar den misstänkte och varnar för att polisen befinner sig i bostaden. Att i den situationen omhänderta den närståendes mobiltelefon framstår dock som en ganska meningslös åtgärd eftersom han eller hon då i stället kan lämna bostaden och ändå varna den misstänkte. Dessutom är det principiellt tveksamt att vidta en sådan åtgärd mot en person som inte ska höras. Bestämmelsen bör därför inte omfatta andra än förhörspersoner.

Kroppsvsitation

En polisman har under vissa förutsättningar rätt att använda våld för att omhänderta en mobiltelefon eller annan elektronisk kommunikationsutrustning som en förhörsperson tar fram för att varna någon inblandad men vägrar att lämna ifrån sig (10 § polislagen [1984:387]). En situation som skulle kunna bli vanlig är dock att en förhörsperson håller en mobiltelefon dold i till exempel kläderna eller en

väska för att i smyg kunna skicka ett sms-meddelande eller ringa upp någon. Det finns därför anledning att överväga om en polisman bör ges befogenhet att kroppsvisitera en förhörsperson i syfte att leta efter föremål som kan omhändertas.

Som nämnts i avsnitt 8.1 avses med kroppsvisitation undersökning av kläder eller annat som någon bär på sig samt av väskor, paket eller andra föremål som någon har med sig. Den bestämmelse om kroppsvisitation vid utredning om brott som finns i 28 kap. 11 § rättegångsbalken ger inte stöd för att i den angivna situationen kroppsvisitera förhörspersonen. Detsamma gäller de övriga bestämmelser om kroppsvisitation som finns i andra författningar. Det krävs därför en särskild bestämmelse för att en polisman ska kunna kroppsvisitera någon i den beskrivna situationen.

Enligt 2 kap. 6 § första stycket regeringsformen är var och en gentemot det allmänna skyddad mot kroppsvisitation, husrannsakan och annat liknande intrång. Detta skydd får dock begränsas genom lag för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle (2 kap. 20–21 §§ regeringsformen). I artikel 8.1 Europakonventionen föreskrivs vidare att var och en har rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens. Kroppsvisitation är en åtgärd som inskränker rätten till skydd för privatlivet. Sådana inskränkningar godtas endast om de har stöd i lag och om de i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga med hänsyn till något av de i artikeln uppräknade allmänna eller enskilda intressena, däribland statens säkerhet, den allmänna säkerheten och förebyggande av oordning eller brott (artikel 8.2).

För att en inskränkning av skyddet mot kroppsvisitation ska vara acceptabel krävs – utöver att åtgärden tillgodoser ett godtagbart ändamål – att det finns ett påtagligt behov av att använda just det tvångsmedlet, att en mindre ingripande åtgärd inte är tillräcklig samt att tvångsåtgärden står i rimlig proportion till vad som står att vinna med den.

Som redogjorts för i det föregående har den tekniska utvecklingen och den rikliga förekomsten av mobiltelefoner medfört att det har blivit allt svårare för de brottsbekämpande myndigheterna att i olika förhörssituationer hindra kommunikation som kan försvåra en utredning. Att misstänkta, eller andra inblandade, får chans att inför sina förhör samordna sina berättelser eller på annat sätt påverka utredningen kan få till följd att möjligheten att lagföra den skyldige minskar avsevärt eller i vart fall att utredningen blir mer omfattande, komplicerad och kostsam. Utredningen riskerar dessutom att dra ut på tiden på ett sätt som kan vara till nackdel för såväl den misstänkte som målsäganden och andra inblandade. Den föreslagna regleringen syftar till att minska riskerna i dessa avseenden. För att regleringen ska bli verkningsfull krävs dock att en polisman, även när egendomen hålls dold och inte överlämnas frivilligt, ges praktiska möjligheter att omhänderta denna. Det kan därför anses rimligt att polismannen, i syfte att söka efter egendom som får omhändertas, har möjlighet att kroppsvisitera den som ska förhöras. Detta bör givetvis inte ske regelmässigt utan endast när det bedöms nödvändigt för att kunna verkställa omhändertagandet. Enligt regeringen väger de effektivitetsvinster en sådan ordning innebär för den brottsbekämpande verksamheten tyngre än behovet av skydd för den personliga integriteten. Ingen remissinstans motsätter sig förslaget. Sammantaget gör regeringen bedömningen att en polisman bör ges

uttrycklig befogenhet att kroppsvisitera förhörspersoner för att söka efter egendom som kan omhändertas. Befogenheten bör dock begränsas till utredningar som avser brott för vilka är föreskrivet fängelse. Vidare bör det ställas högre krav för att få kroppsvisitera annan förhörsperson än den som är skäligen misstänkt för brottet. Enligt regeringen bör en sådan person få kroppsvisiteras endast om det finns synnerlig anledning att anta att utredningen annars kommer att försvåras.

Enligt utredningens bedömning saknas det skäl att införa särskilda regler om verkställighet motsvarande bestämmelserna i 28 kap. 13 § andra och tredje stycket rättegångsbalken (se avsnitt 8.1). Anledningen är att en kroppsvisitation främst torde bli aktuell i hastigt uppkomna situationer i samband med verkställighet av hämtningsbeslut och att det då ytterst sällan kan bli fråga om att genomföra någon mer ingående förrättning. Ingen remissinstans ger uttryck för någon annan uppfattning. Inte heller regeringen gör någon annan bedömning.

Återlämnande av egendom samt dokumentation

Utredningen föreslår att ett omhändertagande ska få bestå i högst tolv timmar oavsett vem omhändertagandet sker från. Förslaget får brett stöd av remissinstanserna. *Hovrätten för Övre Norrland* och *Tullverket* anser dock att det av tydlighetsskäl bör framgå från vilken tidpunkt tiden ska räknas.

I 23 kap. 9 § rättegångsbalken finns bestämmelser om den tid under vilken en förhörsperson är skyldig att kvarstanna för förhör. Den som inte är anhållen eller häktad är inte skyldig att stanna kvar för förhör längre än sex timmar. Den som kan misstänkas för brottet är under vissa förutsättningar dock skyldig att kvarstanna ytterligare sex timmar. En förhörsperson som är under 15 år är inte skyldig att stanna kvar för förhör längre än tre timmar förutom i vissa fall då han eller hon kan kvarhållas under ytterligare tre timmar. Regeln tar sikte såväl på den som är misstänkt för brott som på andra personer.

Vid bedömningen av den tid under vilken de föreslagna åtgärderna ska kunna bestå bör utgångspunkten vara att egendomen ska lämnas tillbaka så snart åtgärden inte längre behövs för att tillgodose syftet med den. Detta gäller oavsett om egendomen har lämnats över efter tillsägelse eller om den har omhändertagits efter att personen har vägrat lämna ifrån sig den. Egendom som har tagits om hand för att säkerställa att ett visst förhör kan genomföras utan att förhörspersonen tar olämpliga kontakter med andra ska därför normalt återlämnas så snart förhöret är avslutat. Att tidsfristen hålls kort är väsentligt också med hänsyn till att åtgärden inte kan överprövas.

Ett omhändertagande kommer många gånger att ske redan i samband med att polisen påträffar en person som ska hämtas till förhör. Om den föreslagna tidsfristen räknas från omhändertagandet skulle det kunna inträffa att egendom som har omhändertagits från en misstänkt måste lämnas tillbaka trots att förhöret inte är avslutat. För att få en ändamålsenlig reglering bör den, som föreslås i promemorian, i stället utformas så att den senaste tidpunkten för att återlämna egendomen sammanfaller med den tidpunkt då förhörspersonen inte längre är skyldig att stanna kvar för förhör. En sådan lösning innebär också den fördelen

att man uppnår bättre överensstämmelse med de längsta tider som målsägande, vittnen och förhörspersoner under 15 år är skyldiga att stanna kvar för förhör.

Utredningen föreslår inte någon reglering av hur egendom som inte hämtas när omhändertagandet upphör ska hanteras. Majoriteten av remissinstanser har inga invändningar mot det. *Åklagarmyndigheten* anser dock, även om situationen torde bli ovanlig, att det bör finnas uttryckliga bestämmelser som tar sikte på en sådan situation.

Liknande reglering som den Åklagarmyndigheten efterfrågar finns såvitt gäller egendom som tillfälligt har omhändertagits för att förhindra vissa trafikbrott (24 a–d §§ polislagen). Omhändertagande kan i angivet syfte ske av fordonsnycklar eller annat som behövs för färdens eller, om så krävs, fordonet. I 24 § polislagen föreskrivs att egendom som inte hämtas ut efter det att omhändertagandet har upphört får förstöras eller säljas för statens räkning under de förutsättningar som anges i lagen (1974:1066) om förfarande med förverkad egendom och hittegoods m.m. En underrättelse om att egendomen kan komma att förstöras eller säljas ska snarast efter omhändertagandet delges den från vilken egendomen omhändertogs. Om det är känt att någon annan också berörs av omhändertagandet ska även denne delges en sådan underrättelse. Bestämmelsen syftar till att lösa de praktiska problem som kan uppstå om polisen måste förvara egendomen under obegränsad tid (prop. 2003/04:159 s. 19).

Till skillnad mot när fordonsnycklar eller fordon omhändertas för att förhindra rattfylleribrott kommer den från vilken elektronisk kommunikationsutrustning har tagits om hand att vara kvar hos myndigheten för förhör under den tid åtgärden varar. När förhöret är slutfört ska personen, innan han eller hon lämnar förhørsplatsen, återfå egendomen. Det torde alltså inte, vilket ofta är fallet när egendom omhändertas för att förhindra trafikbrott, bli aktuellt för personen att återvända till myndigheten för att hämta egendomen. Den egendom som normalt kommer att tas om hand är inte heller så skrymmande som ett fordon. I likhet med utredningen anser regeringen att det därför inte finns något påtagligt behov av särskilda bestämmelser om hur egendom som inte hämtas ut när åtgärden upphör ska hanteras.

Att egendom har tagits om hand bör av kontroll- och rättssäkerhetsskäl dokumenteras. Detsamma gäller beträffande kroppsvisitation som genomförs för att söka efter sådan egendom

Åtgärderna bör gälla även om en förundersökning inte har inletts

Innan en förundersökning har hunnit inledas får en polisman hålla förhör och vidta andra utredningsåtgärder som är av betydelse för utredningen (23 kap. 3 § fjärde stycket rättegångsbalken). Den typ av utredningsåtgärder som ofta aktualiseras under en sådan primärutredning är brottsplatsundersökning och förhör med olika personer i nära anslutning till att brottet har begåtts.

I det inledande skedet av en utredning är det ofta särskilt viktigt att kunna hindra olämpliga kontakter mellan inblandade personer. Utredningen föreslår därför att möjligheten att tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning och att kroppsvisitera för att söka

efter sådan egendom bör gälla även under en primärutredning. Ingen remissinstans invänder mot förslaget. Inte heller regeringen gör någon annan bedömning. De föreslagna befogenheterna ska därför gälla även innan en förundersökning har hunnit inledas.

Regleringens placering

I likhet med övriga befogenheter i den brottsutredande verksamheten bör de föreslagna befogenheterna regleras i rättegångsbalken. Av 23 kap. 16 § framgår att möjligheterna till användande av tvångsmedel under förundersökning regleras av bestämmelser i 24–28 kap. Bestämmelser om tvångsmedel som syftar till att kunna genomföra ett förhör finns dock i 23 kap. Det är ändamålsenligt att den nya regleringen placeras i anslutning till dessa. Den bör därför införas i 23 kap. rättegångsbalken.

9.2 Behovet av reglering i andra författningar

Regeringens förslag: Förslaget att den som ska förhöras i vissa fall ska vara skyldig att på tillsägelse tillfälligt lämna ifrån sig elektronisk kommunikationsutrustning och att utrustningen kan omhändertaras om han eller hon vägrar ska gälla i förhållande till barn under 15 år som misstänks för brott. Detsamma gäller befogenheten att kroppsvisitera den som ska höras för att söka efter sådan egendom.

Tjänstemän vid Tullverket och Kustbevakningen ska i vissa fall ges samma befogenheter som en polisman att dels tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning för att en utredning inte ska försvåras, dels kroppsvisitera den som ska höras för att söka efter sådan egendom.

Förundersökningsutredningens förslag överensstämmer i allt väsentligt med regeringens. Utredningens förslag omfattar inte barn under 15 år som misstänks för brott.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans invänder mot utredningens förslag. Enligt *Tullverket* har en tulltjänsteman i samband med genomförande av tullkontroll behov av motsvarande befogenheter. Mot utredningens bedömning invänder endast *Skatteverket* som anser att förhørsledare vid verkets brottsutredande enheter under vissa förutsättningar bör ha möjlighet att tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning. Motsvarande synpunkt framförs av *Ekobrottsmyndigheten*.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens med de skillnader som har angetts i avsnitt 9.1. Det lämnas således inget förslag om att den som ska förhöras ska vara skyldig att på tillsägelse lämna ifrån sig elektronisk kommunikationsutrustning.

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna, däribland, *Riksdagens ombudsmän*, *Justitiekanslern*, *Domstolsverket*, *Kustbevakningen*, *Tullverket* och *Sveriges advokatsamfund*, tillstyrker eller lämnar förslaget och bedömningen i promemorian i huvudsak utan invändningar. *Ekobrottsmyndigheten* och *Skatteverket* vidhåller tidigare lämnade synpunkter. *Barnombudsmannen* avstyrker förslaget såvitt

gäller brottsmisstänkta barn bland annat med hänsyn till att hämtning och medtagande till förhör bör undvikas när det gäller barn. Sveriges advokatsamfund betonar när det gäller brottsmisstänkta barn vikten av att åtgärderna sker ytterst restriktivt och endast när det finns en påtaglig kollusionsfara.

Skälen för regeringens förslag

Tjänstemän vid andra brottsbekämpande myndigheter bör i vissa fall ges samma befogenheter som en polisman

Utredningen föreslår att tjänstemän vid Tullverket och Kustbevakningen ska ges motsvarande befogenheter som förlås tillkomma en polisman. Befogenheterna bör enligt utredningen däremot inte gälla för tjänstemän vid Skatteverket.

Tullverket och Kustbevakningen har relativt långtgående brottsutredande befogenheter. Som framgått i avsnitt 5.1 får myndigheterna till exempel fatta beslut om att inleda förundersökning om vissa brott. Tjänstemän vid myndigheterna har också befogenhet att företa utredningsåtgärder under en primärutredning, att medta någon till förhör och att använda vissa tvångsmedel. Genom regeringens förslag i avsnitt 8.2.2 förtydligas vissa av befogenheterna att använda tvångsmedel. Att tilldela tjänstemän vid Tullverket och Kustbevakningen motsvarande befogenheter som nu förlås tillkomma en polisman framstår som ändamålsenligt. Även remissutfallet talar för detta. Utredningens förslag bör således genomföras. Regleringen bör genom en hänvisning till bestämmelsen i rättegångsbalken införas i lagen (1980:424) om åtgärder mot förorening från fartyg, lagen (1982:395) om Kustbevakningens medverkan vid polisiär övervakning, lagen (2000:1225) om straff för smuggling och lagen (2008:322) om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott.

Tullverket anser att motsvarande befogenhet även bör tillkomma en tulltjänsteman i samband med tullkontroll enligt tullagen (2000:1281) eller lagen (1996:701) om Tullverkets befogenheter vid Sveriges gräns mot ett annat land inom Europeiska unionen. Detta tar dock sikte på annan typ av verksamhet än förundersökning. Synpunkten föranleder därför ingen ändring.

Brottsutredande verksamhet bedrivs även vid Skatteverket. Skatteverkets befogenheter är betydligt mer begränsade än Tullverkets och Kustbevakningens. Befogenheterna omfattar huvudsakligen att på begäran av åklagare biträda denne vid utredning av till exempel brott enligt skattebrottslagen (1971:69) och lagen (1986:436) om näringsförbud. Skatteverket har inte rätt att på egen hand inleda förundersökning och får, utöver två särskilt reglerade fall, inte verkställa beslut om tvångsmedel (3–4 §§ lagen [1997:1024] om Skatteverkets medverkan i brottsutredningar).

En central arbetsuppgift vid Skatteverkets brottsbekämpande enheter är att genomföra förhör med olika personer. För att undvika att en brottsutredning försvåras i samband med en förhörssituation anser *Skatteverket* att även förhørsledare vid skattebrottsenheterna bör ha befogenhet att tillfälligt omhänderta elektronisk

kommunikationsutrustning i den mån våld mot person inte behöver användas.

Förslaget i avsnitt 9.1 innebär att även civilanställd personal vid Ekobrottsmyndigheten och Polismyndigheten kan anmoda en förhörsperson att lämna ifrån sig sin mobiltelefon eller annan liknande egendom. Förslaget ligger i linje med de ändringar som nyligen har gjorts beträffande civilanställdas befogenheter vid dessa myndigheter. Skyldigheten att lämna ifrån sig elektronisk kommunikationsutrustning är nära sammankopplad med den efterföljande befogenheten för en polisman att – med tvång om det behövs – omhänderta egendomen. En möjlighet för anställda vid Skatteverket att uppmana någon att lämna ifrån sig sin egendom skulle enligt regeringens bedömning därför behövs anges i lagen om Skatteverkets medverkan i brottsutredningar. Befogenheterna för anställda vid Skatteverket har emellertid inte ändrats på motsvarande vis som för civilanställda vid Polismyndigheten och Ekobrottsmyndigheten. Regeringen gör mot den bakgrunden inte någon annan bedömning än den utredningen har gjort vad gäller behovet för tjänstemän vid Skatteverket att ta om hand sådan utrustning från en förhörsperson.

Särskilt om barn under 15 år som misstänks för brott

Regeringens förslag i avsnitt 9.1 innehåller ingen begränsning av vem som omfattas av regleringen. Det innebär att den även gäller i förhållande till förhörspersoner som är underåriga. Varken utredningen eller remissinstanserna berör frågan om regleringen även bör gälla barn under 15 år som misstänks för brott. För sådana barn finns särskilda bestämmelser i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL). Frågan har därför behandlats närmare i den promemoria som har utarbetats inom Justitiedepartementet.

I vilka fall en utredning om brott ska inledas när någon kan misstänkas för att före 15 års ålder ha begått brott framgår av 31 § LUL. Som huvudregel ska en utredning alltid inledas om det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år. Även försök, förberedelse och stämpling till sådana brott omfattas av huvudregeln om dessa är belagda med straff. Förutom intresset av att klargöra om det finns behov av insatser från socialtjänstens sida finns det vid så allvarlig brottslighet regelmässigt ett starkt intresse av att få närmare kännedom om hur brottet har utförts. Även rättssäkerhetsskäl kan tala för att en utredning genomförs, till exempel för att kunna avskriva misstankar mot felaktigt utpekade barn. Det kan också finnas ett tydligt målsägandebestyrande intresse av att omständigheterna vid denna typ av brott blir utredda (prop. 2009/10:105 s. 23 f.).

Vid sidan av presumtionen för utredning av allvarlig brottslighet får en utredning inledas i en rad andra fall, till exempel om socialnämnden bedömer att utredningen är av betydelse för att avgöra socialtjänstens insatser för den unge. En utredning får också inledas om det behövs för att klarlägga om någon som har fyllt 15 år har deltagit i brottet eller om det av andra skäl är av särskild betydelse med hänsyn till ett allmänt eller enskilt intresse. Det sistnämnda fallet avser främst sådana situationer där målsäganden har utsatts för brott som inneburit en särskilt allvarlig

kränkning av integriteten eller brott som orsakat så allvarliga skador att det är särskilt motiverat att klarlägga målsägandens möjligheter till skadestånd eller brottskadeersättning. En utredning med hänsyn till ett allmänt intresse kan inledas till exempel för att tillgodose behov i polisens brottspreventiva verksamhet för att klarlägga lokala grupperingar, brottmönster och liknande (prop. 2009/10:105 s. 66 f.). Slutligen får en utredning enligt 31 § LUL också inledas om det behövs för att efterforska gods som har åtkommit genom brottet eller som kan bli föremål för förverkande.

Vid en utredning enligt 31 § LUL gäller i tillämpliga delar vissa bestämmelser i rättegångsbalken om förundersökning (32 § LUL). Bland annat tillämpas bestämmelserna i 23 kap. 7–9 §§ om hämtning och medtagande till förhör samt kvarhållande för förhör. Hämtning och medtagande bör dock ske med stor restriktivitet (prop. 1983/84:187 s. 22).

Att hämtning och medtagande till förhör i stor utsträckning bör undvikas när det gäller brottsmisstänkta barn under 15 år kan, som *Barnombudsmannen* påpekar, tala för att det inte finns något större praktiskt behov av att tillämpa regleringen på sådana barn. Det kan dock även inom ramen för en utredning enligt 31 § LUL finnas situationer där det är angeläget att ta om hand elektronisk kommunikationsutrustning för att utredningen inte ska försvåras, till exempel i en utredning om särskilt allvarlig brottslighet. Mot den bakgrunden och då de föreslagna åtgärderna inte är särskilt ingripande bör regleringen i denna del även gälla barn under 15 år som misstänks för brott. För att få en effektiv och ändamålsenlig utredningsverksamhet bör det också vara möjligt att kroppsvisitera ett sådant barn i syfte att söka efter egendom som kan omhändertas. Kroppsvisitation mot ett brottsmisstänkt barn under 15 år får endast företas om det finns särskilda skäl (36 § LUL). Enligt regeringen är det rimligt att motsvarande restriktivitet ska gälla för kroppsvisitation enligt den nya regleringen.

Regleringen bör placeras i lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

En felaktig hänvisning ska rättas

Genom prop. 2013/14:110 infördes ett nytt tredje stycke i 23 kap. 3 § rättegångsbalken. Av förbiseende ändrades inte hänvisningen i ett antal lagar till det förutvarande tredje stycket. Detta redaktionella fel bör rättas till så att hänvisningen gäller 23 kap. 3 § fjärde stycket rättegångsbalken. Ändringen behöver göras i lagen om åtgärder mot förorening från fartyg, lagen om Kustbevakningens medverkan vid polisiär övervakning, lagen om straff för smuggling, lagen om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott, yrkestrafiklagen (2012:210) och taxitrafiklagen (2012:211).

10 Genomförande och konsekvenser

10.1 Ikraftträdande m.m.

Regeringens förslag: Lagändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2016.

Regeringens bedömning: Det finns inte behov av några övergångsbestämmelser.

Förundersökningsutredningens förslag och bedömning överensstämmer med regeringens när det gäller övergångsbestämmelser. Utredningen föreslår ett tidigare ikraftträdande.

Remissinstanserna: Remissinstanserna yttrar sig inte i denna del.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Lagändringarna bör träda i kraft så snart som möjligt. De bör därför träda i kraft den 1 juli 2016.

När det gäller processrättslig lagstiftning är huvudregeln att nya regler blir omedelbart gällande. Det innebär att sådana regler ska tillämpas på varje processuell företeelse som inträffar efter det att regleringen trätt i kraft. Det medför att de brottsbekämpande myndigheterna och domstolarna ska tillämpa de nya bestämmelserna även i förundersökningar och mål som har inletts innan de föreslagna bestämmelserna trätt i kraft. Det finns därför inte något behov av övergångsbestämmelser.

10.2 Förslagets konsekvenser

Regeringens bedömning: Förslagen bedöms inte få några ekonomiska konsekvenser.

Förundersökningsutredningens bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Remissinstanserna yttrar sig inte i denna del.

Skälen för regeringens bedömning: Förslagen i lagrådsremissen syftar i stor utsträckning till att öka rättssäkerheten i straffprocessen. Samtidigt bedöms de kunna ge de brottsbekämpande myndigheterna verktyg att bedriva en mer effektiv verksamhet. I flera delar är förslagen huvudsakligen förtydliganden av gällande rätt, till exempel vad som föreslås om objektivitet och om tvångsåtgärder i samband med kroppsvisitation och kroppsbesiktning. Dessa förslag bör därför inte medföra några merkostnader för de brottsbekämpande myndigheterna. Detsamma gäller förslaget om tillfälligt omhändertagande av elektronisk kommunikationsutrustning.

Inte heller i övrigt bedöms regeringens förslag få några kostnadsmissiga eller andra konsekvenser för staten eller enskilda. Förslagen bedöms inte heller påverka kostnader eller intäkter för kommuner, landsting eller företag. Förslagen kan inte heller antas ha någon betydelse för den kommunala självstyrelsen, sysselsättning och

offentlig service i olika delar av landet, för små företags arbetsförutsättningar, konkurrensförmåga eller villkor i övrigt i förhållande till större företags eller för möjligheterna att nå de integrationspolitiska målen.

11 Författningskommentar

11.1 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

23 kap. 4 §

En förundersökning ska bedrivas objektivt. Vid förundersökningen ska undersökningsledaren och den som biträder honom eller henne söka efter, ta till vara och beakta omständigheter och bevis som talar såväl till den misstänktes fördel som till hans eller hennes nackdel.

Förundersökningen ska bedrivas så att inte någon onödigt utsätts för misstanke eller orsakas kostnad eller olägenhet. Förundersökningen ska också bedrivas så skyndsamt som omständigheterna medger. Om det inte längre finns anledning att fullfölja förundersökningen, ska den läggas ned.

Även brottsbekämpande verksamhet före en förundersökning ska bedrivas objektivt.

Paragrafen innehåller allmänna regler om hur en förundersökning ska bedrivas. Genom ändringar i paragrafen tydliggörs att kravet på objektivitet gäller i all den verksamhet som bedrivs av de brottsbekämpande myndigheterna i syfte att såväl förebygga, förhindra och upptäcka brott som att utreda och lagföra brott. Dessutom har styckeindelningen i paragrafen ändrats. Övervägandena finns i avsnitt 4.2.1 och 4.2.2.

I *första stycket*, första meningen, anges nu uttryckligen att förundersökningen ska bedrivas objektivt. Bestämmelsen riktar sig till samtliga befattningshavare som ska utföra uppgifter under en förundersökning, såsom åklagare, polismän och tjänstemän vid andra brottsbekämpande myndigheter. Genom att det i andra meningen läggs till att de ska söka efter omständigheter och bevis som talar såväl till den misstänktes fördel som till hans eller hennes nackdel, tydliggörs att de självständigt och aktivt ska berika brottsutredningen i dessa avseenden. Övriga ändringar i bestämmelsen är endast språkliga.

Till *andra stycket* flyttas sista meningen i hittillsvarande första stycket. I övrigt ändras andra stycket endast språkligt.

I det *tredje stycket*, som är nytt, anges att objektivitetsprincipen även ska iakttas i den brottsbekämpande verksamhet som sker innan en förundersökning har inletts. Alla förstadier till en förundersökning omfattas av bestämmelsen. Det innebär att såväl underrättelseverksamhet och allmän brottsspaning som förutredning och primärutredning omfattas.

Att objektivitetsprincipen ska tillämpas även efter tiden för åtals väckande framgår av 45 kap. 3 a §.

23 kap. 9 a §

Om det kan antas att utredningen annars försvåras, är den som ska förhöras skyldig att på tillsägelse tillfälligt lämna ifrån sig elektronisk kommunikationsutrustning som han eller hon bär med sig eller har på sig. Om han eller hon vägrar, får en polisman tillfälligt omhänderta utrustningen.

Om det är nödvändigt för att söka efter egendom som anges i första stycket och det är föreskrivet fängelse för brottet, får en polisman kroppsvisitera den som ska höras. Någon annan än den som skäligen kan misstänkas för brottet får dock kroppsvisiteras endast om det finns synnerlig anledning att anta att utredningen annars kommer att försvåras.

Bestämmelserna i första och andra styckena gäller även innan en förundersökning har hunnit inledas.

Paragrafen, som är ny, reglerar möjligheten att tillfälligt ta om hand elektronisk kommunikationsutrustning från en förhörsperson och att genomföra kroppsvisitation för att söka efter sådan egendom. Övervägandena finns i avsnitt 9.1.

Enligt *första stycket* är den som ska förhöras skyldig att på tillsägelse i vissa fall tillfälligt lämna ifrån sig elektronisk kommunikationsutrustning. Om personen motsätter sig detta får egendomen i stället omhändertas av en polisman. I kretsen av förhörspersoner ingår, utöver misstänkta, vittnen och målsägande, även annan som ska höras för att han eller hon antas kunna lämna upplysningar av betydelse för utredningen. Bestämmelsen är begränsad till elektronisk kommunikationsutrustning. Begreppet omfattar all slags egendom som kan användas för att kommunicera elektroniskt, till exempel mobiltelefoner och handdatorer. För att bestämmelsen ska bli tillämplig krävs att det kan antas att utredningen kommer att försvåras om egendomen inte tas om hand, det vill säga att det föreligger kollusionsfara. Kollusionsfaran kan till exempel ligga i att förhörspersonen, genom att ringa upp eller skicka ett sms-meddelande, varnar en misstänkt gärningsman eller förhindrar en målsägande eller ett vittne från att medverka i utredningen. Redan själva ingripandesituationen kan vara sådan att kravet är uppfyllt. När till exempel två misstänkta på grund av kollusionsfara samtidigt ska hämtas till förhör utan föregående kallelse torde det regelmässigt kunna antas att utredningen kommer att försvåras om inte deras mobiltelefoner och annan egendom som kan användas för olämpliga kontakter omhändertas. I andra fall kan kravet vara uppfyllt genom iakttagelser av hur personer beter sig i samband med att de ska hämtas till förhör, till exempel att någon drar sig undan och verkar dölja något. Kravet kan också vara uppfyllt genom att det finns någon omständighet som talar för att den som ska hämtas kan ha ett intresse av att före förhöret kontakta någon annan för att anpassa sin berättelse efter dennes eller för att påverka andra inblandade.

Finns det inte något som talar för att det föreligger kollusionsfara är det alltså inte möjligt att ta om hand förhörspersonens mobiltelefon eller annan liknande egendom. Man kan till exempel tänka sig fall där en förhörsperson av praktiska skäl behöver underrätta en anhörig om förhöret eller fall då en förhörsperson vill underrätta media om situationen, till exempel om ett större antal personer medtas till förhör i samband med en demonstration. I normalfallet är bestämmelsen inte

tillämplig i sådana situationer, om det inte kan antas att utredningen i det enskilda fallet faktiskt försvåras.

Bestämmelsen är inte begränsad till när ett beslut om hämtning till förhör utan föregående kallelse ska verkställas. Behovet av att ta om hand elektronisk kommunikationsutrustning kan till exempel också uppkomma i samband med medtagande till förhör enligt 8 §. Det kan i vissa fall också finnas anledning att vidta en sådan åtgärd i samband med förhör som genomförs utan tvång. Bestämmelsen omfattar alltså situationer både inför ett förhör och under själva förhöret.

Endast en polisman har befogenhet att tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning när en förhörsperson vägrar lämna ifrån sig den. Däremot kan även civilanställd personal uppmana förhörspersonen att lämna ifrån sig sådan egendom, vilket typiskt sett blir aktuellt i direkt anslutning till förhöret eller under förhöret.

Ett ingripande enligt första stycket får endast ske om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som den innebär (jfr prop. 1988/89:124 s. 28). Förutom proportionalitetsprincipen ska även ändamåls- och behovsprinciperna beaktas. Åtgärderna innefattar inte någon rätt att undersöka eller vidta andra åtgärder med egendomen.

I syfte att leta efter egendom som får omhändertas får en polisman enligt *andra stycket* kroppsvisitera den som ska höras. Med kroppsvisitation avses detsamma som i 28 kap. 11 § tredje stycket. Förutom att förutsättningarna enligt första stycket för att tillfälligt omhänderta egendom ska vara uppfyllda krävs att åtgärden bedöms vara nödvändig. Det innebär att åtgärden endast får vidtas om det finns ett behov av den och om det avsedda resultatet inte kan uppnås på andra, mindre ingripande, sätt. Kroppsvisitation får alltså inte ske regelmässigt vid omhändertagande av egendom, utan endast om egendomen inte överlämnas frivilligt. Förhållandena måste också vara sådana att det finns skäl att tro att egendomen finns gömd i kläderna eller i något annat som personen bär på sig eller har med sig. Utgångspunkten ska alltså alltid vara att försöka verkställa ett omhändertagandebeslut utan kroppsvisitation. Åtgärden måste också vara proportionerlig. Vidare förutsätts att det finns fängelse i straffskalan för brottet.

För att få kroppsvisitera annan än den som skäligen kan misstänkas för brottet krävs dessutom att det finns synnerlig anledning att anta att utredningen kommer att försvåras om inte personen kroppsvisiteras för att finna egendomen. Kroppsvisitationen kan rikta sig antingen mot någon som inte är misstänkt, till exempel en målsägande eller ett vittne, eller mot någon som är misstänkt på en svagare grund än skäligen misstanke. Åtgärden kan vara aktuell till exempel vid hämtning till förhör av en målsägande eller ett vittne som på grund av en nära relation till den misstänkte kan ha ett intresse av att försvåra utredningen.

Tredje stycket innebär att befogenheten att ta om hand elektronisk kommunikationsutrustning och att besluta om kroppsvisitation för att söka efter sådan egendom även gäller vid en primärutredning enligt 3 § fjärde stycket.

23 kap. 9 b §

Egendom som tas om hand enligt 9 a § ska lämnas tillbaka så snart det inte längre finns skäl för åtgärden och senast vid den tidpunkt då den som ska höras inte längre är skyldig att stanna kvar för förhör enligt 9 §.

Det ska föras protokoll över åtgärder enligt 9 a §.

Paragrafen, som är ny, reglerar bland annat när ett omhändertagande av egendom enligt 9 a § ska upphöra. Övervägandena finns i avsnitt 9.1.

I *första stycket* regleras den tid under vilken en åtgärd enligt 9 a § första stycket får bestå. Bestämmelsen tar sikte på såväl när egendom tas om hand efter tillsägelse, som när den omhändertas efter att förhörspersonen har vägrat att lämna ifrån sig den. Egendomen ska lämnas tillbaka så snart åtgärden inte längre behövs för att uppnå syftet med den, vilket normalt är när förhöret avslutas. Åtgärden får dock aldrig bestå längre än till den tidpunkt då den som ska höras inte längre är skyldig att stanna kvar för förhör enligt 9 §.

Av *andra stycket* framgår att protokoll ska föras över åtgärder som vidtas enligt 9 a §. Vad ett sådant protokoll ska innehålla framgår av 27 § polislagen (1984:387) och 28 kap. 9 § första stycket rättegångsbalken.

27 kap. 8 §

Om det inte inom den tid som avses i 7 § har väckts åtal eller kommit in någon begäran till rätten om förlängning av tiden eller om det annars inte längre finns skäl för beslag, *ska* beslaget omedelbart hävas.

Har beslut fattats enligt 4 a § om att ett beslagtaget föremål *ska* lämnas ut, får beslaget hävas först tre veckor efter det att en underrättelse om beslutet enligt 4 a § andra stycket har sänts till den *som* beslaget har gjorts *hos*. Om denne medger det får dock beslaget hävas omedelbart. Detsamma gäller om rätten fastställer ett beslut enligt 4 a § om att föremålet *ska* lämnas ut.

Om någon har framställt ett anspråk på ett beslagtaget föremål eller yrkat att en viss åtgärd *ska* vidtas med detta föremål, utan att det har fattats beslut enligt 4 a § om att föremålet *ska* lämnas ut, får beslaget hävas först tre veckor efter det att en underrättelse om att beslaget kan komma att hävas har sänts till den *har* framställt anspråket. Om denne medger det *ska* dock beslaget hävas omedelbart. Av underrättelsen *ska* det framgå *hos* vem beslaget har gjorts. Den som beslaget har gjorts *hos* behöver inte underrättas i detta fall.

Ett beslag hävs av rätten eller, om beslaget inte har meddelats eller fastställts av rätten, av undersökningsledaren eller åklagaren. *Om* den som *har* drabbats av beslaget *har* begärt rättens prövning av ett beslut enligt 4 a § om att ett beslagtaget föremål *ska* lämnas ut hävs beslaget av rätten.

När målet avgörs *ska* rätten pröva om ett beslag fortfarande *ska* bestå. Om målet avgörs genom dom *ska* tredje stycket inte tillämpas. *Om det inte finns särskilda skäl mot det, ska rätten besluta att beslag som har gjorts för att ett föremål skäligen kan antas ha betydelse för utredning om brott ska bestå till dess att domen fått laga kraft.* Rätten får i samband med dom besluta om beslag.

Paragrafen innehåller bestämmelser om bland annat hävande av beslag. Övervägandena finns i avsnitt 7.3.

Av tillägget i *femte stycket* framgår att om det inte finns särskilda skäl mot det ska rätten besluta att beslag av föremål som har gjorts för att det skäligen kan antas ha betydelse för utredningen om brott ska bestå till dess domen fått laga kraft. Bestämmelsen innebär en presumtion för att bevisbeslag, oavsett utgången i målet, ska bestå till lagakraftvunnen dom.

Om det finns särskilda skäl kan domstolen dock besluta att beslaget hävs. Sådana skäl kan vara för handen om det skulle innebära ett oskäligt intrång för den drabbade att låta beslaget bestå, till exempel om den drabbade har ett särskilt beaktansvärt intresse av att snabbt få tillbaka det beslagtagna föremålet. Även till exempel brottets allvar kan beaktas. Att det finns även andra grunder för beslaget än att föremålet skäligen kan antas ha betydelse för brottsutredningen saknar betydelse för bestämmelsens tillämplighet. Således ska till exempel ett föremål som har tagits i beslag såväl av utredningsskäl som i förverkandesyfte normalt bestå även om den sistnämnda grunden för beslag upphör därför att åtalet ogillats. Detsamma gäller vid fällande dom när föremål har tagits i beslag på flera grunder. Om den tilltalade fälls till ansvar för brottet men rätten samtidigt ogillar ett yrkande om till exempel förverkande, och beslaget syftar till att säkra både utredningen och förverkande, ska beslaget alltså normalt bestå. Det är därför angeläget att åklagaren i samband med yrkande om fortsatt beslag tydligt anger grunden för beslaget.

Övriga ändringar i paragrafen är endast språkliga.

27 kap. 13 §

När ett föremål tas i beslag ska detta protokollföras. I protokollet ska ändamålet med beslaget och vad som förekommit vid beslaget anges. Det beslagtagna föremålet ska beskrivas nogga. Vid omfattande beslag får de beslagtagna föremålen beskrivas genom samlande beteckningar om det är lämpligt.

Den som har drabbats av ett beslag har rätt att på begäran få ett bevis om beslaget. Beviset ska även innehålla uppgift om det brott som misstanken avser.

I paragrafen finns bestämmelser om dokumentation av beslag. Övervägandena finns i avsnitt 7.2.

Genom första stycket andra meningen införs en ny bestämmelse som gör det möjligt att vid omfattande beslag använda sig av samlande beteckningar i beslagsprotokollet. Såväl föremål som skriftliga handlingar omfattas av bestämmelsen. Föremål som typiskt sett kan komma i fråga för sådana beteckningar är omfattande beslag av cd-skivor eller andra informationsbärare. En förutsättning för att samlande beteckningar ska få användas är att det bedöms som lämpligt. Bedömningen får göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Utgångspunkten ska vid en sådan bedömning vara att den drabbade inte ska förlora möjligheten att ta tillvara sina rättigheter. Det får därför generellt till exempel ställas högre krav på att beteckningen i beslagsprotokollet är detaljerad när det som tas i beslag består av sorterade handlingar än när det är fråga om handlingar som vid beslagstillfället hålls ordnade i pärmar, mappar eller lådor som märkts på visst sätt, till exempel fakturor som är tidsmässigt sorterade. För att underlätta för den drabbade att identifiera vad som har tagits i beslag kan till exempel fotografier av det beslagtagna fogas till protokollet.

Övriga ändringar i paragrafen är endast språkliga.

28 kap. 12 §

Den som skäligen kan misstänkas för ett brott på vilket fängelse kan följa, får kroppsbesiktigas för ändamål som anges i 11 § eller enligt bestämmelserna i

12 a §. I den omfattning och för det ändamål som anges i 12 b § får också en annan person kroppsbesiktigas.

Med kroppsbesiktning avses undersökning av människokroppens yttre och inre samt tagande av prov från människokroppen och undersökning av sådana prov. En kroppsbesiktning får inte utföras så att den undersökte riskerar framtida ohälsa eller skada.

Paragrafen innehåller bestämmelser om kroppsbesiktning. Övervägandena finns i avsnitt 8.2.1.

Tredje stycket, varav framgår att den som ska kroppsbesiktigas får hållas kvar för ändamålet, tas bort och ersätts av en bestämmelse med samma sakliga innehåll i 13 a § andra stycket.

28 kap. 13 a §

Den som ska kroppsvisiteras får hållas kvar för ändamålet upp till tre timmar eller, om det finns synnerliga skäl, ytterligare tre timmar.

Den som ska kroppsbesiktigas får hållas kvar för ändamålet upp till sex timmar eller, om det finns synnerliga skäl, ytterligare sex timmar.

En polisman får ta med den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas till den plats där åtgärden ska genomföras.

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om tvångsåtgärder i samband med kroppsvisitation och kroppsbesiktning. Övervägandena finns i avsnitt 8.2.1.

I *första och andra styckena* regleras att den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas får hållas kvar för att åtgärden ska kunna genomföras. Den som ska kroppsvisiteras får enligt första stycket hållas kvar upp till tre timmar eller, om det finns synnerliga skäl, ytterligare tre timmar. Synnerliga skäl kan vara för handen till exempel i vissa fall när kroppsvisitationen på grund av sin omfattning eller förhållandena på platsen drar ut på tiden. Så kan vara fallet när en mera ingående kroppsvisitation ska genomföras och en kvinnlig befattningshavare måste inväntas för att verkställa åtgärden. Tidsfristen räknas från det att beslutet om tvångsmedel fattades (prop. 1993/94:24 s. 81). Innehållet i andra stycket flyttas utan sakliga ändringar från 12 § tredje stycket.

I *tredje stycket* regleras en befogenhet för en polisman att ta med personen till den plats där åtgärden ska verkställas.

45 kap. 3 a §

Åklagaren och den som biträder honom eller henne ska bedriva sitt arbete objektivt även efter det att åtal har väckts.

Paragrafen, som är ny, reglerar skyldigheten att iaktta objektivitet även sedan åtal har väckts. Övervägandena finns i avsnitt 4.2.3.

Bestämmelsen klargör att objektivitetsprincipen gäller även efter det att åtal har väckts. Den riktar sig till åklagaren och andra befattningshavare vid brottsbekämpande myndigheter som ska utföra uppgifter inom ramen för det straffprocessuella förfarandet sedan åtal har väckts, till exempel brottsutredare som biträder åklagaren under huvudförhandlingen.

11.2 Förslaget till lag om ändring i lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

36 §

Om någon är misstänkt för att före femton års ålder ha begått ett brott får, om det finns särskilda skäl, beslag, husrannsakan och kroppsvisitation företas mot den unge, samt fotografi och fingeravtryck tas av *honom eller henne* enligt bestämmelserna i 23 kap. 9 a §, 27 och 28 kap. rättegångsbalken.

Det som i 27 kap. 7 och 8 §§ rättegångsbalken sägs om åtal och om verkan av att åtal inte väcks ska i stället avse bevisstalan och talan om förverkande samt verkan av att sådan talan inte väcks.

Vid kroppsvisitation som görs enligt 28 kap. rättegångsbalken ska 28 kap. 13 a § rättegångsbalken gälla med den skillnaden att den unge får hållas kvar för ändamålet i högst tre timmar.

Paragrafen innehåller bestämmelser om användning av vissa tvångsmedel mot brottsmisstänkta barn under 15 år. Övervägandena finns i avsnitt 8.2.2 och 9.2.

Genom tillägget i *första stycket* framgår att en kroppsvisitation enligt 23 kap. 9 a § rättegångsbalken får företas mot ett brottsmisstänkt barn under 15 år. Det ska dock finnas särskilda skäl. Sådana skäl kan till exempel vara för handen om misstanken rör allvarlig brottslighet eller brottslighet av större omfattning. Bestämmelsen ändras även redaktionellt och språkligt.

Den nya paragrafen i 28 kap. 13 a § rättegångsbalken blir genom gällande hänvisning i första stycket till bestämmelserna om kroppsvisitation i 28 kap. rättegångsbalken tillämplig i förhållande till brottsmisstänkta barn under 15 år. Det innebär att en polisman får hålla kvar den unge för att en kroppsvisitation enligt det kapitlet ska kunna genomföras. Ett kvarhållande får enligt *tredje stycket*, som är nytt, till skillnad från bestämmelsen i rättegångsbalken inte vara längre än tre timmar. Tidsfristen räknas från det att beslutet om kroppsvisitation fattades. Hänvisningen till rättegångsbalken innebär också att den unge får tas med till den plats där kroppsvisitationen ska genomföras.

36 e §

Vid kroppsbesiktning enligt 36 a § ska 28 kap. 12 § andra stycket, 13 § första och andra styckena och 13 a § *tredje stycket* rättegångsbalken gälla.

Vid kroppsbesiktning enligt 36 b § ska 28 kap. 3 a och 9 §§, 12 § andra stycket andra meningen, 13 § andra stycket och 13 a § *tredje stycket* rättegångsbalken gälla i tillämpliga delar.

Paragrafen anger vilka bestämmelser i rättegångsbalken som ska gälla för de olika formerna av kroppsbesiktning av brottsmisstänkta barn under 15 år. Övervägandena finns i avsnitt 8.2.2.

Av hänvisningarna till 28 kap. 13 a § tredje stycket rättegångsbalken följer att befogenheten att ta med den som ska kroppsbesiktigas till den plats där åtgärden ska genomföras är tillämplig i fråga om båda formerna av kroppsbesiktning.

36 f §

Mot den som är under femton år får endast de tvångsmedel användas som är angivna i

1. denna lag,
2. 23 kap. 7–9 a §§ rättegångsbalken, eller
3. en annan författning där det uttryckligen föreskrivs att tvångsmedlet får användas mot den som är under femton år.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om att tvångsmedel får användas mot brottsmisstänkta barn under 15 år endast om det är tillåtet enligt vissa angivna författningar. Genom hänvisningen i andra punkten till 23 kap. 9 a § rättegångsbalken framgår att elektronisk kommunikationsutrustning tillfälligt får tas om hand från ett barn under 15 år som misstänks för brott och som ska höras om han eller hon trots tillsägelse inte lämnar ifrån sig den. Att kroppsvisitation får företas för att söka efter sådan egendom framgår av 36 §.

Av 32 § följer att bestämmelserna i 23 kap. 9 b § rättegångsbalken om återlämnande av egendom och dokumentation ska tillämpas.

Övervägandena finns i avsnitt 9.2.

11.3 Förslaget till lag om ändring i lagen om åtgärder mot förorening från fartyg

11 kap. 2 §

En tjänsteman vid Kustbevakningen har samma befogenhet som en polisman har enligt 23 kap. 3 § *fjärde* stycket rättegångsbalken att hålla förhör och vidta andra utredningsåtgärder med anledning av brott som avses i 1 § innan förundersökningen har hunnit inledas.

Det som föreskrivs i 23 kap. 8 § rättegångsbalken om befogenhet för en polisman att ta med någon till förhör gäller även för en tjänsteman vid Kustbevakningen med anledning av brott som avses i 1 §.

Åtgärder som avses i första och andra stycket *ska* skyndsamt anmälas till den som har rätt att leda förundersökningen.

Paragrafen ändras endast redaktionellt och språkligt. Övervägandena finns i avsnitt 9.2.

11 kap. 2 a §

En tjänsteman vid Kustbevakningen har samma befogenhet som en polisman har enligt 23 kap. 9 a § rättegångsbalken att efter tillsägelse tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning från den som ska höras och besluta om kroppsvisitation med anledning av brott som avses i 1 §.

I fråga om upphörande av omhändertagandet och protokollföring ska 23 kap. 9 b § rättegångsbalken gälla.

Paragrafen, som är ny, reglerar vissa befogenheter som tillkommer en tjänsteman vid Kustbevakningen med anledning av brott som avses i 1 §. Övervägandena finns i avsnitt 9.2.

Av hänvisningen i *första stycket* till 23 kap. 9 a § rättegångsbalken följer att en kustbevakningstjänsteman har samma befogenhet som en polisman att tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning

från den som ska höras om personen trots tillsägelse inte lämnar ifrån sig den samt att besluta om kroppsvisitation för att söka efter sådan egendom. Befogenheterna gäller även vid en primärutredning.

Av *andra stycket* följer att bestämmelserna i 23 kap. 9 b § rättegångsbalken om upphörande av ett omhändertagande och protokollföring ska tillämpas.

11.4 Förslaget till lag om ändring i lagen om Kustbevakningens medverkan vid polisiär övervakning

2 §

Om det finns anledning att anta att ett brott som avses i 1 § har begåtts, har en tjänsteman vid Kustbevakningen (kustbevakningstjänsteman) samma befogenhet som en polisman har att

1. hålla förhör och vidta *andra åtgärder* med stöd av 23 kap. 3 § *fjärde* stycket rättegångsbalken,

2. ta med någon till förhör med stöd av 23 kap. 8 § rättegångsbalken,

3. *efter tillsägelse tillfälligt omhändertar elektronisk kommunikationsutrustning från den som ska höras och besluta om kroppsvisitation med stöd av 23 kap. 9 a § rättegångsbalken,*

4. gripa någon med stöd av 24 kap. 7 § första stycket rättegångsbalken, *och*

5. *göra* husrannsakan med stöd av 28 kap. 5 § rättegångsbalken, om åtgärden har till syfte att *söka efter* den som ska gripas eller att verkställa beslag.

Om misstanken gäller brott som avses i 20 kap. 4 eller 5 § sjölagen (1994:1009), har en kustbevakningstjänsteman dessutom samma befogenhet som en polisman har

1. enligt 27 kap. 4 § rättegångsbalken att ta egendom i beslag,

2. enligt 28 kap. 5 § rättegångsbalken att göra husrannsakan i annat syfte än det som anges i första stycket 5,

3. enligt 28 kap. 13 § rättegångsbalken att besluta om kroppsvisitation och kroppsbesiktning, *och*

4. enligt 28 kap. 13 a § rättegångsbalken att

a) hålla kvar den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas, *och*

b) *ta med den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas till den plats där åtgärden ska genomföras.*

Beslagtagnen egendom ska förvaras av Kustbevakningen, om inte åklagaren bestämmer något annat.

I fråga om upphörande av ett omhändertagande och protokollföring av de åtgärder som anges i första stycket 3 ska 23 kap. 9 b § rättegångsbalken gälla.

Paragrafen innehåller regler om vissa befogenheter som tillkommer en tjänsteman vid Kustbevakningen när det finns anledning att anta att ett brott som avses i 1 § har begåtts eller när misstanken avser sjöfylleribrott enligt 20 kap. 4 eller 5 § sjölagen (1994:1009). Övervägandena finns i avsnitt 8.2.2 och 9.2.

Första stycket 4 motsvarar hittills gällande första stycket 3. Första stycket 5 motsvarar hittills gällande första stycket 4. Det görs inte några sakliga ändringar i dessa delar. Hänvisningen i första stycket 1 till 23 kap. 3 § tredje stycket rättegångsbalken rättas till att i stället avse fjärde stycket i den paragrafen. Första stycket 3 är nytt. Av hänvisningen till 23 kap. 9 a § rättegångsbalken följer att en kustbevakningstjänsteman

har samma befogenhet som en polisman att tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning från den som ska höras om personen trots tillsägelse inte lämnar ifrån sig den samt att besluta om kroppsvisitation för att söka efter sådan egendom. Befogenheterna gäller även vid en primärutredning.

Andra stycket 4 är nytt. Av hänvisningen till 28 kap. 13 a § rättegångsbalken följer att en kustbevakningstjänsteman har samma befogenhet som en polisman att hålla kvar den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas och att ta med honom eller henne till den plats där åtgärden ska verkställas.

Av *fjärde stycket* följer att bestämmelserna i 23 kap. 9 b § rättegångsbalken om upphörande av ett omhändertagande och protokollföring ska tillämpas.

Övriga ändringar i paragrafen är endast språkliga.

11.5 Förslaget till lag om ändring i lagen om straff för smuggling

20 §

Innan förundersökning har hunnit inledas, får en tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen i enlighet med vad som föreskrivs i 23 kap. 3 § *fjärde stycket* rättegångsbalken hålla förhör och vidta andra utredningsåtgärder som är av betydelse för utredningen av brott enligt denna lag eller andra brott som avses i 1 § andra stycket. Vidtagna åtgärder *ska* så snart som möjligt anmälas för den som har rätt att leda förundersökning om brottet.

Det som föreskrivs i 23 kap. 8 § rättegångsbalken om befogenhet för *en* polisman att *uppmåna* någon att följa med till förhör och att ta med någon till förhör gäller även för *en* tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen vid utredning av brott enligt denna lag eller andra brott som avses i 1 § andra stycket.

Paragrafen ändras endast redaktionellt och språkligt. Övervägandena finns i avsnitt 9.2.

20 a §

En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen har i fråga om brott enligt denna lag eller andra brott som avses i 1 § andra stycket samma befogenhet som en polisman har enligt 23 kap. 9 a § rättegångsbalken att efter tillsägelse tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning från den som ska höras och besluta om kroppsvisitation.

I fråga om upphörande av omhändertagandet och protokollföring ska 23 kap. 9 b § rättegångsbalken gälla.

Paragrafen, som är ny, reglerar vissa befogenheter som tillkommer tjänstemän vid Tullverket och Kustbevakningen i fråga om brott enligt lagen eller andra brott som avses i 1 § andra stycket. Övervägandena finns i avsnitt 9.2.

Av hänvisningen i *första stycket* till 23 kap. 9 a § rättegångsbalken följer att en tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen har samma befogenhet som en polisman att tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning från den som ska höras om personen trots tillsägelse inte lämnar ifrån sig den samt att besluta om kroppsvisitation

för att söka efter sådan egendom. Befogenheterna gäller även vid en primärutredning.

Av *andra stycket* följer att bestämmelserna i 23 kap. 9 b § rättegångsbalken om upphörande av ett omhändertagande och protokollföring ska tillämpas.

27 §

En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen har i fråga om brott enligt denna lag eller andra brott som avses i 1 § andra stycket samma befogenhet som en polisman att

1. enligt 28 kap. 13 § rättegångsbalken besluta om kroppsvisitation och kroppsbesiktning utan förordnande enligt 28 kap. 4 och 13 §§ rättegångsbalken, och

2. enligt 28 kap. 13 a § rättegångsbalken

a) hålla kvar den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas, och

b) ta med den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas till den plats där åtgärden ska genomföras.

Om det finns anledning att anta att en person, som i omedelbart samband med inresa till eller utresa från landet uppehåller sig i trakterna invid Sveriges landgräns eller kuster eller i närheten av eller inom en flygplats eller något annat område som har direkt förbindelse med utlandet, har med sig egendom som kan tas i beslag på grund av brott enligt denna lag eller sådana brott mot narkotikastrafflagen (1968:64) som avses i 12 § tredje stycket, får kroppsvisitation, ytlig kroppsbesiktning eller urinprovstagnning utföras på honom eller henne. På den som är under femton år får ytlig kroppsbesiktning utföras endast om det finns särskilda skäl. Ingen får hållas kvar för urinprovstagnning. Åtgärder enligt detta stycke får beslutas av en tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen. En sådan tjänsteman får besluta om åtgärden utan förordnande enligt 28 kap. 4 och 13 §§ rättegångsbalken.

En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen som *ingriper mot någon med stöd av denna lag* får i anslutning till ingripandet i den utsträckning som är nödvändig av säkerhetsskäl

1. ta hand om vapen eller andra farliga föremål medan ingripandet pågår, och
2. kroppsvisitera personen för att sådana föremål *ska* kunna tas om hand.

Paragrafen innehåller bestämmelser om befogenhet för en tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen att i vissa fall besluta om kroppsvisitation och kroppsbesiktning. Övervägandena finns i avsnitt 8.2.2.

Första stycket görs om till en punktlista med två punkter varav den andra är ny. Hänvisningen till 28 kap. 13 a § rättegångsbalken innebär att en tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen, såvitt avser brott enligt smugglingslagen eller andra brott som avses i 1 § andra stycket den lagen, har samma befogenhet som en polisman att hålla kvar den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas och att ta med honom eller henne till den plats där åtgärden ska verkställas.

Övriga ändringar i paragrafen är endast språkliga.

11.6 Förslaget till lag om ändring i lagen om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott

4 §

Innan en förundersökning har hunnit inledas, har en tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen samma befogenhet som en polisman har enligt 23 kap. 3 § fjärde stycket rättegångsbalken att hålla förhör och vidta andra utredningsåtgärder som är av betydelse för utredningen av brott som avses i 1 §. Vidtagna åtgärder ska så snart som möjligt anmälas till den som har rätt att leda förundersökning om brottet.

Det som föreskrivs i 23 kap. 8 § rättegångsbalken om befogenhet för en polisman att uppmana någon att följa med till förhör och ta med någon till förhör gäller även för en tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen vid utredning av brott som avses i 1 §.

Paragrafen ändras endast redaktionellt. Övervägandena finns i avsnitt 9.2.

4 a §

En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen har samma befogenhet som en polisman har enligt 23 kap. 9 a § rättegångsbalken att efter tillsägelse tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning från den som ska höras och besluta om kroppsvisitation med anledning av brott som avses i 1 §.

I fråga om upphörande av omhändertagandet och protokollföring ska 23 kap. 9 b § rättegångsbalken gälla.

Paragrafen, som är ny, reglerar vissa befogenheter som tillkommer tjänstemän vid Tullverket och Kustbevakningen med anledning av brott som avses i 1 §. Övervägandena finns i avsnitt 9.2.

Av hänvisningen i första stycket till 23 kap. 9 a § rättegångsbalken följer att en tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen har samma befogenhet som en polisman att tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning från den som ska höras om personen trots tillsägelse inte lämnar ifrån sig den samt att besluta om kroppsvisitation för att söka efter sådan egendom. Befogenheterna gäller även vid en primärutredning.

Av andra stycket följer att bestämmelserna i 23 kap. 9 b § rättegångsbalken om upphörande av ett omhändertagande och protokollföring ska tillämpas.

8 §

En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen har med anledning av brott som avses i 1 § samma befogenhet som en polisman har

1. enligt 28 kap. 13 § rättegångsbalken att besluta om kroppsvisitation och kroppsbesiktning, och

2. enligt 28 kap. 13 a § rättegångsbalken att

a) hålla kvar den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas, och

b) ta med den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas till den plats där åtgärden ska genomföras.

Paragrafen innehåller bestämmelser om befogenhet för en tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen att besluta om kroppsvisitation och

kroppsbesiktning med anledning av brott som avses i 1 §. Övervägandena finns i avsnitt 8.2.2.

Paragrafen görs om till en punktlista med två punkter, varav den andra är ny. Hänvisningen till 28 kap. 13 a § rättegångsbalken innebär att en tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen har samma befogenhet som en polisman att hålla kvar den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas och att ta med honom eller henne till den plats där åtgärden ska verkställas.

11.7 Förslaget till lag om ändring i yrkestrafiklagen

5 kap. 6 §

Vid förundersökning som gäller brott enligt 1 § får åklagare begära hjälp av Tullverket och ge en tulltjänsteman i uppdrag att genomföra en viss åtgärd under förundersökningen, om det är lämpligt med hänsyn till omständigheterna. Polismyndigheten har motsvarande rätt då den leder förundersökningen.

Om det finns anledning att anta att brott enligt första stycket har förövats, har en tulltjänsteman samma befogenhet som en polisman att hålla förhör och vidta andra åtgärder enligt 23 kap. 3 § *fyjärde* stycket rättegångsbalken.

Paragrafen ändras endast redaktionellt. Övervägandena finns i avsnitt 9.2.

11.8 Förslaget till lag om ändring i taxitrafiklagen

5 kap. 9 §

Vid förundersökning som gäller brott enligt 1 § får åklagare begära hjälp av Tullverket och ge en tulltjänsteman i uppdrag att genomföra en viss åtgärd under förundersökningen, om det är lämpligt med hänsyn till omständigheterna. Polismyndigheten har motsvarande rätt då den leder förundersökningen.

Om det finns anledning att anta att brott enligt första stycket har förövats, har en tulltjänsteman samma befogenhet som en polisman att hålla förhör och vidta andra åtgärder enligt 23 kap. 3 § *fyjärde* stycket rättegångsbalken.

Paragrafen ändras endast redaktionellt. Övervägandena finns i avsnitt 9.2.

Sammanfattning av betänkandet En ny uppgifts- och ansvarsfördelning mellan polis och åklagare (SOU 2005:84)

Inledning

Vi har enligt våra huvuddirektiv (Dir. 2000:90) i uppdrag att undersöka möjligheterna att än mer öka effektiviteten och kvaliteten i rättsväsendets arbete. Inom ramen för det uppdraget har vi fyra särskilt angivna huvuduppgifter. När det gäller lagföringen av brott skall vi särskilt undersöka möjligheterna att förkorta den genomsnittliga tiden från brottsanmälan till dom och straffverkställighet. Vi skall också särskilt överväga på vilket sätt brottsutredningsverksamheten ytterligare kan förbättras. Därutöver skall vi uppmärksamma frågor om utbildning, kompetensutveckling och personalrörlighet inom rättsväsendet samt övergripande frågor om rättsväsendets myndigheters lokalisering.

Genom tilläggsdirektiv av den 20 november 2003 (Dir. 2003:145) fick vi i uppdrag att bl.a. göra en översyn av uppgifts- och ansvarsfördelningen mellan polis och åklagare. Regeringen anger i direktiven att vi skall överväga om en ändrad fördelning kan bidra till att öka effektiviteten och kvaliteten i det brottsbekämpande arbetet. I den frågan skall vi enligt regeringen utgå från att åklagarinsatserna skall intensifieras när det gäller den mer kvalificerade brottsligheten och att åklagarna där skall delta i brottsutredningarna mera aktivt och i större omfattning än i dag. En utgångspunkt skall då enligt regeringen vara att åklagarna skall ges bättre reella möjligheter att påverka brottsutredningarnas förlopp, få ett tydligare helhetsansvar för utredningarnas kvalitet och resultat och avlastas från uppgifter som inte kräver åklagarinsats. Vi skall också enligt regeringen utgå från att polisen alltid skall vara förundersökningsledare i utredningar som inte rör allt för kvalificerad brottslighet. I övrigt anger direktiven att vi skall överväga bl.a. om polisen behöver tillföras ytterligare juridisk kompetens, om det finns skäl att förändra ledning och styrning över tillgängliga utredningsresurser, om förbättringar kan göras genom att utredningsarbetet bedrivs i gemensamma utredningsgrupper, om det finns behov av åklagarkompetens vid polisens spanings- och kriminalunderrättelseverksamhet, om det finns anledning att polis och åklagare samlokaliseras helt eller delvis och om polis och åklagare i större utsträckning bör utfärda gemensamma riktlinjer för utredningsarbetet.

Polisiära förundersökningsledares framtida roll m.m.

Vi har övervägt vilka ytterligare befogenheter en polisiär förundersökningsledare skulle kunna utrustas med. De allra flesta av åklagarens befogenheter under en brottsutredning är enligt vår bedömning av sådan karaktär att det inte är lämpligt att överlåta dem även på en polisiär förundersökningsledare. De beslut eller åtgärder som enligt dagens lagstiftning fordrar att åklagare inträder i en brottsutredning är i huvudsak sådana som enligt vår mening även i fortsättningen fordrar

åklagarnas speciella kompetens och erfarenhet. I vissa avseenden är det dock lämpligt att utvidga befogenheterna för polisiära förundersökningsledare.

Prövning av gripande m.m.

Vi anser att det av rättssäkerhetsskäl som utgångspunkt inte skall ske några förändringar i den nuvarande ordningen vad gäller befogenheten att fatta beslut om tvångsmedel. Den befogenhet åklagare har i dag bör inte föras över till polisen. En nackdel från effektivitetssynpunkt med detta är att åklagarresurser även i fortsättningen kommer att vara bundna till mängdbrottsligheten, som vanligen ligger till grund för de frihetsberövanden som sker.

Den som har gripits utan föregående anhållningsbeslut skall så snart som möjligt förhöras av polis eller åklagare. Har åklagaren inte redan underrättats om frihetsberövandet skall det skyndsamt anmälas till honom. Åklagaren skall efter förhöret omedelbart besluta om den misstänkte skall anhållas eller om beslutet om gripande skall hävas.

Även polisen har i vissa fall rätt att häva ett beslut om gripande. Polismyndigheten får häva gripande innan åklagaren har blivit underättad, om det är uppenbart att det inte finns skäl för ett fortsatt frihetsberövande. Hävande kan ske både när gripandet var ogrundat från början och när det har framkommit omständigheter som gör att det senare bedöms som ogrundat.

Det har framförts till oss att det efter ett gripande förekommer att häktningsgrunderna faller bort relativt omgående. Det kan exempelvis bero på att den misstänkte erkänner, att hans identitet blir klarlagd, att husrannsakan har blivit genomförd eller att andra utredningsåtgärder, som förhör med vittnen och målsäganden, exempelvis ger säkra uppgifter om omständigheterna kring brottet.

I de nu angivna fallen ger rättegångsbalken polismyndigheten i och för sig rätt att häva ett gripande. Vad som i dagsläget bedöms leda till en onödig effektivitetsförlust är kravet på att frihetsberövandet skyndsamt skall anmälas till åklagare, som därmed måste inträda som förundersökningsledare. En sådan underrättelse sker på grund av skyndsamhetskravet enligt uppgift ofta innan häktningsgrunderna genom de vidare utredningsåtgärderna har fallit bort. Därmed bortfaller ofta även anledningen till att åklagaren skall vara förundersökningsledare i ärendet. På så sätt uppstår en onödig administrativ omgång, som kan undvikas om det nuvarande skyndsamhetskravet tas bort. Vi föreslår därför en förändring som innebär att åklagaren senast efter förhöret skall underrättas om gripande, om inte beslutet har hävts av polismyndigheten eller polismannen. Detta bör i praktiken i många fall kunna leda till kortare frihetsberövanden än vad som nu är fallet. Vi föreslår också någon annan mindre ändring av reglerna om gripande.

Lagförslag i betänkandet En ny uppgifts- och ansvarsfördelning mellan polis och åklagare (SOU 2005:84)

Bilaga 2

Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 24 kap. 7 och 8 §§ rättegångsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

24 kap.

7 §

Om det finns skäl att anhålla någon, får en polisman i brådskande fall gripa honom även utan anhållningsbeslut.

Om det finns skäl att anhålla någon, får personen gripas av polisman i avvaktan på att åklagaren prövar anhållningsfrågan. Polisman får också gripa den som är anhållen eller häktad i sin frånvaro.

Om den som har begått brott, på vilket fängelse kan följa, påträffas på bar gärning eller flyende fot, får han gripas av envar. Envar får också gripa den som är efterlyst för brott. Den gripne skall skyndsamt överlämnas till närmaste polisman.

8 §

Har beslut att anhålla någon meddelats i hans frånvaro, skall han, så snart beslutet har verkställts förhöras av polisman eller åklagare. Har åklagaren inte redan underrättats om frihetsberövandet, skall det skyndsamt anmälas till honom. Åklagaren skall efter förhöret omedelbart besluta om den misstänkte skall förbli anhållen.

Om någon har gripits och åtal inte är väckt, skall den gripne så snart som möjligt förhöras av polisman eller åklagare. Senast efter förhöret skall åklagare underrättas om frihetsberövandet, om inte detta hävts med stöd av andra stycket.

Har någon gripits enligt 7 §, skall han så snart som möjligt förhöras av polisman eller åklagare. Har åklagaren inte redan underrättats om frihetsberövandet, skall det skyndsamt anmälas till honom. Åklagaren skall efter förhöret omedelbart besluta om den misstänkte skall anhållas. Anhålls inte den misstänkte, skall beslutet om gripande omedelbart hävas.

Har åklagaren inte underrättats om frihetsberövandet, får beslutet om gripande hävas av polismyndigheten, om det är uppenbart att det inte finns skäl för fortsatt frihetsberövande. I omedelbar anslutning till gripandet får beslutet under samma förutsättningar hävas även av en polisman som har fattat beslutet.

Innan åklagaren har

Sedan förhör enligt första

underrättats om frihetsberövandet, stycket hållits och åklagaren får beslutet om gripande hävas av underrättats om frihetsberövandet, polismyndigheten, om det är skall åklagaren omedelbart uppenbart att det inte finns skäl besluta i frågan om fortsatt för fortsatt frihetsberövande. I frihetsberövande. I omedelbar anslutning till gripandet får beslutet under samma förutsättningar hävas även av en polisman som har fattat beslutet.

Om den som misstänks för brott avviker och det finns skäl att anhålla honom, får åklagaren efterlysa honom.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

Riksdagens ombudsmän, Svea hovrätt, Hovrätten för Nedre Norrland, Stockholms tingsrätt, Örebro tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Malmö tingsrätt, Justitiekanslern, Domstolsverket, Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten, Rikspolisstyrelsen, Säkerhetspolisen, Kriminalvården, Brottsförebyggande rådet, Brottsoffermyndigheten, Datainspektionen, Kustbevakningen, Tullverket, Skatteverket, Socialstyrelsen, Statskontoret, Juridiska fakulteten vid Uppsala universitet, Sveriges advokatsamfund, Svensk Handel, Föreningen Svenskt Näringsliv, Företagarna, Sveriges domareförbund, Tjänstemännens centralorganisation, Svenska polisförbundet, Sveriges akademikers centralorganisation, Landsorganisationen i Sverige, Amnesty International, Svenska Helsingforskommittén för Mänskliga rättigheter, Svenska Avdelningen av Internationella Juristkommissionen och Sveriges kommuner och landsting.

Sammanfattning av betänkandet Förundersökning – objektivitet, beslag, dokumentation m.m. (SOU 2011:45)

Uppdraget

Förundersökningsutredningen har haft i uppdrag att utreda dels hur förundersökningarnas kvalitet bäst kan säkerställas, dels hur förfarandet i samband med ansökan om resning i brottmål kan förbättras. Sistnämnda frågeställning har behandlats i delbetänkandet *Resningsförfarandet i brottmål – återupptagande av förundersökning och rätt till biträde* (SOU 2009:98). I detta slutbetänkande redovisas återstoden av uppdraget.

De frågor som tas upp i slutbetänkandet avser bl.a. tillämpningen av objektivitetskravet, innebörden av förundersökningsledaransvaret, de brottsutredande myndigheternas metoder för kvalitetssäkring, dokumentation och bevarande av sidomaterial, inspelning av förundersökningsförhör, beslag som görs i bevissyfte samt beslag i IT-miljö. Dessutom tar utredningen i betänkandet upp behovet av kompletterande lagstiftning för att stärka den enskildes rättssäkerhet i vissa speciella avseenden. Frågorna som behandlas är om det bör införas en lagreglerad rätt till ersättning för egendom som skadats i samband med teknisk undersökning, om polisen bör ges möjlighet att tillfälligt omhänderta egendom för att en brottsutredning inte ska försvåras samt om det bör införas uttryckligt lagstöd för vissa begränsningar av rörelsefriheten vid kroppsvisitation och kroppsbesiktning.

Objektivitetskravet

Objektivitetsprincipen, som ytterst syftar till att säkerställa att en oskyldig person inte ska kunna dömas för brott, kommer till uttryck i 23 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken (RB). Enligt bestämmelsen ska vid en förundersökning inte bara de omständigheter som talar emot den misstänkte, utan även de som är gynnsamma för honom eller henne beaktas. Vidare ska bevis som är till den misstänktes förmån tas tillvara.

Även om bestämmelsen enligt sin ordalydelse endast är tillämplig på brottsutredande verksamhet under förundersökningen, anses objektivitetskravet gälla såväl före förundersökningen som efter att denna har avslutats.

Beträffande skedet *före förundersökningen* är det utredningens uppfattning att objektivitetskravet gäller *i all brottsutredande verksamhet* och att den omfattar alla som deltar i verksamheten. Med brottsutredande verksamhet avses här även åtgärder som syftar till att upptäcka brott, t.ex. allmän brottsspaning. Enligt utredningens mening handlar objektivitetskravet före förundersökningen främst om att vara öppen för och undersöka alla rimliga hypoteser.

Av kravet på objektivitet *under förundersökningen* följer att utredaren är skyldig att utreda alternativa hypoteser som framstår som rimliga även om den misstänkte själv inte fört fram något annat händelseförlopp samt även om denne erkänt brottet. Vid bedömningen av om en hypotes ter sig rimlig och därför bör utredas närmare, har det betydelse vilken bevisning

som finns för utredningens huvudspår. Om bevisningen för huvudspåret är stark torde andra händelseförlopp framstå som mindre rimliga.

Att den misstänkte biträds av en försvarare påverkar inte i sig utredarens skyldighet att under förundersökningen efterforska och säkerställa även sådant material som talar till den misstänktes förmån. I praktiken kan dock det förhållandet att en försvarare finns och fullgör sin uppgift på ett bra sätt medföra att utredaren får hjälp av försvararen att uppfylla objektivitetskravet. Det grundläggande ansvaret för att objektivitetskravet iaktas ligger dock hela tiden kvar på utredaren.

Objektivitetskravet fortsätter att gälla för åklagaren även i *skedet efter förundersökningen*. Detta hänger samman med att åklagarens grundläggande uppgift är att verka för en materiellt riktig dom.

När förundersökningen är klar ligger en av tyngdpunkterna i det objektivitetskrav som vilar på åklagaren i övervägandena om åtal ska väckas eller inte. När åklagaren på objektiva grunder bestämt sig för att väcka åtal, ligger det i sakens natur att den bevisning som åklagaren åberopar är inriktad på att styrka åtalet. Det ankommer i första hand på den tilltalade och dennes försvarare att åberopa bevisning som talar till förmån för den tilltalade.

Sedan åtal väckts ligger tyngdpunkten i objektivitetskravet i att åklagaren under den fortsatta brottmålsprocessen måste vara observant på om det kommer fram något nytt som kan tala till den tilltalades förmån och, om så sker, utreda det vidare.

Att domstolen engageras i processen i och med att åtal väcks påverkar inte åklagarens objektivitetsplikt. Inte heller medför den omständigheten att den tilltalade har försvarare att det objektivitetskrav som vilar på åklagaren minskar. På motsvarande sätt som angetts beträffande förundersökningsskedet kan dock förekomsten av försvarare i praktiken underlätta för åklagaren att uppfylla objektivitetskravet. Denne kan då i större utsträckning rikta in sig på att styrka åtalet.

Utredningen föreslår att regleringen om objektivitet ska kompletteras med dels en bestämmelse om att objektivitetsprincipen gäller i brottsutredande verksamhet som sker före förundersökningen, dels en bestämmelse om att åklagaren är skyldig att vara objektiv även sedan åtal väckts.

Förundersökningsledaransvaret

Undersökningsledaren är enligt 1 a § andra stycket förundersökningskungörelsen (1947:948) (FUK) ansvarig för förundersökningen i dess helhet. Den närmare innebörden av helhetsansvaret har varit något oklar. Utredningens uppfattning är att förundersökningsledarens ansvar bör förstås som en övergripande principiell riktlinje för brottsutredningens bedrivande, som i första hand tar sikte på ledningen av arbetet, dvs. att det ankommer på förundersökningsledaren att svara för att utredningen hanteras i ett sammanhang, som en helhet. Detta är ett utflöde av principen om det odelbara förundersökningsledarskapet. Utredningen har också kommit fram till att helhetsansvaret inte kan anses omfatta åtgärder som andra befattningshavare vidtar med stöd av sin egen behörighet inom ramen för en brottsutredning.

Vidare anser utredningen att förundersökningsledarens ansvar för olika åtgärder som vidtas i en förundersökning inte lämpar sig för en mer detaljerad författningsreglering. Det är t.ex. svårt att förutse alla situationer som kan uppkomma och som i sin tur kan aktualisera frågor kring roll- och ansvarsfördelning. Effekten av en alltför detaljerad reglering skulle kunna bli att vissa sådana situationer hamnar mellan stolarna. Regleringsfrågan är också beroende av hur helhetsansvaret ska uppfattas. Om ansvarsbestämmelsen är avsedd att utgöra en generell utgångspunkt, härledd från principen om det odelbara förundersökningsledarskapet på det sätt som utredningen anser, minskar intresset och behovet av att i författning mer precist beskriva dess innebörd.

En annan aspekt av ansvarsfrågan som utredningen behandlar är vad som ska gälla när flera åklagare arbetar tillsammans i en och samma förundersökning. Principen om det odelbara förundersökningsledarskapet hindrar inte ett sådant arbetssätt. Det kan bl.a. innebära att åklagaren vid tillfälligt förhinder överlämnar ledarskapet till en annan åklagare. Ersättaren blir då att anse som förundersökningsledare och därmed ansvarig för de åtgärder som han eller hon vidtar. För dessa situationer krävs ingen särskild författningsreglering enligt utredningens mening. När däremot flera åklagare – inom ramen för samma förundersökning – samtidigt fattar beslut om t.ex. tvångsmedel innebär detta ett avsteg från det odelbara förundersökningsledarskapet. I vissa speciella situationer, t.ex. vid s.k. massgripanden eller större polisiära tillslag, är det enligt utredningen av rättssäkerhetsskäl nödvändigt att ett sådant avsteg tillåts. Exempelvis måste ett gripande, om det inte är uppenbart att det inte finns skäl för ett fortsatt frihetsberövande, skyndsamt prövas av åklagare, vilket kan bli ogörligt för en ensam åklagare om ett mycket stort antal personer gripits samtidigt. Utredningen föreslår att det ska krävas synnerliga skäl för att flera åklagare tillfälligt ska få dela på förundersökningsledarskapet. Var och en ansvarar då för sina egna beslut.

Beslagsfrågor

Dokumentation vid omfattande beslag av skriftliga handlingar

Av 27 kap. 13 § RB framgår bl.a. att beslagtagna föremål noga ska beskrivas i beslagsprotokollet. Regeln gäller även skriftliga handlingar. Det främsta syftet med bestämmelsen torde vara att den som drabbats av beslaget, och andra som har anledning att granska protokollet, ska ha en möjlighet att identifiera det som tagits i beslag. Vid omfattande beslag av skriftliga handlingar, vilket inte är ovanligt i förundersökningar rörande t.ex. ekonomisk brottslighet, kan det i vissa fall vara omöjligt för protokollförelaren att i beslagsprotokollet noggrant beskriva varje enskilt dokument på det föreskrivna sättet. Det angivna syftet med regeln bör enligt utredningens mening kunna uppnås även om det i sådana fall i protokollet anges samlande beteckningar för de handlingar som tagits i beslag. Utredningen föreslår därför att det införs en uttrycklig möjlighet att använda sådana beteckningar.

Enligt 27 kap. 8 § första stycket RB ska ett beslag omedelbart hävas, när det inte längre finns skäl för det. Om domstolen bifaller ett åtal finns ofta skäl att låta bevisbeslag och andra former av beslag bestå till dess domen vinner laga kraft. Vid friande dom är dock den rådande rättsuppfattningen att beslag, oavsett grund, alltid ska hävas. När det gäller bevisbeslag kan detta i vissa fall hindra en effektiv och rättssäker domstolsprocess. Exempelvis kan det vara aktuellt med en förnyad teknisk undersökning av det beslagtagna föremålet i samband med att en friande dom överklagas. Utredningen föreslår därför att det i lagen ska framgå att bevisbeslag som huvudregel – oavsett utgången i målet – ska bestå till dess domen vunnit laga kraft i ansvarsdelen.

Utredningens uppdrag har också omfattat frågan om det bör införas bestämmelser som ger möjlighet att vid allvarliga brott låta bevisbeslag bestå även *efter* en lagakraftvunnen dom. Som skäl för en sådan ordning kan anföras att framtida teknik kan innebära nya möjligheter att undersöka det beslagtagna materialet, vilket i sin tur kan medföra att brottsutredningen hamnar i ett annat läge än det ursprungliga. Nya spår skulle t.ex. kunna säkras med en utvecklad teknik. Med hänsyn till bl.a. rätten till egendom enligt Europakonventionen har utredningen dock kommit fram till att det inte bör införas regler som öppnar för en möjlighet att låta beslag bestå efter att ett mål avgjorts slutligt eller en förundersökning lagts ned.

Det nyss angivna syftet med att införa en sådan reglering bör enligt utredningen i stället i stor utsträckning kunna tillgodoses genom en utökad möjlighet för de brottsutredande myndigheterna att omhänderta spår och föremål utan tillämpning av beslagsreglerna. Utredningen föreslår att sådant omhändertagande ska ske i stället för beslag, om bevisföremålet saknar eller har endast ringa värde och ingen kan antas göra anspråk på det.

Kopiering av beslagtagna egendom

Det är mycket vanligt att brottsutredande myndigheter av olika skäl kopierar beslagtaget material, både skriftliga handlingar och elektronisk information som lagrats i t.ex. datorer. Förfarandet är oreglerat, men det har från olika håll framförts att det finns behov av lagreglering på området. En av anledningarna till att frågan om kopiering varit föremål för diskussion är att det inte är möjligt för den enskilde att få en domstolsprövning av beslag som först kopierats och sedan hävts. Utredningen har kommit fram till att det inte är lämpligt att införa en ordning som medger domstolsprövning av redan hävda beslag. En sådan lösning har tidigare föreslagits, men då avfärdats av regeringen.

Utredningens uppfattning är att kopiering av beslagtagna egendom måste vara tillåten. Utredningen föreslår att detta av tydlighetsskäl ska framgå av lag. Det föreslås inte några särskilda förutsättningar för att kopiering ska få ske. Det kan finnas anledning till kopiering både när den enskilde begär det och när den brottsutredande myndigheten anser det vara behövligt.

En särskild fråga i detta sammanhang gäller kopiering av elektronisk information, som ofta sker genom s.k. spegling. Tekniken innebär att

man med hjälp av särskild programvara framställer en exakt och oföränderlig kopia av den ursprungliga hårddisken. Speglingstekniken innebär stora fördelar. Eftersom den speglade kopian inte går att ändra, kan t.ex. invändningar om manipulation av innehållet utredas lättare. Vidare ger tekniken möjlighet att återskapa raderade och delvis överskrivna filer. Bevisvärdet av den information som säkras genom spegelkopiering torde generellt sett vara högt. Tekniken skapar emellertid också stora mängder överskottsinformation, vilket av integritetsskäl kan inge tveksamheter. Utredningen har därför övervägt om det bör införas begränsningar när det gäller användningen av spegling. Exempelvis skulle kunna föreskrivas att spegling endast får användas om det finns särskild anledning att anta att hanteringen av informationen kommer att ifrågasättas.

Enligt utredningens uppfattning är dock en sådan gränsdragning mycket svår att göra i praktiken. En begränsningsbestämmelse som särskilt tar sikte på speglingstekniken skulle inte heller vara ändamålsenlig med hänsyn till den snabba tekniska utvecklingen. En sådan bestämmelse skulle således snabbt riskera att bli överspelad eller kräva justeringar. Utredningen anser därför att det inte bör införas begränsningar av de olika tekniska metoder som kan användas i samband med kopiering av beslagttaget material. Vad som i ett enskilt fall bör begränsa användningen av t.ex. speglingsmetoden är i stället proportionalitetsprincipen.

Det saknas särskilda gallringsregler för beslagskopior. Kopiorna kan därför sparas av de brottsutredande myndigheterna utan begränsningar. Från principiell synpunkt är detta diskutabelt, eftersom det handlar om kopior av beslagtagna föremål. Det kan då anföras att samma regler bör gälla för kopiorna som för originalet och ett beslag ska alltid hävas så snart det inte längre finns skäl för det. Det innebär bl.a. att beslag alltid ska hävas om en förundersökning läggs ned. Detta talar för att inte heller kopior av beslagtagna föremål bör få bevaras efter det att förundersökningen lagts ned eller avslutats eller en lagakraftvunnen dom föreligger. Det finns dock en påtaglig risk för att en sådan regel väsentligt skulle minska effektiviteten i den brottsutredande verksamheten. Framför allt är det i nedlagda förundersökningar av stort värde att kunna behålla kopiorna. Som exempel kan nämnas att en kopia av en övervakningsfilm från ett bankrån kan komma att bli betydelsefull i framtiden även om förundersökningen i ett visst skede läggs ned i brist på spaningsuppslag. Enligt utredningens uppfattning väger effektivitetsaspekten tyngre än de principiella invändningarna och föreslår därför inte några gallringsregler för beslagskopior. Detta innebär att kopior även fortsättningsvis kommer att sparas på samma sätt som annat utredningsmaterial.

Beslagsförbudets tillämpning i IT-miljö

Av 27 kap. 2 § RB framgår att vissa skriftliga handlingar inte får tas i beslag. Förbudet avser handlingar som kan antas innehålla uppgifter som ett vittne med stöd av 36 kap. 5 § RB kan vägra att uttala sig om. Det finns också ett förbud mot att i vissa fall beslagta skriftliga meddelanden mellan bl.a. den misstänkte och närstående till denne.

Enligt sin ordalydelse gäller bestämmelserna bara skriftliga handlingar och meddelanden. Utredningens utgångspunkt är att skyddet för innehållet i en handling bör vara lika starkt oavsett om det finns i ett pappersdokument eller i en elektronisk handling. Ett sätt att uppnå samma skydd skulle kunna vara att göra beslagsförbudsreglerna direkt tillämpliga även på elektroniska handlingar. Enligt utredningens mening skulle dock en sådan lösning medföra en påtaglig risk för att de brottsutredande myndigheternas arbete i samband med verkställigheten av beslag i IT-miljö skulle försvåras. Ett uttryckligt förbud mot beslag av vissa elektroniska handlingar skulle nämligen kunna innebära att myndigheterna redan före ett beslag av en informationsbärare måste försäkra sig om att det digitala lagringsutrymmet inte innehåller uppgifter som omfattas av beslagsförbudet. Ett krav på sådan förhandsgranskning skulle i många fall vara orimligt med hänsyn till informationsmängden. Det skulle inte heller framstå som försvarligt från resurssynpunkt. Vidare får det anses vara mer regel än undantag att det i exempelvis datorer och mobiltelefoner finns lagrat elektroniska meddelanden från närstående. Detta förhållande skulle kunna omöjliggöra beslag av digitala informationsbärare. Bestämmelserna om beslagsförbud bör därför enligt utredningens uppfattning inte göras direkt tillämpliga på elektroniska handlingar eller uppgifter.

Enligt utredningen är det ett bättre alternativ att uppställa särskilda regler för hur genomsökningen av datorer och andra informationsbärare ska gå till när beslaget väl skett. Utredningen föreslår bl.a. att det i vissa fall och för vissa berörda personer ska införas en närvarorätt vid genomsökning av digitala informationsbärare.

Tillfälligt omhändertagande av egendom för att en brottsutredning inte ska försvåras

I dag saknar polisen och andra brottsutredande myndigheter möjlighet att inom ramen för en brottsutredning tillfälligt omhänderta egendom för att hindra att utredningen försvåras, t.ex. att inför ett förhör frånta en misstänkt mobiltelefonen för att hindra honom eller henne från att ringa ett samtal.

Polisens behov av att i vissa situationer kunna tillfälligt omhänderta egendom för att en brottsutredning inte ska försvåras har ökat till följd av den snabba tekniska utvecklingen och den allt rikligare förekomsten av mobiltelefoner och annan egendom som kan användas för att kommunicera med andra. Utredningens bedömning är att detta behov är så påtagligt och välgrundat att det bör införas lagregler som ger polisen befogenhet att tillfälligt omhänderta egendom i vissa fall.

Utredningens förslag innebär att en polisman tillfälligt ska få omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning från den som ska höras, om det finns risk för att utredningen annars kan försvåras. Den egendom som kan bli föremål för ett tillfälligt omhändertagande är t.ex. mobiltelefoner och handdatorer, men även fasta telefoner och stationära datorer. Omhändertagen egendom ska enligt förslaget återlämnas så snart det inte längre finns skäl för åtgärden och senast inom tolv timmar.

Utredningen föreslår även en bestämmelse som ger en polisman befogenhet att kroppsvisitera den som ska höras för att söka efter egendom som får omhändertas.

Utredningens uppfattning är att även tjänstemän vid Tullverket och Kustbevakningen har behov av och bör ges samma möjlighet som en polisman att tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning för att en utredning inte ska försvåras samt att kroppsvisitera för att söka efter egendom som får omhändertas. Däremot anser utredningen inte att tjänstemän vid Skatteverket bör ges sådan befogenhet.

Begränsningar av rörelsefriheten vid kroppsvisitation och kroppsbesiktning

Regleringen om kroppsvisitation och kroppsbesiktning i 28 kap. RB bör enligt utredningens mening kompletteras med uttryckliga lagbestämmelser om vissa begränsningar av rörelsefriheten i samband med sådana åtgärder.

Utredningens förslag innebär att en polisman får en lagstadgad befogenhet att *hålla kvar en person i avvaktan på att ett myndighetsbeslut om kroppsvisitation eller kroppsbesiktning inhämtas.*

Utredningen föreslår även en bestämmelse om *rätt att kvarhålla en person i syfte att genomföra en beslutad kroppsvisitation*, motsvarande den bestämmelse som redan finns vid kroppsbesiktning. Vid kroppsvisitation föreslås dock kvarhållandet som längst få vara i sex timmar, medan det för att genomföra en kroppsbesiktning finns möjlighet att hålla kvar personen ytterligare sex timmar om det finns synnerliga skäl.

Slutligen föreslår utredningen en bestämmelse om att den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas är *skyldig att följa med* till den plats där åtgärden ska genomföras och att en polisman har *befogenhet att ta med* den som motsätter sig att följa med till en sådan plats.

Lagförslag i betänkandet Förundersökning – objektivitet, beslag, dokumentation m.m. (SOU 2011:45)

Bilaga 5

Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken
dels att 23 kap. 4 §, 27 kap. 1, 2, 8 och 13 §§ samt 28 kap. 12 § ska ha
följande lydelse,

dels att det ska införas tre nya paragrafer, 23 kap. 9 a §, 28 kap. 13 a §
samt 45 kap. 10 b §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

23 kap.

4 §

Vid förundersökningen *skola ej blott de* omständigheter, som *tala emot* den misstänkte, *utan även de som äro gynnsamma för honom beaktas och bevis, som är till hans förmån, tillvaratagas.* Undersökningen bör *så bedrivs, att ej någon onödigt utsättes* för misstanke eller *får vidkännas kostnad eller olägenhet.*

Förundersökningen *skall* bedrivs *så skyndsamt omständigheterna medgiva. Finnes ej längre anledning till dess fullföljande, skall den nedläggas.*

Vid förundersökningen *ska* omständigheter och *bevis som talar såväl mot den misstänkte som till hans eller hennes förmån beaktas och tas till vara.* Undersökningen bör *genomföras så att inte någon onödigt utsätts* för misstanke eller *orsakas kostnad eller besvär.*

Förundersökningen *ska* bedrivs *så skyndsamt det går med hänsyn till omständigheterna. Om det inte längre finns anledning att fullfölja förundersökningen, ska den läggas ned.*

Även brottsutredande verksamhet före förundersökningen ska bedrivs allsidigt och förutsättningslöst.

9 a §

En polisman får tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning från den som ska höras, om det kan antas att utredningen annars försvåras.

Om det är nödvändigt för att söka efter egendom som anges i första stycket, får en polisman kroppsvisitera den som skäligen kan misstänkas för ett brott för vilket är föreskrivet fängelse.

Annan än den som skäligen kan misstänkas för brottet får kroppsvisiteras, om det finns synnerlig anledning att anta att utredningen annars kommer att försvåras.

Bestämmelserna i första och andra styckena gäller även om förundersökning inte har inletts.

Omhändertagen egendom ska återlämnas så snart det inte längre finns skäl för omhändertagandet och senast inom tolv timmar.

Protokoll ska föras över omhändertagandet och kroppsvisitationen.

27 kap.

1 §

Föremål som skäligen kan antas ha betydelse för utredning om brott eller vara avhänt någon genom brott eller förverkat på grund av brott får tas i beslag. Detsamma gäller föremål som skäligen kan antas ha betydelse för utredning om förverkande av utbyte av brottslig verksamhet enligt 36 kap. 1 b § brottsbalken.

Föremål som skäligen kan antas ha betydelse för utredning om brott ska i stället för att tas i beslag omhändertas, om föremålet saknar eller har endast ringa värde och ingen kan antas göra anspråk på det. Bestämmelser om beslag gäller inte vid ett sådant omhändertagande.

Vad som sägs i detta kapitel om föremål gäller också om skriftlig handling, i den mån inte annat är föreskrivet.

Tvångsmedel enligt detta kapitel får beslutas endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse.

Föremål som tas i beslag får kopieras.

2 §

Beslag må ej läggas å skriftlig handling, om dess innehåll kan antagas vara sådant, att befattningshavare eller annan, som avses i 36 kap. 5 §, ej må höras som vittne därom, och handlingen innehaves av honom eller av den, till förmån för vilken tystnadsplikten gäller. Ej heller

Skriftlig handling får inte tas i beslag, om dess innehåll kan antas vara sådant att befattningshavare eller annan, som avses i 36 kap. 5 §, inte får höras som vittne om det och handlingen innehaves av honom eller henne eller av den till förmån för vilken tystnadsplikten gäller. Skriftligt meddelande mellan den

må, med mindre fråga är om brott, för vilket ej är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år, hos den misstänkte eller honom närstående, som avses i 36 kap. 3 §, beslag läggas å skriftligt meddelande mellan den misstänkte och någon honom närstående eller mellan sådana närstående inbördes.

misstänkte och någon honom eller henne närstående som avses i 36 kap. 3 §, eller mellan sådana närstående inbördes, får inte tas i beslag hos den misstänkte eller någon närstående till honom eller henne, om det inte är fråga om brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år.

Om en digital informationsbärare tas i beslag, och denna kan antas ha ett sådant innehåll som avses i första stycket första meningen, får den inte genomsökas utan att den hos vilken beslaget gjorts och den befattningshavare eller annan som avses i 36 kap. 5 § har beretts tillfälle att närvara vid undersökningen.

Om en digital informationsbärare tas i beslag, och denna visar sig ha ett sådant innehåll som avses i första stycket, är det inte tillåtet att ta ytterligare del av det innehållet.

8 §

Om det inte inom den tid som avses i 7 § har väckts åtal eller kommit in någon begäran till rätten om förlängning av tiden eller om det annars inte längre finns skäl för beslag, *skall* beslaget omedelbart hävas.

Har beslut fattats enligt 4 a § om att ett beslagtaget föremål *skall* lämnas ut, får beslaget hävas först tre veckor efter det att en underrättelse om beslutet enligt 4 a § andra stycket har sänts till den hos vilken beslaget har gjorts. Om denne medger det, får dock beslaget hävas omedelbart. Detsamma gäller, om rätten fastställer ett beslut enligt 4 a § om att föremålet *skall* lämnas ut.

Om någon har framställt ett anspråk på ett beslagtaget föremål eller yrkat att en viss åtgärd *skall*

Om det inte inom den tid som avses i 7 § har väckts åtal eller kommit in någon begäran till rätten om förlängning av tiden eller om det annars inte längre finns skäl för beslag, *ska* beslaget omedelbart hävas.

Har beslut fattats enligt 4 a § om att ett beslagtaget föremål *ska* lämnas ut, får beslaget hävas först tre veckor efter det att en underrättelse om beslutet enligt 4 a § andra stycket har sänts till den hos vilken beslaget har gjorts. Om denne medger det, får dock beslaget hävas omedelbart. Detsamma gäller, om rätten fastställer ett beslut enligt 4 a § om att föremålet *ska* lämnas ut.

Om någon har framställt ett anspråk på ett beslagtaget föremål eller yrkat att en viss åtgärd *ska*

vidtas med detta föremål, utan att det har fattats beslut enligt 4 a § om att föremålet *skall* lämnas ut, får beslaget hävas först tre veckor efter det att en underrättelse om att beslaget kan komma att hävas har sänts till den som framställt anspråket. Om denne medger det, *skall* dock beslaget hävas omedelbart. Av underrättelsen *skall* det framgå hos vem beslaget har gjorts. Den som beslaget har gjorts hos behöver inte underrättas i detta fall.

Ett beslag hävs av rätten eller, om beslaget inte har meddelats eller fastställts av rätten, av undersökningsledaren eller åklagaren. Har den som drabbats av beslaget begärt rättens prövning av ett beslut enligt 4 a § om att ett beslagtaget föremål *skall* lämnas ut, hävs beslaget av rätten.

När målet avgörs, *skall* rätten pröva om ett beslag fortfarande skall bestå. Om målet avgörs genom dom, *skall* tredje stycket inte tillämpas. Rätten får i samband med dom besluta om beslag.

Över beslag *skall* föras protokoll, *vari* ändamålet med beslaget och vad därvid förekommit *angives* samt beslagtaget föremål noga *beskrives*.

Den som drabbats av beslag *äge* på begäran *erhålla* bevis om beslaget, *innehållande* även

vidtas med detta föremål, utan att det har fattats beslut enligt 4 a § om att föremålet *ska* lämnas ut, får beslaget hävas först tre veckor efter det att en underrättelse om att beslaget kan komma att hävas har sänts till den som framställt anspråket. Om denne medger det, *ska* dock beslaget hävas omedelbart. Av underrättelsen *ska* det framgå hos vem beslaget har gjorts. Den som beslaget har gjorts hos behöver inte underrättas i detta fall.

Ett beslag hävs av rätten eller, om beslaget inte har meddelats eller fastställts av rätten, av undersökningsledaren eller åklagaren. Har den som drabbats av beslaget begärt rättens prövning av ett beslut enligt 4 a § om att ett beslagtaget föremål *ska* lämnas ut, hävs beslaget av rätten.

När målet avgörs, *ska* rätten pröva om ett beslag fortfarande skall bestå. Om målet avgörs genom dom, *ska* tredje stycket inte tillämpas. Rätten får i samband med dom besluta om beslag.

Om det inte finns särskilda skäl mot det, ska rätten förordna att beslag av föremål som skäligen kan antas ha betydelse för utredning om brott ska bestå till dess domen i ansvarsdelen vinner laga kraft.

13 §

Över beslag *ska* föras protokoll, *där* ändamålet med beslaget och vad *som* därvid förekommit *ska anges* samt beslagtaget föremål noga *beskrivas*. *Vid omfattande beslag av skriftliga handlingar får, om det är lämpligt, handlingarna beskrivas genom samlande beteckningar.*

Den som drabbats av beslag *har rätt att* på begäran *få* bevis om beslaget. *Detta ska även innehålla*

uppgift å det brott misstanken uppgift om det brott som Bilaga 5
avser. misstanken avser.

28 kap.

12 §

Den som skäligen kan misstänkas för ett brott på vilket fängelse kan följa, får kroppsbesiktigas för ändamål som anges i 11 § eller enligt bestämmelserna i 12 a §. I den omfattning och för det ändamål som anges i 12 b § får också en annan person kroppsbesiktigas.

Med kroppsbesiktning avses undersökning av människokroppens yttre och inre samt tagande av prov från människokroppen och undersökning av sådana prov. En kroppsbesiktning får inte utföras så att den undersökte riskerar framtida ohälsa eller skada.

Den som skall kroppsbesiktigas får hållas kvar för ändamålet upp till sex timmar eller, om det finns synnerliga skäl, ytterligare sex timmar.

13 a §

En polisman får hålla kvar en person i avvaktan på ett beslut om kroppsvisitation eller kroppsbesiktning.

Den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas får hållas kvar för ändamålet upp till sex timmar eller, om det gäller kroppsbesiktning och det finns synnerliga skäl, ytterligare sex timmar.

Den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas är skyldig att följa med till den plats där åtgärden ska genomföras och får, om han eller hon vägrar, tas med av en polisman.

45 kap.

10 b §

Åklagaren ska beakta omständigheter och ta till vara bevis som talar till den tilltalades förmån och som kommer fram efter att åtal har väckts.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2013.

Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom föreskrivs att 36 och 36 e §§ lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

36 §

Är någon misstänkt för att före femton års ålder ha begått ett brott får, om det finns särskilda skäl,

1. beslag, husrannsakan och kroppsvisitation företas mot den unge, samt

2. fotografi och fingeravtryck tas av den unge enligt bestämmelserna i 27 och 28 kap. rättegångsbalken.

Det som i 27 kap. 7 och 8 §§ rättegångsbalken sägs om åtal och om verkan av att åtal inte väcks ska i stället avse bevistalan och talan om förverkande samt verkan av att sådan talan inte väcks.

Vid kroppsvisitation enligt första stycket ska 28 kap. 13 a § rättegångsbalken gälla. Den unge som ska kroppsvisiteras får dock längst hållas kvar för ändamålet i tre timmar.

36 e §

Vid kroppsbesiktning enligt 36 a § ska 28 kap. 12 § andra stycket och 13 § första och andra styckena rättegångsbalken gälla.

Vid kroppsbesiktning enligt 36 b § ska 28 kap. 3 a och 9 §§, 12 § andra stycket andra meningen och 13 § andra stycket rättegångsbalken gälla i tillämpliga delar.

Vid kroppsbesiktning enligt 36 a § ska 28 kap. 12 § andra stycket, 13 § första och andra styckena samt 13 a § första och tredje styckena rättegångsbalken gälla.

Vid kroppsbesiktning enligt 36 b § ska 28 kap. 3 a och 9 §§, 12 § andra stycket andra meningen, 13 § andra stycket samt 13 a § första och tredje styckena rättegångsbalken gälla i tillämpliga delar.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2013.

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (2000:1225) om straff för smuggling

dels att 27 § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas en ny paragraf, 20 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

20 a §

En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen har i fråga om brott enligt denna lag eller andra brott som avses i 1 § andra stycket samma befogenheter som en polisman har enligt 23 kap. 9 a § första–tredje styckena rättegångsbalken att tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning från den som ska höras samt att göra kroppsvisitation.

I fråga om upphörande av omhändertagandet och protokollföring tillämpas bestämmelserna i 23 kap. 9 a § fjärde–femte styckena rättegångsbalken.

27 §

En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen har i fråga om brott enligt denna lag eller andra brott som avses i 1 § andra stycket samma befogenhet som en polisman att enligt 28 kap. 13 § rättegångsbalken besluta om kroppsvisitation och kroppsbesiktning utan förordnande enligt 28 kap. 4 och 13 §§ rättegångsbalken.

En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen har i fråga om brott enligt denna lag eller andra brott som avses i 1 § andra stycket samma befogenhet som en polisman

1. att enligt 28 kap. 13 § rättegångsbalken besluta om kroppsvisitation och kroppsbesiktning utan förordnande enligt 28 kap. 4 och 13 §§ rättegångsbalken,

2. att enligt 28 kap. 13 a § rättegångsbalken hålla kvar en person i avvaktan på ett beslut om kroppsvisitation eller kroppsbesiktning, och

3. att enligt 28 kap. 13 a § rättegångsbalken ta med den som ska kroppsvisiteras eller

kroppsbesiktigas till den plats där åtgärden ska genomföras.

Om det finns anledning att anta att en person, som i omedelbart samband med inresa till eller utresa från landet uppehåller sig i trakterna invid Sveriges landgräns eller kuster eller i närheten av eller inom en flygplats eller något annat område som har direkt förbindelse med utlandet, har med sig egendom som kan tas i beslag på grund av brott enligt denna lag eller sådana brott mot narkotikastrafflagen (1968:64) som avses i 12 § tredje stycket, får kroppsvisitation, yttlig kroppsbesiktning eller urinprovstagning utföras på honom eller henne. På den som är under femton år får yttlig kroppsbesiktning utföras endast om det finns särskilda skäl. Ingen får hållas kvar för urinprovstagning. Åtgärder enligt detta stycke får beslutas av en tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen. En sådan tjänsteman får besluta om åtgärden utan förordnande enligt 28 kap. 4 och 13 §§ rättegångsbalken.

En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen som med stöd av denna lag ingriper mot någon får i anslutning till ingripandet i den utsträckning som är nödvändig av säkerhetsskäl

1. ta hand om vapen eller andra farliga föremål medan ingripandet pågår, och
2. kroppsvisitera personen för att sådana föremål skall kunna tas om hand.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2013.

Förslag till lag om ändring i lagen (2008:322) om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott

Bilaga 5

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (2008:322) om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott

dels att 8 § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas en ny paragraf, 4 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 a §

En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen har i fråga om brott som avses i 1 § samma befogenhet som en polisman har enligt 23 kap. 9 a § första–tredje styckena rättegångsbalken att tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning från den som ska höras samt att göra kroppsvisitation.

I fråga om upphörande av omhändertagandet och protokollföring tillämpas bestämmelserna i 23 kap. 9 a § fjärde–femte styckena rättegångsbalken.

8 §

En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen har samma befogenhet som en polisman har enligt 28 kap. 13 § rättegångsbalken att besluta om kroppsvisitation och kroppsbesiktning med anledning av brott som avses i 1 §.

En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen har med anledning av brott som avses i 1 § samma befogenhet som en polisman

1. att enligt 28 kap. 13 § rättegångsbalken besluta om kroppsvisitation och kroppsbesiktning,

2. att enligt 28 kap. 13 a § rättegångsbalken hålla kvar en person i avvaktan på ett beslut om kroppsvisitation eller kroppsbesiktning, och

3. att enligt 28 kap. 13 a § rättegångsbalken ta med den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas till den plats där åtgärden ska genomföras.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2013.

Förslag till förordning om ändring i förundersökningskungörelsen (1947:948)

Härigenom föreskrivs att 1 a § förundersökningskungörelsen (1947:948) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Ett beslut att inleda en förundersökning eller att utvidga en förundersökning *skall* sättas upp särskilt eller antecknas i akten. Det *skall* framgå vem som har fattat beslutet.

Undersökningsledaren har ansvar för förundersökningen i dess helhet. Han *skall* se till att utredningen bedrivs effektivt och att den enskildes rättssäkerhetsintressen tas till vara. Undersökningsledaren *skall* också ge dem som biträder honom behövliga direktiv för arbetet.

Föreslagen lydelse

1 a §

Ett beslut att inleda en förundersökning eller att utvidga en förundersökning *ska* sättas upp särskilt eller antecknas i akten. Det *ska* framgå vem som har fattat beslutet.

Förundersökningsledarskapet får inte delas upp på flera personer. Om det finns synnerliga skäl får dock två eller flera åklagare tillfälligt dela på ledningen av förundersökningen.

Undersökningsledaren har *ett övergripande* ansvar för förundersökningen i dess helhet. Han *eller hon ska* se till att utredningen bedrivs effektivt och att den enskildes rättssäkerhetsintressen tas till vara. Undersökningsledaren ska också ge dem som biträder honom *eller henne* behövliga direktiv för arbetet.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 2013.

Riksdagens ombudsmän, Svea hovrätt, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Hovrätten för Övre Norrland, Falu tingsrätt, Malmö tingsrätt, Södertörns tingsrätt, Vänersborgs tingsrätt, Justitiekanslern, Domstolsverket, Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten, Rikspolisstyrelsen, Säkerhetspolisen, Brottsförebyggande rådet, Brottsoffermyndigheten, Kustbevakningen, Tullverket, Skatteverket, Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet, Juridiska fakulteten vid Uppsala universitet, Riksarkivet, Sveriges advokatsamfund, Brottsofferjourenas Riksförbund, Svenska Journalistförbundet, Svenska Tidningsutgivareföreningen, Civil Right Defenders och Centrum för Rättvisa.

Promemorians lagförslag

Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken

dels att 28 kap. 12 § ska ha följande lydelse,

dels att det i balken ska införas fem nya paragrafer, 23 kap. 9 a och 9 b §§, 27 kap. 2 a och 2 b §§ och 28 kap. 13 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

23 kap.

9 a §

En polisman får tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning från den som ska höras, om det kan antas att utredningen annars försvåras.

Om det är nödvändigt för att söka efter egendom som anges i första stycket får en polisman, om det är föreskrivet fängelse för brottet, kroppsvisitera den som ska höras. Annan än den som skäligen kan misstänkas för brottet får dock kroppsvisiteras endast om det finns synnerlig anledning att anta att utredningen annars kommer att försvåras.

Bestämmelserna i första och andra styckena gäller även innan en förundersökning har hunnit inledas.

9 b §

Egendom som omhändertas enligt 9 a § ska återlämnas så snart det inte längre finns skäl för omhändertagandet och senast vid den tidpunkt den som ska höras inte längre är skyldig att stanna kvar för förhör enligt 9 §.

Protokoll ska föras över omhändertagande och kroppsvisitation enligt 9 a §.

27 kap.

2 a §

Om en databärare för

upptagning som kan läsas, avlyssnas eller på annat sätt uppfattas endast med tekniskt hjälpmedel (databärare) tas i beslag hos någon av dem som avses i 2 § första stycket och den kan antas ha ett sådant innehåll som avses där, ska, om det inte finns hinder mot det eller det är olämpligt, följande personer beredas tillfälle att närvara vid genomsökning av databärarens innehåll

1. den befattningshavare eller annan som avses i 36 kap. 5 §,
2. den hos vilken beslaget gjorts, och
3. ett biträde till en sådan person som avses i 1 eller 2, förutsatt att biträdet uppfyller de krav som ställs på försvarare i 21 kap. 3 § tredje stycket.

Förundersökningsledaren får besluta att det som har förekommit vid en genomsökning enligt första stycket inte får uppenbaras.

2 b §

Om en databärare för upptagning som kan läsas, avlyssnas eller på annat sätt uppfattas endast med tekniskt hjälpmedel tas i beslag hos någon av dem som avses i 2 § är det inte tillåtet att ta ytterligare del av innehållet i den delen om det vid genomsökningen visar sig vara sådant som avses i

1. 2 § första stycket, eller
2. 2 § andra stycket och förundersökningen inte avser brott som anges där.

28 kap.

12 §⁷

Den som skäligen kan misstänkas för ett brott på vilket fängelse kan följa, får kroppsbesiktigas för ändamål som anges i 11 § eller enligt bestämmelserna i 12 a §. I den omfattning och för det ändamål som

⁷ Senaste lydelse 2005:878.

anges i 12 b § får också en annan person kroppsbesiktigas.

Med kroppsbesiktning avses undersökning av människokroppens yttre och inre samt tagande av prov från människokroppen och undersökning av sådana prov. En kroppsbesiktning får inte utföras så att den undersökte riskerar framtida ohälsa eller skada.

Den som skall kroppsbesiktigas får hållas kvar för ändamålet upp till sex timmar eller, om det finns synnerliga skäl, ytterligare sex timmar.

13 a §

En polisman får för ändamålet hålla kvar den som ska

1. kroppsvisiteras upp till tre timmar eller, om det finns synnerliga skäl, ytterligare tre timmar, eller

2. kroppsbesiktigas upp till sex timmar eller, om det finns synnerliga skäl, ytterligare sex timmar.

En polisman får ta med den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas till den plats där åtgärden ska genomföras.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2016.

Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom föreskrivs att 36, 36 e och 36 f §§ lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

36 §¹

Är någon misstänkt för att före femton års ålder ha begått ett brott får, om det finns särskilda skäl,

1. beslag, husrannsakan och kroppsvisitation företas mot den unge, samt

2. fotografi och fingeravtryck tas av den unge

enligt bestämmelserna i 27 och 28 kap. rättegångsbalken.

Är någon misstänkt för att före femton års ålder ha begått ett brott får, om det finns särskilda skäl,

1. beslag, husrannsakan och kroppsvisitation företas mot den unge, samt

2. fotografi och fingeravtryck tas av den unge

enligt bestämmelserna i 23 kap. 9 a §, 27 och 28 kap. rättegångsbalken.

Det som i 27 kap. 7 och 8 §§ rättegångsbalken sägs om åtal och om verkan av att åtal inte väcks ska i stället avse bevistalan och talan om förverkande samt verkan av att sådan talan inte väcks.

Vid kroppsvisitation som företas enligt 28 kap. rättegångsbalken ska 28 kap. 13 a § rättegångsbalken gälla med den skillnaden att den unge längst får hållas kvar för ändamålet i tre timmar.

36 e §²

Vid kroppsbesiktning enligt 36 a § ska 28 kap. 12 § andra stycket och 13 § första och andra styckena rättegångsbalken gälla.

Vid kroppsbesiktning enligt 36 b § ska 28 kap. 3 a och 9 §§, 12 § andra stycket andra meningen och 13 § andra stycket rättegångsbalken gälla i tillämpliga delar.

Vid kroppsbesiktning enligt 36 a § ska 28 kap. 12 § andra stycket, 13 § första och andra styckena och 13 a § andra stycket rättegångsbalken gälla.

Vid kroppsbesiktning enligt 36 b § ska 28 kap. 3 a och 9 §§, 12 § andra stycket andra meningen, 13 § andra stycket och 13 a § andra stycket rättegångsbalken gälla i tillämpliga delar.

¹ Senaste lydelse 2010:478.

² Senaste lydelse 2010:478.

Mot den som är under femton år får endast de tvångsmedel användas som är angivna i

1. denna lag,
2. 23 kap. 7–9 §§
rättegångsbalken, eller

3. en annan författning där det uttryckligen föreskrivs att tvångsmedlet får användas mot den som är under femton år.

Mot den som är under femton år får endast de tvångsmedel användas som är angivna i

1. denna lag,
2. 23 kap. 7–9 a §§
rättegångsbalken, eller

3. en annan författning där det uttryckligen föreskrivs att tvångsmedlet får användas mot den som är under femton år.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2016.

³ Senaste lydelse 2010:478.

Förslag till lag om ändring i lagen (1980:424) om åtgärder mot förorening från fartyg

Härigenom föreskrivs att det i lagen (1980:424) om åtgärder mot förorening från fartyg ska införas en ny paragraf, 11 kap. 2 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 kap.

2 a §

En tjänsteman vid Kustbevakningen har samma befogenhet som en polisman har enligt 23 kap. 9 a § rättegångsbalken att tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning från den som ska höras och företa kroppsvisitation med anledning av brott som avses i 1 §.

I fråga om upphörande av omhändertagandet och protokollföring ska det som föreskrivs i 23 kap. 9 b § rättegångsbalken gälla.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2016.

Förslag till lag om ändring i lagen (1982:395) om Kustbevakningens medverkan vid polisiär övervakning

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (1982:395) om Kustbevakningens medverkan vid polisiär övervakning ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §¹

Om anledning förekommer att brott har förövats mot någon av de föreskrifter som avses i 1 §, har tjänsteman vid Kustbevakningen (kustbevakningstjänsteman) samma befogenhet som tillkommer polisman att

1. hålla förhör och vidta annan åtgärd med stöd av 23 kap. 3 § tredje stycket rättegångsbalken,

2. ta med någon till förhör med stöd av 23 kap. 8 § rättegångsbalken,

3. *tillfälligt omhändertaga elektronisk kommunikationsutrustning från den som ska höras och företa kroppsvisitation med stöd av 23 kap. 9 a § rättegångsbalken,*

3. gripa någon med stöd av 24 kap. 7 § första stycket rättegångsbalken,

4. företa husrannsakan med stöd av 28 kap. 5 § rättegångsbalken, om åtgärden har till syfte att eftersöka den som ska gripas eller att verkställa beslag.

4. gripa någon med stöd av 24 kap. 7 § första stycket rättegångsbalken, *och*

Om misstanken gäller brott som avses i 20 kap. 4 eller 5 § sjölagen (1994:1009), har en kustbevakningstjänsteman dessutom samma befogenhet som en polisman har

1. enligt 27 kap. 4 § rättegångsbalken att ta egendom i beslag,

2. enligt 28 kap. 5 § rättegångsbalken att göra husrannsakan i annat syfte än det som anges i första stycket 4, *och*

3. enligt 28 kap. 13 § rättegångsbalken att besluta om kroppsvisitation och kroppsbesiktning.

5. företa husrannsakan med stöd av 28 kap. 5 § rättegångsbalken, om åtgärden har till syfte att eftersöka den som ska gripas eller att verkställa beslag.

2. enligt 28 kap. 5 § rättegångsbalken att göra husrannsakan i annat syfte än det som anges i första stycket 4,

3. enligt 28 kap. 13 § rättegångsbalken att besluta om kroppsvisitation och kroppsbesiktning, *och*

4. *enligt 28 kap. 13 a § rättegångsbalken att*

a) för ändamålet hålla kvar den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas, och

¹ Senaste lydelse 2008:325.

b) ta med den som ska Bilaga 7
kroppsvisiteras eller
kroppsbesiktigas till den plats där
åtgärden ska genomföras.

Beslagtagnen egendom ska förvaras av Kustbevakningen, om inte åklagaren bestämmer något annat.

*I fråga om upphörande av ett
omhändertagande och
protokollföring av de i första
stycket 3 angivna åtgärderna ska
det som föreskrivs i 23 kap. 9 b §
rättegångsbalken gälla.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2016.

Förslag till lag om ändring i lagen (2000:1225) om straff för smuggling

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (2000:1225) om straff för smuggling

dels att 27 § ska ha följande lydelse,

dels att det i lagen ska införas en ny paragraf, 20 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

20 a §

En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen har i fråga om brott enligt denna lag eller andra brott som avses i 1 § andra stycket samma befogenhet som en polisman har enligt 23 kap. 9 a § rättegångsbalken att tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning från den som ska höras och företa kroppsvisitation.

I fråga om upphörande av omhändertagandet och protokollföring ska det som föreskrivs i 23 kap. 9 b § rättegångsbalken gälla.

27 §

En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen har i fråga om brott enligt denna lag eller andra brott som avses i 1 § andra stycket samma befogenhet som en polisman att enligt 28 kap. 13 § rättegångsbalken besluta om kroppsvisitation och kroppsbesiktning utan förordnande enligt 28 kap. 4 och 13 §§ rättegångsbalken.

En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen har i fråga om brott enligt denna lag eller andra brott som avses i 1 § andra stycket samma befogenhet som en polisman att

1. enligt 28 kap. 13 § rättegångsbalken besluta om kroppsvisitation och kroppsbesiktning utan förordnande enligt 28 kap. 4 och 13 §§ rättegångsbalken, och

2. enligt 28 kap. 13 a § rättegångsbalken

a) för ändamålet hålla kvar den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas, och

b) ta med den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas till den plats där

Om det finns anledning att anta att en person, som i omedelbart samband med inresa till eller utresa från landet uppehåller sig i trakterna invid Sveriges landgräns eller kuster eller i närheten av eller inom en flygplats eller något annat område som har direkt förbindelse med utlandet, har med sig egendom som kan tas i beslag på grund av brott enligt denna lag eller sådana brott mot narkotikastrafflagen (1968:64) som avses i 12 § tredje stycket, får kroppsvisitation, yttlig kroppsbesiktning eller urinprovstagning utföras på honom eller henne. På den som är under femton år får yttlig kroppsbesiktning utföras endast om det finns särskilda skäl. Ingen får hållas kvar för urinprovstagning. Åtgärder enligt detta stycke får beslutas av en tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen. En sådan tjänsteman får besluta om åtgärden utan förordnande enligt 28 kap. 4 och 13 §§ rättegångsbalken.

En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen som med stöd av denna lag ingriper mot någon får i anslutning till ingripandet i den utsträckning som är nödvändig av säkerhetsskäl

1. ta hand om vapen eller andra farliga föremål medan ingripandet pågår, och
2. kroppsvisitera personen för att sådana föremål skall kunna tas om hand.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2016.

Förslag till lag om ändring i lagen (2008:322) om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (2008:322) om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott

dels att 8 § ska ha följande lydelse,

dels att det i lagen ska införas en ny paragraf, 4 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 a §

En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen har samma befogenhet som en polisman har enligt 23 kap. 9 a § rättegångsbalken att tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning från den som ska höras och företa kroppsvisitation med anledning av brott som avses i 1 §.

I fråga om upphörande av omhändertagandet och protokollföring ska det som föreskrivs i 23 kap. 9 b § rättegångsbalken gälla.

8 §

En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen har samma befogenhet som en polisman har enligt 28 kap. 13 § rättegångsbalken att besluta om kroppsvisitation och kroppsbesiktning med anledning av brott som avses i 1 §.

En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen har med anledning av brott som avses i 1 § samma befogenhet som en polisman har

1. enligt 28 kap. 13 § rättegångsbalken att besluta om kroppsvisitation och kroppsbesiktning, och

2. enligt 28 kap. 13 a § rättegångsbalken att

a) för ändamålet hålla kvar den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas, och

b) ta med den som ska kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas till den plats där åtgärden ska genomföras.

**Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen
(2009:400)**

Härigenom föreskrivs att 44 kap. 2 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Rättegångsbalken

44 kap.

Rättegångsbalken

Rätten enligt 1 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen och 1 kap. 1 och 2 §§ yttrandefrihetsgrundlagen att meddela och offentliggöra uppgifter inskränks av den tystnadsplikt som följer av

1. förordnande med stöd av 5 kap. 4 § *eller* 23 kap. 10 § sjunde stycket rättegångsbalken, och

2. 8 kap. 4 § första stycket andra meningen rättegångsbalken.

2 §¹²

Rätten enligt 1 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen och 1 kap. 1 och 2 §§ yttrandefrihetsgrundlagen att meddela och offentliggöra uppgifter inskränks av den tystnadsplikt som följer av

1. förordnande med stöd av 5 kap. 4 §, 23 kap. 10 § sjunde stycket *eller 27 kap. 2 a § tredje stycket* rättegångsbalken, och

2. 8 kap. 4 § första stycket andra meningen rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2016.

¹² Senaste lydelse 2011:739.

Förteckning över remissinstanserna (promemorian)

Riksdagens ombudsmän, Justitiekanslern, Domstolsverket,
Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten, Polismyndigheten,
Säkerhetspolisen, Kustbevakningen, Barnombudsmannen, Tullverket,
Skatteverket, Sveriges advokatsamfund, Svenska
Tidningsutgivareföreningen och Svenska Journalistförbundet.